۲ ۱

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی وترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

آلتینجی ایل‌صایی ۲۹۱ (آردیجیل صایی ۵۹ و ۶۰)
سال ششم شماره ۲۹۱ (شماره مسلسل ۵۹ و ۶۰)

فروردین ۱۳۶۳
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب وگروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
6t Year No. 1,2 (Serial No. 59,60
FEB, MARS 1984
Addres :Vali—ASR Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

بسم‌الله الرحمن الرحیم

ایچینده کیلر

(فهرست)

۱ـ تازه نظریه لرو تانیماق و تانیشماغادوغرو: دوکتور حمید نطقی ۳

۲ـ آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش (۳٦): دوکتور جواد هیئت ۱۰

۳ـ حضرت محمد (ص) ین اؤگودلری: ج‌ـ هیئت. ۱٦

٤ـ استاد شهریارین آنادان اولماسی نین ۸۰ ایللیگی مناسبتیله تبریزده طنطنه‌لی قورولتای. ۱۷

۵ـ شهرت جهانی شهریار: پرفسور غ. بیگدلی. ۱۹

٦ـ مکتب یوالداشیم شهریارا: اولکر ۳۱

۷ـ ایندی‌ دهر عارفی سن‌سن شهریار: ح. م. ساوالان ۳۳

۸ـ آذربایجان شعر وادبیاتی ایله تانیش اولاق: ت ـ پیرهاشمی ۳٦

۹ـ اغوزهای (۳): دکتر جواد هیئت ٤۵

۱۰ـ ایلك باهار: دوکتور حمید نطقی ۵۲

۱۱ـ مرد اوغول سؤنمز. ۵۳

۱۲ـ سسلی حرفلر باره سینده سس اویوشومو: منظوری خامنه‌ای ۵٤

۱۳ـ انجمن شعرای مذهبی و مکتبی آذربایجانیهای مقیم مرکز. ٦۱

۱٤ـ سهندین قبری اوسته ٦۳

۱۵ـ صنعت دونیاسی نین ضایعه‌سی: فکرت امیروف اؤلدی. ٦٤

۱٦ـ نامه‌های رسیده (گلن مکتوبلار) ٦۷

۱۷ـ محبت نغمه‌سی: رضا اکبری (ایتگین) ۷۱

۱۸ـ مذنب: علی کمالی. ۷۷

۱۹ـ مرکز غیبی تبریز و متمم قانون اساسی: صمد سرداری نیا ۹۰

۲۰ـ آقای حسن قربانی نین اؤلومونده: حیدر اوغلو ۹۹

بسم الله الرحمن الرحیم

وارلیق

آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه
مجلهٔ ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی

آلتینجی ایل ـ فروردین و اردیبهشت ۱۳۶۳

دوکتور حمید نطقی

تازه نظریه‌لر و
تانیماق و تانیشماغا دوغرو ...

تورکولوژی جوان بیر رشته اولدوغو اوچون بیرچوخ سئوالسلارین قطعی جوابی وئریلمیش دگیلدیر. بوجمله‌دن اوغوزلارین بو حدودلارا نه زمان گلمیش اولدوقلاری مسئله‌سی حل اولما میشدیر. میلادی ۱۰۷۱ تاریخی آنجاق بو قومون صون مهاجرت دالغاسی نی تثبیت ائتمکده‌دیر. اوندان قاباق کی دالغالارین گلیش تاریخلری حقینده مختلف قرینه‌لر موجوددور وبوقرینه‌لره‌گؤره جور ـ به ـ جور نظریه‌لر اورتایا آتیلماقدادیر.

بوگون بو تهاوریلرون بیریسینی حرمتلی اوخوجولاریمیزین نظرلرینه‌دن کئچیرمک قصدی ایله، استانبولدا چیخان جمهوریت غزه‌تی نین شباط (فوریه) آیینداکی نشر ائتدیگی بیر مقاله‌نین استناد ائله‌دیگی اساسلاری خلاصه اولاراق نقل ائتمه‌گی مناسب گؤرورووک.

تورکولوق و ائتنوموزیکولوق خلوق تارجان غزه‌ته‌یه پاریسدن گؤنده‌ردیگی بیرتدقیق یازی سیندا (۲۱ شباط ۱۹۸۴) تاریخده ایلک اوغوز گؤچونون اناطولی یه و اونا گؤره‌ده ایرانین شمال وشمالغربی نه ۱۰۷۱ دن داها چوخ قاباق واقع اولوب و بو تاریخده‌کی مهاجرت آنجاق اوغوزلاردان دوققوز اوغوزلارین بؤیوک بیر کوتله حالیندا گلیشلری نین صون تاریخیدیر، دئییر و ضئوزه بئله دوام ائدیر :

بویازیدا بیز ائرکن دؤوره‌لره انه‌جه‌گیک و اوغوزلارین آناطولی، بین‌النهرین تورپاقلارینا میلاددان قاباق ۳ ـ ایله ۲ـ ینجی مینایللر

آراسیندا Gumi ، GUTU ، QUTU ، KUT ، KAS و بؤنا بنزه‌ر آدلار
آلتیندا گلیب یئرلشمیش و دولتلر قورموش اولدوقلارینا اشـــــارت
ائده‌جه‌گیک .

رومان گیرشمن ین یازدیغی "ایران" (قالیمار چاپی ۱۹۶۳ پاریس)
آدلی کتابین ۵- ینجی صحیفه‌سینی آچساق، ایران فلاتینا مهاجرتلـــری
گؤسته‌رن خریطه‌سینده (نقشه‌سینده) ، آرال دریاچه‌سی نین غربیندن گلـیب
ایران فلاتینی آشدیقدان صونرا دوز دریاچه‌سی اطرافینا قده‌ر ایره‌لی
له‌ین هند- اوروپا نژادیندان اولمایان عشیرتلرین مسیرلرینی گؤرسه
دن اوخلارلا اشارتلری گؤره‌ریک . ائله عینی خریطه‌ده GUTI آدی وان ،
اورمیه دریاچه‌لری آراسینا قویولموشدور . هند- اوروپا عشیرتلری نین
ایسه ، میلاددان قاباق ایکینجی مین ایلدن صونرا بورالارا گلدیگـــینی
گؤسته‌ریلیشیدیر .

۱۹۱۱ ایلینده ۱۱ - ینجی چاپی چیخان بریتانیکا آنسیکلوپه‌دیسی
نین ۹۵۰ - ینجی صحیفه‌سینده ج . ویلیام ویلسین ، ائیج . راولینسین عینی
حوالی ده‌کی GUTU لاردان بحث ائده‌رلر .

سومه‌رولوق . س . کرامه‌ر تاریخ سومه‌رده باشلار آدلی کتابیـــــن
(Arthaud چاپی ۱۹۵۹- ۱۹۷۹) ۱۲- ینجی صحیفه‌سینده‌کی خریطه‌ده
QUTU لاری وان و اورمیه دریاچه‌لری آراسیندا گؤسته‌ریر . خزریـــن
جنوبوندا کی "کاس" معبرینی اشارت له قیدائله‌ر E.Stromenger و
M.Hirmer (فلاماریون چاپی - پاریس ۱۹۶۴) "بین النهرین ده‌صنعت
- ین مین ایلی " آدلی کتابیندا GUTI لره یئر وئریر .

GUTI یا QUT ویا KUT وبونلارا بنزه‌ر شکللرده قیدا ولونان
قومون بیر تورک قومو اولدوغونو ایلک دفعه ب . لندسبرگر ۱۹۳۷ ده
تورک تاریخ قورولتایيندا اورتایا آتاراق تثبیت ائتدی (قونقره -
نین صورت مجلسی صحیفه ۱۰۵)

ایتالیالی تورکولوق ای . روسی ۱۹۵۷ ده چاپ اولموش مشرقمدنیتی
له‌جیویلتا ده‌ل اوری یه‌نته- (کاسینی چاپی - روم) آدلی اثرینـــده
تورک ادبیاتی قسمینده ، صحیفه ۴۳۲ ده GUT ، GUZ ، UZI نین اوغوز
اولدوغونو بللی ائله‌میشدیر .

دیل عالمی وجیهه خطیب اوغلو ، تورکولوژی مجله‌سی ، تورک تاریخـــی
نین باشلانغیجی آدلی جزونده (۸ - ینجی جلد ، عدد ۱ آنکارا اونیورسی-

تەسی چاپی ۱۹۷۹) GUT ، KUT ون اوغوز اولدوغونو آچیخلار و سؤزونه بئله دوام ائدر :

" اساس اولاراق GUD و GUT داکی "ت" و "د" حرفلری "س" و "ز"یه تبدیل اولار GUS ، GUZ شکللرینی وئره‌ر. GUZ دا OZUZ و UĞUZ اولور. بیزانس چاغیندا بو آد UZ اولاراق ایشله‌دیلیر.

G ده K و H یه تبدیل اولاراق KUZ و HUZ — و وجوده گتیریر. بو کلمه‌لر KOS و KAS حالینده‌ده گؤرونور.

HUZ ، "ر" اضافه‌سی ایله HAZAR ، HUZAR ، HAZER حالینه گلیب ..."

وجیهه خطیب اوغلو اوغوزون بیزانس چاغیندا UZ اولدوغونو یازیر کی اوغوزلارین UZ ویا US اولاراق آدلاندیریلمالاری بیزانس دان چوخ قاباق تورات‌ده گؤرولور (سفر تکوین، قسم ۱۰ آیه — ۳۶) ...

GUTI لرین ایران فلاتیندان انه‌ره‌ک ۲۳۰۰ میلاددان قاباق آکادلاری مغلوب ائدیب بیردولت قوردوقلاری و آت فرهنگی نی اورتا شرقه گتیرمه‌دیک لری بیرچوخ اثرلرده ده یازیلی دیر.

KAS لارا گلینجه ، فرانسه‌لی لر، خارجی آدلاری سؤزده ویازیدا دگیشدیردیک لری سببی ایله (هون — ون اوغن، اسکیت — ین سیت ، تبریزین توری اولدوغو کیمی) کاس — ی دا کاسیت شکلینه سوخوب بیرچوخ مشکللره یول آچیبلار.

بین النهرین ده‌کی ایکینجی اوغوز دولتی کاس — لاردیر. میلاددان قاباق ۱۷۳۰ — دا دولت اولاراق اورتایا چیخیبلار و اؤزلرینی GUTI لرین دوامی حساب ائلییبلر. آناطولی و بین النهرین تاریخچی لری گوتی و کاس — لاری ، هند — اوروپا ویا سامی نژادی و دیللرینه باغلامیشدیرلار.

تورکولوژی نین ایلک گونلرینده گوتی و کاسلارین دانیشدیقلاری دیلین تورک دیل و عائله‌سی و کولتورونه عاید اولدوغونو تصورائده‌بیلمه‌دیک لریندن قوندارما " آزیانیک قوملاری "فرضیه‌سینه باغلامیشلار ائله‌کی . AZ — ین. HAZER کیمی اوغوز دئمک اولاجاغینی بئله دوشونه بیلمه‌ییبلر.

بوعلته گؤره ده ، مثلا کاس — لاردا کی بیر "کؤدوُررؤ" آبیده‌سی نی

آچیخلایا بیلمه‌یه‌یب بیر معما حالیندا بوراخمیشلار .غرب استعمارو استکباری نین حقیر گؤردوگو اوغوز کوچمنی نین بؤیوک بیر اوستالیقلا اداره ائتدیگی آت و سواری لیگین،بخارین ایجادینه قدر ،تاریخ‌بویو- نجا انکارا ولانمایان اهمیتینه باخمایاراق GUTI لرده‌کی آت فرهنگی نی گؤرمه مزلیکدن گلیب لر .بوفرهنگ دمیرچی لیک ،توخوماچیلیق ، آت تربیه‌سی،شامان - آت ، موسیقی - آت مناسبتلری کیمی چوخ‌مهم‌شاخه‌لری ایچینه‌آلیر .

GUTI - لرو KAS - لارین ،اوغوزلار اولدوغونون اورتایاچیخماسی ایله بوگونه قدر هاوادا قالمیش اولان بیرچوخ گئرچک لر آرتیق یئر- لرینه اوتورا بیلرلر . M. ELIADE یونانلیلارین آت قوربان مراسم لرینی تورک قوموندان آلدیقلارینی یازیر (شامانیزم ،پایو چاپی ۱۹۵۱ پاریس) کی بو آنجاق اوغوزلارین آناطولویا یونانلیلاردان قاباق گلمیش اولمالاری ایله ایضاح ائدیله‌بیلر .

بوگونکو جغرافی آدلاردا بوصورتده آیدینلیغا قووشور :

بیتلیس ده GUSI ،KUZKÖY فلاتی،ایتالیادا آناطولونون جنوب شرقینده GOGUSOS قلعه‌سی،حتی بو کلمه‌لر : قفقاز (KAF/KAS) ،خزر خوزلار و سایره ... هند- اوروپائی دیللرون اول اؤن - تورک دیللی قوملارین ایران فلاتیندان،بین النهرین دن آناطولویا قدر آت چاپدیر - دیقلارینا باخیلیرسا ،بو بؤیوک ساحه‌نین تا غربی اوجوندا بئله یونانجا و لاتینجه فرض ائدیلن بیرچوخ سؤز و مفهوملارین وحتی بو دیللره‌عایدبعضی ریشه‌لرین تورکجه اولدوغو جیرت له‌گؤروله‌جکدیر ...

ایران فلاتیندان،مئدلردن مین ایل قاباق گئچمیش اولان اوغوزلار- ین بوراداکی قدیم تورکجه کلمه‌لر،عادت لر،مراسم و باشقا فرهنگی ایزلر بوراخمیش اولدوقلاری بیر- بیر میدانا چیخاجاقدیر .

تاریخ کتابلاری اوغوزلارین ۱۰۷۱ ده آناطولویه گئتدیک لرینی تکرارلاییرلار .حالبوکی ایلک اوغوز کؤچمه‌سی اوچونجو مین ایل میلاددان قاباق ،بوندان صونراکی کؤچ لر ایسه ۲- ینجی مین ایله‌بیرینجی مین ایللری آراسیندا (میلاددان قاباق) اسکیت‌آدی آلتیندا باشلار ...

تورکولوق تاریخ‌نین بورایا قدهر خلاصه‌سینی گتیردیگیمزتدقیقا - تینی،پروفه‌سور وجیهه خطیب اوغلونون تدقیقاتینا اشارت ایله‌تاماملا- ماق ضروری دیر .

پروفه‌سور خطیب اوغلو آختاریشلارینی بئله‌بیرقیدایله باشلایير .
(جمهوریت ۱۰ مارس ۱۹۸۴) :

"هی تیت منبعلریندن اؤگره‌ندیگیمیزه گؤره ،میلاددان قاباق ۱۳۰۰ ایللرینده آناطولی نین شمالیندا GAS لار یاشاییردی.هی تیت(HİTİT ویا HATTI) پادشاهی" اوچونجو هات توشیل "بوراخدیغی میخی یازیلی تابله‌ت لرده ،قاس لارلا ائله‌دیگی محاربه‌نی قازاندیغینی،آرا- لارینداکی معاهده‌لر عقد اولدوغونو افتخارلا بیان ائتمکده‌دیر .آنجاق هی تیت قیرالی (پادشاهی)اوچونجو هات توشیل ،دولتی نین پایتختی اولان "هات توشاش "ین اطرافی نی حصارلارلا هؤرمکدن اؤزونو ساخلایا بیلمه‌میشدیر .خلاصه قاس لارین ،اطرافلاریندا کی فشارلارا قارشی،یاشا-ییشلارینی دوام ائتدیره بیلمک اوچون ،چوخ زمان ساواشماق مجبور - یتینده قالدیقلاری،صونرا کی،منبع لردن ده‌آنلاشیلماقدادیر...

میلاددان قاباق اون یئددینجی و اونونجو عصرلری آراسیندا ،بین النهرین ده ،بابل ده ،اوچونجو بابل سلسله‌سینی قورارلاق و آلتی یوز ایل،بابل تختینه قوتلی قیرالارینی(پادشاهلارینی) یئرلشدیره‌ن قاس لارین تورک اصلی لی اولدوقلارینی وثیقه‌لرله ثبوت ائتمیشدیم (جمهور- یت غزه‌تی ۱۵ آوریل - نیسان - ۱۹۷۵) .

قاس سلسله‌سینی تاسیس ائدن "قانداش "دیر .قاس قیرالاری،قوهوم لاری اولدوقلارینی بیله‌ره‌ک سؤیله‌دیک لری سومه‌رلوین دیلینی جانلاند- یرماغا چالیشیبلار .قاس عالملری سومه‌رجه‌اوستونده‌آختاریشلارآپاریبلار .

آیریجا گینه اوزلرینه یاخین سایدیقلاری هی تیت لرین (هات تی لرین)دیللرینده فایدالانمیشلار .بیلینجلی(آگاهانه)ایشله‌تدیکلری قاس پادشاهلاری نین آدلاری،آدلارین بنیه‌لری،قورولوشلاری، دیلیمیز باخیمیندان ده‌گر بیچیلمه‌ز اؤلچوده مهم‌دیر .بوآدلارین بعضی لری نین نمونه اولاراق ایضاحی،او دورلرده قاس لارین وارلیغینی بوتونله‌مکده یاردیمجی اولاجاقدیر .بئله‌بیر قاس قیرالیغی یالقیز دگیل،بیربوتو- نون پارچاسی دیر .قاس قیرالاری نین آدلاری بئله‌دیر :

قانداش (قان - داش) ،آقوم (آغام) ،قاش تیلیاش (قاس تیللی، قاس دیللی) ،اولان بوریاش (آلا بورو ،اوغلان بورو : آلا قورت ،قورت اوغلو؟) ، قاریندداش (قاریندداش) ،قاداشمان ائنلیل (ائنلیلین قوهومو ،قاداش- قاپی داش ؟) ،قارا قارداش (قاراقارداش) ،قودور ائنلیل (ائنلیلین

قوّتی ؟) و بنزه‌ری آشنا کلمه‌لرله قاس متن لری دولودور.

دئدیگیمیز کیمی بوآدلار دیل بیلیسگی باخیمیندان داچوخ مهم‌دیر. بوگون ده عینی قوم مختلف منبع ،ماخذلرده "قاس" و "قاسقا" شکللرینده کئچدیگی کیمی "قاشقا ،قاشکا ، کاشقا" شکللرینده ده کئچمکده‌دیر. کلمه‌لرین ایکینجی هجالاریندا کی "ق" و "ـ ک" شکیلچی سی (پسوند ی) کؤکه (ریشه یه) منسوبیت معناسی گتیرمکده‌دیر .یئنه کلمه‌لرده‌کی "س" و "ش" دگیشمه‌لری ده نمونه‌لره وقایدالارا مطابق دیر .قاس‌لارا "کاشقای" دئییلدیگی کیمی،بین النهرین ده‌کی قاس‌لارا دا "کاش" ،"کاشو" دئییلیرد

پروفه‌سور خطیب اوغلو بورادا قاشقایلارین اصل یوردوا ولان ایرانین شمال غربی نین ده میلاددان ۱۷ عصردن اونونجو یوز ایله قدر قاباقکی دؤورلرده "قاسیت توركچه‌سی" ساحه‌سی اولدوغونوقیدائلیر. یئنه بو مناسبت‌له "قاس‌قولو" قبیله‌سی نین آدینا دقتی چکیر.

شمال آناطولی دا "قاس ،قانقا ،قاشقا ،کاشکا" آدلاری ایله یاشامیش اولان قاس‌لار ،هی تیت‌لرین ییخیلماسیندان صونرا بیزانس دؤورلرینده ده وارلیقلارینی قورویوبلار .بیزانسلی لاردا "قاستامونو" شهرینه قدر گلیب قاس‌لارلا ساواشیبلار .قاسلارین تورک اطلیندن اولدوقلارینی قبول ومدافعه ائدن نظریه‌نین ایشیغیندا بین النهرینه انن قاس تورک لری‌نین بیرقسمی نین ده آناطولی یه یئرله‌شیب قالدیقلاری آنلاشیلماقدادیر بو وضعه‌گؤره میلاددان صونرا ۱۰۷۰ ایللرینده‌کی ظفرایله اوغوزلارین آناطولی یه گیریشلری بوقومون ان آز اوچونجو دفعه بومنطقه‌یه‌گیریش لری دیر .دئییله‌بیلر .لاپ اول سومه‌رلر ،صونرا پروتو- هات‌تیلر ،قاسلار ، سلجوقلار بورالاردان گلیب گئچیب یادا بویئرلرده‌یوردسالیب وقالیبلار.

***

یوخاریدا نمونه‌لرینی خلاصه اولاراق تقدیم ائتدیگیمیزوا ونلارا بنزه‌ر آختاریشلار سایه‌سینده تورکولوژی گئت- گئده تاریخیمیزین قارانلیقلارینی آرادان آپاراجاق،بیرچوخ مسئله‌لر حل اولاجاق ومجهول لار بللنه‌جکدیر. تورکولوژی نی انگل له‌ین عاملردن بیری ده تعصب و کولتوروموزه قارشی بسله‌نن کین و تحقیر حس‌لری ایدی.ائله‌کی بیر کلمه‌نین ریشه‌سینی تحقیق ده اونون مختلف دیللردن گلمه‌سی احتمالی گؤزه آلینیب آختاریلیرکن شرقشناس‌لار دیلیمیزی اکثرا نظرده‌توتمور- دولار .هابئله قوم‌لارین وقبیله‌لرین نسب‌لری آراشدیریلدیغیندا دابوحال

دوام ائدیردی.شرقشناسلارین رفتاری بئله ایکن بوساحه ده تحقیق و خاص بیلیگی اولمایانلارین دا حالی بللی دیر.نئجه کی "یاواش "کلمه سی نین تورکی اولدوغونو تصادفا ائشیتمیش بیر آقانین حیرت و چاشقین لیغی تاسف کی،فردی ونادربیرحال دگیلدیر.

سؤزوموزه بیزه گلهن مکتوبلاردان بیریسی نین بیر پاراگرافی ایله صون وئرسک یئری دیر:

اوخوجوموز بئله دئییر:

" دونیا میزین بدبختلیک لریندن بیریسی بلکه ده لاپ بؤیوگو ملتلرین اؤز- اؤزلرینه ،بوش سؤزلره و یالاندان باها نالارا واسطوره لره دایانیب ،غرورلانماقلاری،اؤزلرینی او بیریسی لردن یوخاری راق گؤرمکلری و اؤزگه لرینی تحقیر ائله مک لری دیر.الله دونیا میزی بو کبرو غرور ومفرط ملیتچی لیک بلالارینداندان قورتارسین و یوللارینداندان آزانلاری هدایت ائله سین .بیر فکیرله شین ، هرکسین " جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ..." آیه" شریفه نین حکمی ایله- او بیر قوملار،فرهنگ لر و قبیله لری تحقیر یئرینه ،نفرت یئرینه ،دوشمنچیلیق یئرینه - " تانیماغا " و " تانیشماغا " باشلادیغی گون زندگانلینق داها آسان ،داها یاخشی و انسانلار قارداشلیق و متقابل سئوگی و احترام حس لری ایله داها یاخین اولاجاقلار ".

صون

توضیح

م.ع. فرزانه ایله" آنا دیلیمیز و ملی وارلیغیمیز اوغروندا خاطره لر"مصاحبه سی نین بیرینجی حصه سی وارلیغین گئچه ن ایل صایی- لارینداد درج ائدیلدی. اوخوجولاریمیزین درین رغبت و علاقه سینی قازانمیش بو مصاحبه نین ایکینجی حصه سی مجله میزین بو صایی ایله باشلاماليیدی .لکن ایکینجی حصه ده اشاره ائدیلمیش بیرنئچه یازی و مکتوبو آختاریب و ممکن اولدوقجا اونلاری لازم گلدیگی یئرلرده یئرلشدیرمگه فرصت تاپماق اوچون ،بوصایی دا مصاحبه دن مقاله نی بوراخا بیلمه دیک .بو صایی دا چاپینا امکان تاپا بیلمه دیگیمیز مقاله نی گله جک صایی نین مقاله سی ایله بیرلیکده درج ائدیلمه سینی وعده ائدیریک . " وارلیق "

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش

(۳۶)

یازان : آکادمی سیین دکترحوادهیئت

کریم آقا صافی تبریزی(۱) : کریم آقا صافی ۱۲۸۴ هجری قمری ایلینده تبریزده آنادان اولموش دور. او، مشهور خیرخواه حاج جعفردایی نین نوه سی دیر.

صافی هرچئشیت شعرده طبعی نی دنه میش (تجربه ائتمیش) گؤرکملی شاعرلریمیزدن دیر. گنجلیکده "میکده" آدیندا رستورانی وار یدی. اورادا اؤز یازدیغی تصنیفلرینی "ضرب" چالاراق اوخوردو. بیرگئجه بیر یوخو گؤردو، اوندان صونرا رستورانی بوشلاییب، نوحه یازماغا باشلادی. صافی اؤلوموندن قاباق نوحه دن سوای بوتون شعرلری نین یاندیریلماسینی وصیت ائتدی و ائلده اولدی، لاکن اسکی دن بری یازدیغی غزللر وتصنیفلرین بعضی لری اونو تانیان وسئوه نلرین ازبری اولموشدی وصافی نین اؤلوموندن صونرا دا هی اوخونوردی.

صافی نین یازدیغی انتقادی، حماسی ولیریک شعرلر چوخ گؤزه ل وقدرتلی شعرلردیر. اونون فارسی شعرلری ده استادانه دیر. صافی انسان سئوه ر، وطن خواه واحساسلی شاعردیر، ملتینه و وطنینه بسله دیگی سئوگی وباغلیلیغی شعرلرینده منعکس دیر. معنی باخیمیندان دولغون اولان شعرلرینده تشبیه، استعاره چوخدور.

صافی ۱۳۴۸ قمری ده تیفوئید خسته لیگیندن وفات ائتمیش ومشهدی اصغر آقا ذهنی اونون وفات تاریخینی یازدیغی بیرقصیده ده ثبت ائتمیشدیر:

تاریخ سال فوتش، ذهنی چنین سراید

" ما را گمان که گزدد، جنت مکان به صافی"

صافی نین شعرلری نین بیرحصه سی "گنجینه حسینی" آدلی کتابدا، سعادت کتابخاناسی طرفیندن چاپ اولدی. کتابین ایکینجی جلدی چاپخانه یاندیغی اوچون آرادان گئتدی. ۱۳۶۱ ده بوکتاب فردوسی کتابخاناسی طرفیندن تازادان چاپ اولدی.

بورادا نمونه اوچون اونون تورکجه وفارسی شعرلریندن بعضی پارچالاری درج ائدیریک:

غـــزل

****

نئیله میشدیم‌ای فلک ، بونوع خوار ائتدین منی
سالدین عزت‌دن ، ذلیل روزگار ائتدین منی
گونده بیر آزاریله وئردین زیسکی دردسر
متصل بیمار و زار و بیقرار ائتدین منی
خسرو خوبان یانیندا اعتباریم واریدی
بیلمیره‌م علت نه‌دیر ، بی‌اعتبار ائتدین منی
زمره‌ی عشاقه باخدین مستحقین تاپمادین
درد و غم چکمکده ، آخر اختیار ائتدین منی
عقلیمی آلدین ، مقصر ائیله‌دین ناحق یئره
آخری یار آستانیندان کنار ائتدین منی

حضرت قاسم‌دیلیندن نوحه:

ای عمو ، من بیر غزالم ، قالمیشام صیاد الینده
قویما بیر یالقیز جوانی مین نفرجلاد الینده
ای عموی گلعذاریم ، قالمایيب صبر و قراریم
کیم گؤروب‌ای تاجداریم ،قانا دامادالینده
آتش‌دل بیرطرفده ، دیلده نیسگیل بیر طرفده
قانلی‌قاتل بیرطرفده ،خنجر فولاد الینده
مرغ دل قالدی هوسدن، آز قالیرچیخسین قفسدن
قاسمین دوشدو نفس‌دن،فرقه‌ی بیداد الینده
کیم‌گؤروب‌آخر بوحالی ، اوْوچی سیراب ، اوْو یارالی
گؤر گؤزومده‌اشک‌آلی، رحم‌سیز صیاد الینده

ایندی روسلار تبریزه‌گلنده ، ومحمدعلیشاه معزول اولاندا یازدیغی فارسی بیر مستزادینی درج ائدیریک :

گر دهم شرح من این تازه‌پریشانی را — ای وطن داده بباد
دل چو گیسوی پریشان شود ایرانی‌را — ای بدین مرحله‌شاد
بحریم حرمت‌دعوت‌بیگانه چرا — کو تورا رسم‌حیا

همه درناله چنین بیهوده مهمانـــــی‌را کشم ازدست تو داد
خانه‌ای راکه مر اوراست نه‌دیوار ونه‌در بردش راهـــــگذار
خاصه آن خانه‌که دزد است نگهبـــانی‌را خانه‌از دست بـداد
زخدابودکه معزول شـــدآن شـــاه‌جهـول شـادمانم نه‌مـلول
شت پا زد بهمه شـــوکت ســـــلطانـی‌را نام او زنده مباد

ایرا معلی عباس زاده (حامبال) : بایرامعلی‌عباس زاده ۱۲۳۸ شمسی ده
رابین "دوننی" کندینده فقیربیرعائله‌ده‌آنادانا ولموش وبیرمدت قدیم
کتب لرده اوخویاندان صونرا چالیشماغا باشلامیشدیر. او، جوانلیغندا
زادیخواهلیق جریانینا قوشولوب ستارخانین یاخین مبارزلرینـــــــدن
ولموشدور. ستارخانین باره سینده بئله‌دئمیشدیر:

ونون وجودونا پابنددیر منیم کؤنلوم
چکن او زحمتینه من اؤزوم اولوم قربان
ظامی تربیه‌سی آلمایینب او جنـــگاور
رشادتینه‌اونون خارجی قالیب حیـــران

عباس زاده‌جوانلیقدا " میرزاگلزار" تخلصی‌ایله‌شعرینا زیب و شعرلرینده
خان، بیگ و اربابلارین ظلموندن شکایت ائدردی ، بیرمدت صونرا شـمالی
آذربایجانا گئدیب ، اورادا حامبالیقلا گئچیمینی‌تأمین ائتمیشـــــدیر.
عباس زاده شعرعالمینده طنز اسلوبونو سئچمیش وحامبال تخلصونو ایشلتـ
میشدیر. اونون شعرلری زنبور، ملانصرالدین، ... روزنامه‌لرینده چـاپ
اولموش وشاعرشخصا میرزاعلی‌اکبرصابرله‌تانیش اولوب و اونون بعضـــی
شعرلرینه نظیره‌لر یازمیشدیر.

عباس زاده ۱۳۰۵ ده‌وطندن اوزاق، غربت‌ده وفات ائتمیشدیر.

بورادا نمونه‌اوچون اونون شعرلریندن بعضی پارچالاری درج ائدیریک :

اولوب شغلمیز آه و زار، آغـــلاریق
بیزه بد کئچر روزگار، آغـــلاریق
بازاق دردیمیزدن سیزه آغـــــلاریق
سفالت ایچینده یاشـار آغـــلاریق
ه‌بیر فعله‌لیک وار گئده‌ک ایش گؤره‌ک
قالیب کوچه‌لرده بئکار آغـــلاریق
داها یوخدو طاقت ، دوراخ صبر ائده‌ک
دل وجان اولوب شـــعله‌زار آغـــلاریق

کئچیب ظلم حددن، علاج ائیله یین
مظالم الیندن هزار آغلاریق
آجیندان اؤلور جمله اهل وطن
کفن یوخ، قالیب بی‌مزار آغلاریق

شرقه حریت دوغارسا، منجه زحمت‌دن دوغار
شأن وشوکت بیرلیک ائتمکدن، حمیت دن دوغار
الده بایراقلار، دوداقدا، دیلده حریت سؤزو
نایل اولماق مقصده البته غیرت دن دوغار

محمدحسین هوشی(بختیار) : محمدحسین هوشی ۱۲۹۸ شمسی‌ده تبریزده فقیر بیرعائله‌ده آنادان اولموش دور. مادی امکانلاری اولمادیغی اوچون تحصیلینه ادامه وئرمه‌ییب، بیرمدت پارچا و فرش کارخانالاریندا ایشله‌ییب، صونرا باشماقچیلیق لا مشغول اولموشدور. او، ۲۵ یاشیندان شعریازماغا باشلامش وایلک شعرینی کارگرلرین وضعیته عائدیازمیشدی و شعرلرینده "بختیار" تخلصونو ایشلتمیشدیر.

ای وئره‌ن هرعصرده دونیایه زینت کارگر
اولما حاضر چکمگه بیر بئیله ذلت کارگر
دسترنجینله ائدیبسن یئر اوزون آباد سن
منزلین ویرانه‌دیر، هاردادندی علت کارگر؟
بس نیه بوینو یوغونلار هئچ اوتانمیر ذره‌جه
سن چکیرسن حققیوی آلماقدا خجلت کارگر

بختیار ۱۳۴۰ دا "مشعل اجتماع" آدیندا کیچیک شعرمجموعه‌سی بوراخدی و بو سبب‌دن ساواکین الینه‌دوشدو، اوندان تورکجه یازماغا سؤز آلدیلار، لاکن بختیار آنادیلینی اونودا بیلمه‌دی. شعرلرینده وطن سئوگی سی، خلقی آیبلتماق و یوخسوللاری حمایت موضوعلاری عکس ائتمیشدیر.

بختیار شعرلرینده معجز و صابردن الهام آلمیش وبعضا اونلارین شعرلرینه نظیره‌لر یازمیشدیر. بورادا اونون معجزدن (ساقیا چیللەچیخیب دیر، اریییب قار، یایوخ؟) مطلعلی شعرینه یازدیغی نظیره‌نی درج ائدیریک :

سؤیله‌دیم رماله: باغ، گؤر خلقیمیز آنلار یا یوخ ؟
صبح صادق ده خوروز بو اؤلکه‌ده بانلار یا یوخ.

باخدی رمله ، سؤیله‌دی: وار بوردا بیرجادوی سخت
نئچه مین یللردی غافل دیر بوخلق تیره بخت
بونلارین عمرو- گونو اولموش فدای تـــاج وتخـــت
بوبساطی پوزماغاسئل تک آخار قانلار یایوخ
بو ایشه‌لازم‌دی چوخ ایمانلی‌انسانلار، یایوخ

سؤیله‌دیم: گر وار دعاسی، وئر آساق دروازه‌دن
بلکه بونادان دوشونسون، چیخماسین شیرازه‌دن
اؤلکه‌ده جهل وخرافات گر آشـا انـــدازه‌دن
ملتی نابود ائدر خونخوار سلطانلار، یا یوخ
ضدینه‌حاکم‌اولار طاغوتی فرمانلار،یایوخ

سؤیله‌دی: بیمار جهله یازماریق بیزلر دعا
اولماییب بسکی بولار حق و حقوقه آشـــنا
م اؤزو، هم اؤلکه‌سی درد و بلایه مبتـــلا
جهل اوزویله ائیله‌ییب بیربئیله‌نادانلاریایوخ
جهلدن الهام‌آلیر بوجنگ سوزانلار یایوخ

سؤیله‌دیم: ممکن دی بونلار جهلدن اولسون خلاص ؟
یا گئیه انسان کیمی علم وتمدن دن لبـــاس
سؤیله‌دی : بیرلیکله بنیاد اولماسا اصل واساس
اونلارا وئرمز اثر مینلرجه درمانلار، یـایـوخ
"بختیار"ا ، جهلده عاجزدی لقمانلار یایوخ؟.

بختیار شعرلرینده‌فولکلورو‌موزدان وشفاهی‌ادبیات‌خزینه‌میزدن ده فایدالا نیب
و یازدیغی‌یاتیلاردا " آتالارسؤزلریندن" استفاده‌ائتمیشدیر:

پالازا بورون اوغلوم — ائلایله سورون اوغلوم
بو آتالار سـؤزو دور — بیرلیکده گؤرون اوغلوم
قناعت واردان اولار — اولماسا هاردان اولار
یوخدان قناعت‌اولسا — آسیلماق داردان اولار

حاکمی‌سن هر یانیـــن تؤکمه‌خلقیـن آل قانیـن
بیرمثل وار: قویروغـو اوزون دور بو دونیانین

بختیارین شعرلرینده خلقه‌باغلی‌لیغی و اونا نیسبت دویدوغو مسئولیـت گؤزه چارپار. اؤزو بو باره‌ده بئله‌دئییر:

حقیقی‌یازیچی اونودماز ائلی اودور محروملارین دانیشان دیلی
شاعرگرک ائلین دردینی بیله ائل‌ایله آغلایا، ائل‌ایله گـوله

بختیار انقلابدان صونرا "انقلاب پولوندا" شعرمجموعه‌سینی‌چاپ ائتدیردی، بو اثر خلقین‌آلقیش‌واستقبالینی قازاندی، تأسفکی شاعر"بختیـــار" ۱۳۶۰ ـ نجی‌ایلین تیر آیینداتبریزده‌وفات ائتدی.

بختیارام،آل قانیما بویانتام ـ اؤز عهدیمده،پیمانیمدا دایانتـام
من‌اؤلسم‌ده، آزادلیغین نغمه‌سین‌ـقبریم اوسته اوخوسالار اویانتام

---

۱ ـ بومقاله‌آقای یحیی‌شیدانین "فروغ‌آزادی"ده‌چیخان مقاله‌لرینـــدن فایدالانارق یازیلمیشدیر.

حضرت محمّد(ص) ین اؤگودلری

مـا أخـافُ عَـلىٰ أمّتـي إلّا ضَعفَ الْيَقيـن

امتیم اوچون اینا می‌نین ضعفیندن سوای قورخوم یوخدور.

مـا اَسْـتَرْذَلَ اللّه عَبْـداً إلّا خَطَـرَ عَلَيْـهِ الْعِـلمَ وَالأدَبَ

تانری هئچ‌بیر قولونو دوشورمز، مگربیلیک واردمی (ادب) اونا منع ائدرسه.

مـا اُعْطِـيَ أهْـلَ بَيْتٍ الرِّفْـقَ إلّا نَفَعَهُـمْ

مدارا (یاخشی‌گئچینمک) هر ائوه‌نصیب اولسا یارارلی اولور.

مـا اَنْـكَرَ قَلْبُـكَ فَـدَعْـهُ

اوره‌گین قبول ائله‌مییه‌نی آت.

مـا اُوذِيَ اَحَـدٌ مـا اُذيتَ فـي اللّهِ

کیمسه منیم‌جن تانری یولوندا اذیت چکمه‌دی.

مـا تَصَدَّقَ النّاسُ بِصَدَقَـةٍ اَفْضَلُ مِنْ عِـلْمٍ يَنْشَـرُ

هئچ بیر صدقه بیلیک یایماق قدر یاخشی دگیل.

ما خَلَقَ اللّهُ مِنْ شَيْءٍ إلّا وَقَدْ خَلَقَ لَهُ ما يَغْلِبُهُ وَخَلَقَ رَحْمَتَهُ تَغْلِبُ غَضَبَهُ.

تانری هربیرشئیی یاراتمیشسا، اونو یئنه‌نی (مغلوب ائده‌نی) ده‌یاراتمیش رحمتی‌نی ده غضبی‌نی یئنمک اوچون یاراتمیش.

ما زالَ جِبْريلُ يُوصِيني بِالْجارِ حَتّىٰ ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ.

جبرئیل قونشونو اوقدر سفارش ائتدی کی، ظن ائله‌دیم قونشو ارث ده‌آپاراجاق

مـا زُوِيَتِ الدُّنيـا عَـنْ اَحَـدٍ إلّا كانَتْ خَيْـراً لَـهُ

دنیانی کیمسه‌دن آلمازلار، مگر خیری اوندا اولا.

مـا صَدَقَـةٌ اَفْضَـلُ مِـنْ ذِكْـرِ اللّهِ تَعـالىٰ.

هئچ بیرصدقه تانری نی یاد ائتمکدن یاخشی دگیل.

مـا ضـاقَ مَجْلِسٌ بِمُتَحـابّيـن.

هئچ بیر اوتورما یئری ایکی دوست اوچون دار دگیل.

ما عَلِمَ اللّهُ مِنْ عَبْدٍ نَدامَـةً عَلىٰ ذَنْبٍ إلّا غَفَرَ لَهُ قَبْـلَ اَنْ يَسْـتَغْفِرَهُ.

تانری قولون گناهیندان پشیمان اولدوغونو گؤرونجه، قول باغیشلانماق ایسته‌مه‌میش اونو باغیشلار.

استاد سید محمد حسین شهریارین آنادان اولماسی نین ۸۰ ایللیگی مناسبتی ایله تبریزده طنطنه‌لی قورولتای

۲۹ فروردین دن اوچ گونلوک شعر وادب وهنر قورولتایی ایرانین معاصر گؤرکملی شاعری سیدمحمدحسین شهریارین افتخارینا وزارت ارشادین و اداره‌ٔ کل ارشاد اسلامی استان آذربایجان شرقی نین رهبرلیگی ایله تبریزده کئچیریلدی.

بیرینجی جلسه چهارشنبه ۲۹ فروردین ده ساعت ۱۶ دا تبریز دانشگاهی نین وحدت تالاریندا تشکیل اولدو .حجت الاسلام محمدی اداره‌ٔ کل ارشاد اسلامی استان طرفیندن قوناقلارا خوش گلدین سؤیله‌ییب وشعر وشاعرین نقشی و وظیفه‌سی باره‌ده قیساجا چیخیش نطقی سؤیلدی. صونرا آیت الله ملکوتی نماینده‌ٔ امام وتبریزین امام جمعه‌سی خطابه‌ٔ کرسی سینین آرخاسینا کئچیب خیر مقدم دئمک له یاناشی شعرین قدرتینی و شاعرین وظیفه‌لری حقینده دانیشیب و سؤز وکلامی دونیادا یگانه وابدی قالان وحادثه‌لردن ابدی قورونان عامل کیمی قیمتلندیریب شاعرین جمعیتده معلم نقشینده اولدوغونو بیان ائتدی.شعری تبلیغ و تهییج واسطه وکسرلی بیرسلاح کیمی‌قیمتلندیردی و شعرین درین تاثیری ونفوذو حقینده فکر وملاحظه‌لر سؤیله‌دیکدن صونرا اؤزونو ادیب و شاعرله توتاراق سؤیله‌دی :

" شهیدپرورملتیمیزین یگانه توقعو سیزلردن بودورکی،انقلاب اسلامی نین حقیقی ماهیتینی، اونون الهی قدرتینی و اهمیتنی اؤره‌ک سؤزو ایله بیان ائدیب ،ملموس بیرشکلده جلوه‌لندیره بیله‌سینیز."...

صونرادا وزارت ارشادین قائم‌مقامی قارداش دکتور بروجردی حجت الاسلام دوکتور حاتمی وزیر ارشاد طرفیندن شاعره و قوناقلارا تبریک سؤیلویوب و بومراسمی قوروب‌ترتیب ائدنلره تشکر ایله‌دی .

دانشگاهین بؤیوک سالونو (تالاری) مین لرله شهریار هوادارلاری واسطه‌سی ایله دولو ایدی.نئجه دئییللربیر ایگنه سالماغا یئریوخ ایدی. دانشگاهین محوطه‌سی ده شهریار سئوه‌ر آذربایجانلیلار طرفیندن دولو اولدوغو حالدا تکبیر وصلوات سس‌لری گؤیلره اوجالدیغی بیرصورتده دانشگاهین تالاری و محوطه‌سی ازدحام وهیجانا غرق اولدوقوبیرشرایط ده آقای مشفق کاشانی اؤزونون استادشهریارا حصر ائتدیگی گؤزه‌ل"معبد

خورشید" قصیده‌سینی اوخودو ،صونرا شرقشناس ،نظامی وشهریارشناس دوکتور غلامحسین بیگدلی – پروفسور"شهریارین دونیا شهرتی" باره‌ده معروفه‌سینی سؤیله‌دی و جماعتین تمناسی و شدتلی استقبالی سایه‌سینده استاد شهریار خطابه کرسوسو آرخاسینا کئچیب چوخ شدتلی و حرارتلی آلقیشلارلا قارشیلاندیقدان صونرا شعرا وخوماقا باشلادی واؤزونون"شهید زنده" آدلی شعرینی اوخویوب حجت الاسلام خامنه‌یی ریاست جمهورحضرت لرینه اتحاف ائتدی صونرا دا مجلسده‌کی لرین خواهشینه اساسا ایکی قطعه تورکجه شعر اوخودو و گورلو تکبیرلر وصلوات لارایله‌قارشلاندی.

شهریاردان صونرا آقالار مهرداد اوستا ،گلشن کردستانی ،خانم سپیده کاشانی،دوکتور مصطفی اولیائی ،حمیدسبزواری شهریارا حصر ائتدیگی شعرلری ایله چیخیش‌لار ائدیب بؤیوک شهریارا تبریک سؤیله‌دیلر

جلسه‌ده یوزدن آرتیق ایرانین مختلف شهرلریندن گلمیش شاعر ،دکتر شیرازیان نماینده‌ء ریاست جمهوری،حاج سید جوادی معاون هنری وزارت ارشاد اسلامی وبیرسیرا مشهور دولت وفرهنگ خادملری اشتراک ائدیردیلر

فروردینین ۳۰ – یندا ساعت ۱۶، جلسه باشلادی استادمحمدتقی جعفری بیرساعاتلیق مدرجه ودرین مضمونلو فلسفی نطقینده کلاسیک شعرین یارانماسیندان ،انکشافیندان واونون مقصده اویقون اولوب ومبالغه‌لردن اوزاق اولدوقو صورتده درین مثبت تاثیرلردن دانیشدی. شاعر شهریارا تبریک دئییب جان ساغلیغی آرزو ائتدی.آردینجا مشهد نماینده‌لرینین آقای قدسی قرآن شریفدن آیه‌لر تحلیل ائدیب صونرا شاعره تبریک سؤیله‌ییب اؤز مضمونلو شعرینی قرائت ایله‌دی،دوکتور اولیائی،خانم سپیده‌ء کاشانی،سید احمدفخر مهدوی کرمانی شاعرلر طرفیندن محمدعلی جنابی ،علی نظمی وبی نام تبریزین اؤزوندن،سیروس شجاعی فر(منشط)اهوازدان گله‌لر طرفیندن قوجامان شاعر اسفندیار غضنفری لرستان نماینده‌لری طرفیندن .شهریارین قدیم وصمیمی دوستلارـ یندان اولان آق ساچلی ونورانی وپیرانی محمدآقاسی" دانش" خوی شهری نماینده‌لری طرفیندن صمیمی و گؤزه‌ل شعرلری ایله تبریک سؤیله‌دیلرو بو احوالات جشنین اوچونجو گونو ده عین شدت وحرارت و صمیمیت له‌ده دوام ائله‌دی.اوچونجو گون ده شهریار بیرنئچه فارس و تورک دیلینده اوخودوکی،اونون تورک دیلینده اوخودوغو شعرلرینی بورادا درج ائله ییب وارلیق مجله‌سی نین اوخوجولارینا هدیه ائدیریک :

شهریارین ایکی فورمادا بؤیوک رنگلی شکیللری وتورکجه شعرلری نین دؤردونجو چاپی وائله جه ده "نغمه های خون " شعرکتابچاسی جشنین قوناقلارا هدیه سی کیمی نشر اولوندو .

هر اوچ جلسه ده کئچیریلن مراسم تبریز تله ویزیونو واسطه سی ایله نمایش اقتدیریلدی .واونلارلا عکاس ،قلم چکه ن وغیره مراسم ده فعال اشتراک ائتدیلر .بو مراسم ده شهریارین حیاتی حقینده ده بیر فیلم گؤسته ریلدی .

دوکتورغلامحسین بیگدلی – پروفسور

شهرت جهانی شهریار

درجهان امروز و دررفتار انسانهای امروز فقط اشعار انسان گرایانه می تواند ماهیت و ارزش راستین انسانها رابه آنان بازگرداند وانسانها رابه خودآرد . " شهریار"

چرا شهرت ادبی شهریار جهانشمول شده است ؟

گویند وقتی یکی از اساتید ترجمهٔ شعر"پیام به انشتین"شهریاررا برای آن ریاضیدان ونابغهٔ روزگارخواندوی با احترام وحیرانی و تعجب سه بار به افتخار این گوینده ازجای خودبرخاست واشک شوق دردیدگانش حلقه زد وزیرلب چیزهائی با خودگفت وزمزمه کرد که کسی نشنید چه بود وچه گفت فقط خدای داند و انشتین .

من سخنرانی خودرا باخواندن این قطعهٔ "انشتین "شهریار که نشانگر روح پرفتوح وانساندوست ودرعین حال میهن پرستانهٔ والای استادشهریار است آغاز می کنم .

اینجانب افتخار می کنم که به سهم خودحق شاگردی استادرا بجای آورده واین شاهکار جاویدان یعنی شعر"پیام به انشتین"را به زبان ترکی آذری ترجمه نموده وبه جهان علم وادب ترک زبانان عرضه داشته ام .

درافتخاریکه وزارت ارشاد به اینجانب داده است مطلب چنین عنوان شده :"شهرت جهانی شهریار" می گویند : مشک آن است که خود ببوید نه آنکه عطار بگوید .به تحقیق استاد سید محمدحسین شهریار (بهجت تبریزی) یکی ازشعرا وگویندگان بزرگ روزگارماست که بی هیچ واسطه ودستاویزو

مدح وثنای دیگران توانسته است از گوشهٔ اطاق محقر خود جهان بگیرد و شهره آفاق گردد و آوازهٔ هنرش از مرزهای کشور فراتر رود و جهانشمول گردد.

استاد فقید سعید نفیسی که دربارهٔ عارف ربانی بزرگ مولانا جلال الدین رومی در مقدمهٔ کتاب "لب لباب" ملاحسین کاشفی دادسخنوری داده است چنین نوشته است:

"روزی پدری که از بلخ می گریخت در راه بدیدار پیری شصت ساله در شادیاخ نیشابور رفت کودک خردسالی در این سفر با پدر همراه بود. فرید الدین محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری، پیر شصت ساله روی از جهان درکشیده، چون بهاء الدین بلخی را درسرای خویش دید و نظر بر آن کودک خردسال ـ جلال الدین محمد افکند گفت: ـ زود باشد که این پسر آتش در سوختگان عالم زند... زد و شد، چنانکه دیدیم و شنیدیم اکنون نزدیک ۷۵۰ سال از آن آتش افروختنها می گذرد. خدا داند که چسان ملیونها مردم را آن آتش درگرفته است. شیخ زادهٔ بلخی از گوشهٔ خانگاه قونیه جهان بگرفت وه، وه که چه آسان است و چه دشوار است جهان گرفتن"

آری برای آن کسی که یزدان این نیروی سحرانگیز را درنهاد او نهاده بسیار آسان است و آن دیگری را که این مایه در رگ و پی او راه نیافته چنان دشوار است که اگر عمرها زید باز بدان نتواند رسید.

شهریار نیز بسان مولوی از گوشهٔ اطاق محقر خود جهان گرفت و شهرهٔ آفاق گشت و امروز به افتخار او این مراسم بزرگداشت مجلل از طرف وزارت ارشاد اسلامی برپاست. و توگوئی این سخن وصف الحال را شهریار مانند دیگر الهاماتش نخواسته و ندانسته دریکی از غزلهایش چنین آورده است:

ای سکندر تو بظلمات ابد جان بسپار * عمر جاوید نصیب دگران خواهد شد

و بدینگونه است که جهانگشایان و فرمانروایان چندصباحی بیش نمی توانند درعرصهٔ جهان با تاخت و تاز و قتل و کشتار حکومت نمایند و سیادت ورزند ولی دانشمندان و اهل علم و معرفت مانند مولوی ها، سنایی ها، سعدی ها، حافظ ها، نظامی ها، شکسپیرها، ولترها، هوگوها، تولستوی ها و شهریارها پیوسته بدلها و جانها فرمانروائی خواهند کرد و زنده یاد می باشند و به ابدیت می پیوندند. باز شاهد را از سخن خود شهریار می آوریم:

فرمانبر شیطان تن گر خواهی یم معذور دار
من در قلوب عاشقان فرمانروائی می کنم

راز نفوذ کلام و قدرت سخن شهرت جهانشمول شهریار در این است که

تمام گفته‌های شاعر عالیقدر اردل برخاسته ولاجرم بردلها نشسته است .

شهریار می سوزدومی سوزاند ،می افروزد ومی افروزاند ،می گرید و می گریاند وگاهی نیز می خندد،ومی خنداندواین حالها از هنگامی که روح وجان اوبا نورعرفان روشن ترشده جذابترگردیده است وبه‌قول مولوی مرده بدم زنده شدم ،گریه بدم خنده شدم

دولت عشق آمدومن دولت پاینده شدم

شهریار پیرومکتب ادبی وعرفانی حافظ است ومکمل آن مکتب است وبقول خودش هرچه دارد همه ازدولت حافظ دارد .وباز هم‌خود گوید :

من همان شاهد شیرازم ونتوانی یافت

درهمه شهر به شیدائی من شیدائی

وچون سخن حافظ جهانگیراست ،طبعا سخن شهریارنیز که‌سوزدل واشک روان وناله‌ٔ شب راز استاد وپیرش به‌ارمغان برده‌است جهانگیر وجهان شمول خواهد بود .

اینجا بماجرائی اگر اجازه‌بفرمائیداشاره‌کنم :

شهریارسالها درحسرت دیدار وزیارت مزار استادش می سوخت ومیساخت واین امکان دست نمی دادودراین تمنای عاشقانه درغزلی این طورمی سراید :

دیدمت دورنمای دروبام‌ای شیراز * سرم‌آمدبه‌سرسینه ،سلام ای شیراز

توسن بخت نه‌رام‌است‌خدا میداند * ورنه‌دانی که‌مراچیست مرام‌ای شیراز

تاآنجائیکه‌با التماس به مولدومدفن پیرشیراز شاعروعارفپرورخود می گوید :

زان می لعل که‌خمخانه‌بحافظ دادی * جرعه‌ای نیزمراریزبجام‌ای شیراز

وسرانجام خطاب به‌پیرش :

شایدازگردوغبارسفرم‌نشناسي * شهریارم‌بدرخواجه‌غلام ای شیراز

بعداکه امکان به‌اودست میدهدوطالع یاری مینمایدوبزیارت مزار استاد نایل می گرددازاین سفر چندغزلی به‌ارمغان می آوردکه‌ازشاهکار های شهریار درشماراست وبرای شعروادب فارسی ره‌آوردی بس‌گرانبها و کم نظیر .

گویندد‌رطول مدت اقامت خوددرشیراز ،شبهای شهریار شب زنده‌داربر سرمزارحافظ گذشته وازتربت اوهمت خواسته‌است تاسرانجام‌روز وداع رسیده ودرآن روز شهریار با این غزل جانسوز ازپیرومرادواستادخود

خدا حافظی نموده است که ما چند بیتی از این شاه غزل را که بزرگترین یادگار "جشن و هنر" حافظیه است بسمع شنودگان محترم می رسانیم:

به تودیع تو جان میخواهد از تن شد جدا حافظ
بجان کندن وداعت میکنم حافظ خدا حافظ

ثناخوان توام تا زنده ام اما یقین دارم
که حق چون تو استادی نخواهدشد ادا حافظ

من از اول که با خون اب اشک دل وضو کردم
نماز عشق را هم با تو کردم اقتدا حافظ

هم از چاهم برآوردی رهم را هم نشان دادی
که هم حبل المتین بودی وهم نورالهدی حافظ

تو صاحب خرمنی ومن گدائی خوشه چین اما
به انعام تو شایستن نه حد هر گدا حافظ

بشعری کز تو درآغاز عشق کودکی خواندم
بگوش جان هنوزم از خدا آید ندا حافظ

بروی سنگ قبر تو نهادم سینه ئی سنگین
دودل با هم سخن گفتند بی صوت و صدا حافظ

تا اینکه می فرماید:

مگر دل میکنم از تو بیا مهمان براه انداز
که با حسرت وداعت میکنم حافظ خدا حافظ

بتحقیق آوازهٔ چنان استادی و چنین استادی بایستی هم جهانگیر شود

دربحث دیگری که می خواهم بعرض برسانم که چگونه صیت وآوازهٔ شهریار جهانگیر شده است علت همان روح انسان پروری ونوعدوستی بحد کمال و نبوغ خداداد وی می باشد که ،با روح خداشناسی وحق جوئی وحق خواهی او ممزوج گشته که این احوال روحیه مانند شریان حیاتی آثار شهریار در تمام گفتار واشعار او سیلان دارد ودرکلیه شعرهای شهریار از فارسی وترکی بچشم می خورد وچشمهٔ زاینده وپایندهٔ این انسان دوستی وخداپرستی و توجه بمبداء ومعاد روح پرفتوح سرشار وخدمتگذار وایمان کامل او به آفریدگار است که پیوسته الهام شاعر را از منبع وسرچشمه حق ووجدان و محبت ملهم نموده وباعرفان می جوشاند وبردامن زندگی وبشریت میریزد و صاحبدلان وانسانهای بشردوست را به رقت می آورد وهمراه شهریار همه و همه یارستمدیدگان بوده وبه استعمارگرانی که خون یتیمان و اشک

فقیران را جاری می سازندوباعرق پیشانی مظلومین کاخهای ستمگری و جباری خودرا برروی اجسادواستخوانهای آنان پی ریزی می نمایند و در آن کاخهای سربفلک کشیده وبرافراشته ،به‌عیش ونوش وباده‌گساری وکامیابی شب را بروزوروزرا به‌شب می آورندوهیچ عمل مثبت وخداپسندانجام نداده وباری ازدوش جامعه برنمیدارندوانگل وارسربارگردن مردم ووبال اجتماع هستند ،نفرین می کنند .شهریاربرآنان می تازدویکی ازپیشقدمان وپیش‌کسوتان جهان شعروادب زمان ما است که‌خواستار نجات انسانها از چنگال زور و زر و بردگی وزنجیراستعمار واسارت می باشد وآنی‌ازاین مسئله غافل نبوده ونیست .وبرای اثبات مدعای خویش اجازه‌بفرمائید که‌چندسطری ازمثنوی "صدای خدا"ی اورا که‌سبب شهرت جهانی او گشته هم بفارسی وهم قسمتی به‌ترکی که درشهرباکو ترجمه‌وچاپ‌شده‌است بخوانیم مادراین باره‌به‌منویات و تعنیات شهریاربزرگ بیشترپی ببریم وبه‌قدرت هنروووسعت فکربلندشهریارتوجه‌نمائیم‌وترجمهٔ این قبیل آثار است‌که شهرت شاعررا جهانشمول ساخته‌است .

آدمیان ،شاخه و برگ همنـــد * کاینهمه ،ازیک تنهٔ آدمند ...

اجازه‌بدهید دنبالهٔ مثنوی راباترجمهٔ ترکی آن بخوانیم‌ودراینجا باستحضار حضارمحترم می‌رسانیم که‌درآن سوی ارس‌آثارشهریار به‌ویژه اثر جاویدان وبزرگ اثر او منظومهٔ " حیدر بابایه سلام" درباکـــو، تفلیس ،عشق آباد و دوشنبه وتاشکند بزبانهای این ملتها ترجمـــه‌و بکرات منتشر گردیده‌است وما نسخی ازآنهارا دراختیار داریم .

اینده‌ی اجازه‌وئرین "حقین سسی "شعری نین آنادیلیمیزه منظـــوم ترجمه‌سی نین بیرپارچاسین اوخویوم .بودور آذربایجانین شاعراوغلـــو غصبکار قودورقانلارا مراجعه‌ائده‌رک فریاد قوپاریروانلارین ایـــچ اوزلرینی افشاء ائدیرو لعنت یاغدیریر :

...سن ای قلینج چکیب ناحق قان تؤکـــن
کیمه قالدیرپرسان اوقیلینجی ســـن ؟
سیر ائت قارشینداکی جان سیرداشین دیر
انسان دیر، دئمه‌لـی قان قارداشـــین دیر
نه‌دیر بوآزقین لیق ،بوقودور قانلیـــق
او قانلی سنگری سئیر ائت بیـــر آنلیق
قارداشین قانی دیر آخیـــر دمبـــدم
دشمن صاندیقی نین ســـینه‌لرینـــده‌ن

طبیعت اوبؤیوک آق ساچلی آتـــا * بیزی بخش ائده نده بو کائناتـــا
جان وئردی،قان وئردی،غیرت وئـــــردی او
بیزه انصاف وئردی مروت وئـــــردی او
بیزه ال وئردی کی امدادا چاتاق * ییخیلان مظلومون قولوندان توتـاق
بیزه عقل وئردی،وجدانلی متـین * درک ائده ک دردینی بشـــــریتین
سوسسون او اوره ک کی بوزدان صویوقـــدور
اوزولسون او قول کی، یاردیمـی یوخدور.
کورا ولسون او گؤزکی،آلولانمییا * بیر مظلوم کؤنلونه ایشیق سالمییا
انسان دردلرینه بیگانه انسان * قوروبیرکؤتوکدورباشدان بینادان
بوقوجا دونیانین سئیرینه سن گل * طبیعت نه قده ر گؤزه ل ،مکمـــــل
بس هاردان یاراندی ایکی تیره لیـــــک؟
هاچان زهرلندی بو قان ،بو ایلیـــــک ؟
نه دیر بوجانی لیک ،بو اؤلوم بو قان ؟
بیزکی،تمیزایدیک ،باشـدان بنیـــاددان؟
سن ای ملک دن ده مقدس انسان ؟ * ای آدی گونش له قوشـــا دایانان
نچون ملک ایکن ابلیسه دؤنـدؤن * قیزیل تک صاف ایکن قارالدین،سؤ
ظلمته چئوریلدین،سن نور اولارکن * باتاقلیقا دوشدون بوللورا ولارکـن
دونیایا اودآلوو تؤکورسن بوگون * دونن قوردوقونو ،سوکورسن بوگـون
گؤیده اولدوزلارا سیقال چکیرسـن * آنجاق یئرا وزونده زندان تکیرسن؟
شاعر یاراماز مستکبیرلره وآلچاق مستعمره چی لره اوزتوتـاراق
اونلاری غضبله وحدتله قامچی لاییروا ونلارا نفرت آتشی آچیر :
سیز ای مستملکه هوادار لاری دونیانین مدنـــی جاناوارلاری
یوردلاری قورد کیمی قاما رلایانلار دونیانین یئردن حاصارلایانلار
راکت له ، تانک له ،توپلا،توفنگ لـــــه
جیلیز بیر اوره ک له ،داربیر دیلک لـــــه
بو بؤیوک دونیانی تیکه له ین لر * انسانلیق آدینی لکه له ین لـــــر
بیلیک سیزین اوچون فتنه دیریالنیـــــز
ایشیقی بیک دن قوپاریرســـــینیز ...
صونرا دؤنوب بوتون بشریته اوز توتور:
بیر آنلیق ال ساخلا آپیل ای انســـــان
آخی نه دن اؤترو وورهاووردا ســـــان ؟

بیرباخ اطرافینا گؤردونیا نه دیر؟ * صونو گؤرونمه‌ین بیر خزینه دیر
نه زنگین یارانمیش آنا طبیعت * تورپاقدا سخاوت ،سودا سخاوت
آلمالی،آرمودلو بوباغلارسنین * سعادت قاینا قلی بولاقلار سنین
گؤردنیا سنین چون نه لرسا خلایبر * داشلارین قوینوندا گوهر ساخلایبر
صاقیمیز ،صولوموز گوموشدور ،زردیر * دونیانین ثروتی دونیا قده ردیر
طمع حلوونو یئفسا گر بشر * بونعمت ،بوثروت‌ها میبا یئتمه ر
حئیف بو مطلبی بیلمه‌ین لر وار * انسان ها رایینا یئتمه‌ین لر وار
بیزیم قلب لریمیزبپرلش سه اگر * انسان هراولدوزدان پارلاق گؤرونر

بیرلش سه دونیادا میلیارد اوره‌ک لر
بوتون آرزولارا یئتیشه ر بشر

به جاست که یادآورشویم که آثار جاودانه شهریار تنها در اتحاد جماهیر شوروی ترجمه ومنتشرنگردیده این آثار بویژه اثربی همتا وجاویدان "حیدربابا یه سلام" او درترکیه ،درعراق،درایتالیا نیز ترجمه ونشرگردیده است ودربیشتر مراکز تورکولوژی کشورهای غرب وایالات متحده امریکا منظومهٔ "حیدربابا یه سلام" بمثابهٔ سندزنده وگویای زبان ترکی معاصرآذربایجان درمرکز دقت واهمیت قرارگرفته تدقیق وتدریس می گردد. برای مثال درکشورهمسایه مان ترکیه آقای پروفسور محرم ارگین استاد تورکولوژی دانشکدهٔ ادبیات استانبول کتابی در ۲۵۰ صفحه دربارهٔ زبان ترکی آذری بنام "آذری تورکجه‌سی" تالیف نموده وبعداز ذکرمقدمهٔ دربارهٔ این زبان متن "حیدربابای "شهریار وپارهٔ ازمنظومه‌هائی راکه درشان حیدربابا به ترکی آذری سروده شده است درکتاب خودنقل نموده و ضمن بررسی صرف ونحوزبان ترکی آذری ازاین متون بعنوان شاهد ومثال ونمونه استفاده نموده است .کتاب درسال ۱۹۷۱ ازطرف دانشکده ادبیات استانبول به چاپ رسیده است .

علاوه براین بازدرترکیه ازطرف "تورک کولتورو آراشتیرما انستیتوسو" کتابچه‌ای بنام "شهریار وحیدربابا یه سلام" ازطرف دانشمند فقیدا حمد بیگ آتش درسال ۱۹۶۴ درآنکارا طبع ونشر گردیده است .همچنین در شهر کرکوک عراق "تحت تاثیرادبی منظومهٔ حیدربابای شهریار شاعر عبد اللطیف بندراوغلو ترکمان منظومهٔ ترکی "گؤر گؤر بابا"ی خود را ساخته است که با این بند شروع می شود:

گورگور بابا واختی گلدی بیر گورلا

آتش ساچیب یوردوموزا بیر نـــــــورلا
یاق کین لری ،یوره‌ک لرده اوقـــــورلا
آیدینـــــلات تئز قارانلیغی هر یانـــی
سیل گؤزلردن سئل لری هم دومـــــانی

دهها از این قبیل نظیره‌ها که درخودآذربایجان شمالی وجنوبی‌برشته‌ی نظم کشیده‌شده است وشهرت شاعررا جهانشمول ترساخته‌است .

جادارد دراینجا ازخدمات محلهٔ وزین "وارلیق " در انتشار آثار فارسی وترکی شهریارو مقالاتی درحق او یادآورشویم وسپاسگزاری نمائیم .همچنین از گردآورندهٔ آثار ترکی شهریارآقای یحی شیدا تشکرنمائیم ... دنبالهٔ کلام را ادامه می دهیم :

اگرشهریا ربا شعروغزلهای عاشقانه وربابی خوددرعنفوان جوانـــی چنانکه افتدودانی لرزه برجان جوانان ودلدادگان انداخته‌است همینکه به‌عرفان ومعنویت گرویده وپابسن گذاشته وازدنیا دست‌کشیده‌وبه عشق الهی گرائیده ونظیراشعارپرمایه "صدای خدا "،"شعروحکمت "واشعاری ازاین قبیل ایجادنموده ومانندشربت گوارائی بکام تشنگان وادی‌حقیقت وسالکان راه انسانیت ریخته‌است .آری پس‌جای شگفت‌نیست اگربگوئیم : ازگوشهٔ خانقاهی ویااطاق محقری می توان جهان گرفت .بااینحال عشق شهریاربه‌میهن وزادگاه خودهمیشه‌قوس‌صعودی پیموده‌است چونکه حـــب الوطن رانیز ازایمان دانسته‌است .

شاهدصادق این عرایضم اثر جاویدان "افسانهٔ شب‌اوست‌که‌درآن در آغازازشب وجلوه‌های شب وخاطرات‌شب نامزدبازی روستائی گرفته‌باتصویر صحنه‌های دلپذیرعشق وجوانی ممزوج کرده تارسیده‌به‌ذروه‌های حس میهن پرستی شاعریعنی به‌صحنهٔ شبیخون "...آن شبیخونی که‌تیشه‌بررریشه‌هستی مازدوقلب مارادونیم‌کرد .اینک ابیاتی ازاین صحنهٔ دلخراش ودردنـــاک شبیخون وهولناک وناجوانمردانه‌ی قزاقهای خون آشام‌تزاری درموقـــع تسخیرهفده‌شهرایران وهجوم‌به‌آخرین نفرات ایلات‌غیوروجانبازومرزداران ایران عزیزومسلمانان مؤمن به‌هنگام‌نمازبامدادی وراز ونیازصبحگاهی وقتل عام‌همگانی میهن پرستان اصیل ومدافعین بابیل وکلنگ دربرابـر توب وتفنگ .آری قزاقان خونخواروعاری ازعاطفه‌ووجدان تزاری یعنـــی آرتش خونخوارامپراطوری روس‌حتی شیرخوارگان مارابا سرنیزه ســـوراخ سوراخ‌می نمایندکه‌دراین اثرحزن انگیزشنونده‌ضجه‌های کودکان وشـــیون مادران وغرش‌جوانان ونعرهٔ دلیران ازجان گذشته‌را درلابلای سطور ایـــن

حماسه‌ی محزون می شنودوبرخودمی لرزدومن افتخار دارم‌که‌ترجمهٔ این اثر را هنگام اقامتم درآنسوی مرزباهمه‌آن سختگیریها وسانسورها بموقع در بیست‌هزار نسخه‌انتشار داده‌ام.

اجازه‌به‌فرمائیدچندمصراعی نیزازترجمه‌ترکی افسانهٔ دهشتناک برای آذری زبانان محترم بخوانم :

گئجه‌گؤرموشدور کی،قوشون‌سئل کیمی * یوزبلاگتیره‌ن مدهش یئل کیمی
گئجه‌باسقینا باشلامیش بیر دن * گوللەدولوکیمی یاغمیش هریئر دن
گؤرموش کی قفقازین‌ایگیدائللری * عاجزدیر،سیلاحسیزقالیب ال لری
قازاق آلای ؤری چارین امری‌ایله * نئجه‌قان اوددورورا ومظلوم ائله
بایراق دالقالانیرا وستونده‌قارتال * ائللره گتیریر صونسوز غم ملال
سالداتلاردوزولوب‌سیرایادوردشر * زنجیرتک اوزانار یوللاردا صفلر
اوردو سیرا سیرا قونور ایره‌لی * توتموشدورسلاحدان هامی نین الی
آیین ایشقی دا،فلک ده صونموش * قارانلیق اوروزه‌قولدورادؤنموش
داغدان آشیب‌گلرسیل کیمی بللا * قاندان داغا داشا ایز سالا-سالا
خائین اوغروکیمی اهمالجا،یاواش * باسقین ائده‌نلرین اوره‌گی‌دیرداش
قارا ایلان کیمی نامرد عسگرلر * بیزیم‌تورپاق اوستەایمک لی‌بیرلر
سیل کیمی تؤکولوب‌داغ اتگیندن * توستوتک قالخیرلار تپه‌یه بیردن
قشون گاه‌یایلیر،گاه‌داتوپلانیر * باخانلارگاه‌مئشه،گاه‌بیرداغ‌سانیر
بیلدیرچین دالینجاگئده‌ن تولاتک * هامی پوسا پوسا یوگورورتک - تک
ائلین یاتدیغینی بیلیر اهریمن * هجوما باشلایيرداغدان ، دره دن
تولکولر،چاقالالارایشلتسه حیله * یاتمیش هر اصلانی توتار مکرایله
داغ دره‌آلیشیب اودلاندی بیرده‌ن * مدهش محاربه باشلاندی بیر ده‌ن
صانکی شیمشک چاخدی گؤی گورولدادی

آلوولار پوسگوردو، تورپاق گور لادی
اؤلوم قهقهه‌سی توتدی هریانی * توکدو یارپاق کیمی یئره انسانی
ائل قالخیب یوخودان قوپاردی فریاد
بابالار رسمی ایله باشلادی جهاد
تله‌سیک یاتاقدان دوردولارگنج‌لر * ائله‌ظن ائتدیلر قوپوبدورمحشر
بوغوناق سس ایله چکدیلر نعره * ال‌آتدی قلینجا،بیری خنجره
قوخودو داغ،دره‌باروتدان قاندان * کفن سیزحسدله دولدو بیابان
ووروشان قوه‌لرسئل کیمی جوشدو * چاتیب بیربیرینه اونلار قووشدو

گئجه گؤردوئجه بیرسلاح سیز ائل * ووروشور ،سلاحی خنجر ،قیلینج ،بیل
اوهجوم ایله ییرتوپ ،توفنگ ایله * بودفاع ایله ییر کولونگ ایله
بواونو ،او بونو ازیر چئینه ییر * قیامت قوپموشدوریئرگؤی تیتره یر
قورخما زمارال کیمی اصلان قادینلار * کی،شیرین باغرینی بوینوزلایارار
ارلرین دالینجا ،چیگینده بیللر * مرمرسینه لری ائتمیش لر سپر
قالخیب تپه لره ،داشلارا بیرباش * دشمنین باشینا یاغدیریرلار داش

* حال میرسیم به آثار ترکی شهریار *

اشعار ترکی شهریار اگرچه بمقدار اندک بلکه ازیکصدم شعرفارسی او کمتراست .لیکن درافزودن شهرت ومنزلت شاعردرمقیاس جهانی،تاثیر بسزائی داشته است .منظومهٔ حیدربابا است که بیش ازدیگراشعاروآثار وی برای اوشهرت آفریده وگوینده اش راشهرهٔ آفاق ساخته است ،بویژه درکشورهای همجواروهمسایهٔ ایران باعث محبوبیت روزافزون وی گردیده است .

متاسفانه گروهی متعصب و کم مایه به شهریار تاخته وبراوخرده گرفته اندکه چرا بزبان ترکی آذری یعنی مادری خودچندمصراعی نیز سخن گفته و زبان گشوده است واقعا زهی خودبینی وبی انصافی که حتی شخص راازسخن گفتن بزبان مادری خویش منع نمایند .وحال آنکه علاوه برهرگونه تعلقات قومی ونسبی وسببی وارضی وغیره بقول لسان الغیب

یکی است ترکی و تازی دراین معامله حافظ
حدیث عشق بیان کن به هرزبان که تو دانی

علاوه برحق طبیعی مسلم همانطوریکه خودشهریار می گوید :- روزی مامور میشودکه ازسوی خالق به جانب مخلوق برودوبی خبرتهران راترک نموده راهی آذربایجان میگردد .اینجاست که درلابلای سطور آثارپربار و جاویدان وغنی ترکی آذربایجانی اوجلوه های خداشناسی،عشق به مردم، میهن پرستی،خاطرات زادگاه ،پاس فرهنگ وادب دیرین،تکرارخاطرات کودکی وعادات ورسوم مردمی ودیگر معنویات انسانی راترنم نموده و در مجموعهٔ اینها صدای اتحادوتوحیدسرمیدهدوخداشناسی رابه زیباترین وجهی تلقین می نماید (آقاجلار دا آللاها باش اگردی) می گویدواین ندا وصدای دلپذیر او مانند نسیمی روانبخش تاآنسوی مرزها به پروازدرمی آیدوجانهای خفته رابیدارمی سازدودربرون مرزها خاطرات گذشته و تاریخ فراموش شده راازنوبه خاطرها آورده وزنده می سازدوهمانطوریکه ازدل

برخاسته بردلها می نشیند .آری این شهریار است که بقول خودش از سوی خالق به طرف مخلوق رفته و این رسالت تاریخی را انجام داده است .حال کجا هستند آن یکسونگران وهذیان گویانی که به زبان شیرین وغنی وناز-نین ترکی وگویندگان آن غبطه خورده ،ناآگاهانه ونسنجیده وبی پروا وگستاخانه می تازند وخرده می گیرند بیایند وببینند شهریار در این زبان مادری خود و در این زمان ومکان وشرایط چه کارهای بزرگ خدائی و ملی انجام داده وچه بزرگ اثر جاویدان آفریده ووظیفهٔ شاعری، میهنی خود را چگونه سرفرازانه و با توانمندی واستادی تا سرحد کمال به نحو احسن انجام داده و در نتیجه محبوب القلوب ملیونها انسان گردیده است .آری منظومهٔ بی نظیر" حیدربابایه سلام " شهریار پردرآورده و درسرتاسر دنیا به پرواز درآمده و درس شور وعشق ومحبت و درس وطنخواهی وانساندوستی آموخته است و در قلب ومغز انسانها نقش بسته است وزهی توفیق

همانطوریکه فاضل دانشمند استاد مهدی روشن ضمیر استاد محقق و مسلم زبان در مقدمهٔ " حیدر بابایه سلام" شهریار مرقوم داشته اند وبحق یادآور شده اند که :" اگر در مقام مقایسه منظومه حیدربابایه سلام با خاطرات کودکی لامارتین و بودلر دربیائیم به تحقیق اثر "حیدربابایه سلام" گوی سبقت را از دو اثر مذکور خواهد بود و نابغهٔ شعر شرق بر دو گویندهٔ بزرگ غرب چیره می گردد .

" حیدربابایه سلام "اثری است که در اندک زمان به سرعت برق از مرزهای ایران گذشته وجهانشمول وجهان پسند گردیده است و در سالهای اخیر علاوه بر ایران چنانکه گفتیم در آذربایجان شوروی ،ترکیه ،عراق حتی در ایتالیا ترجمه وانتشار یافته است و در ایالات متحده نیز بنام بهترین نمونه کتاب معاصر زبان ترکی آذری در قسمتهای شرقشناسی بررسی وتدریس می گردد و خود اینجانب که در هنگام اقامت در کشور اتحاد جماهیر شوروی برای تعیین شاهد شهرت روزافزون این شاهکار ادبی جاویدان بودم وافتخار داشته ام که در معرفی این اثر و شرح توصیف آن ودیگر آثار شهریار سه جلد کتاب وبراشور وده ها مقاله نشر نموده وسه بار در کنگرهٔ شرقشناسان جهان اشتراک نموده و درباره شهریار و شرق سخن برانم و از این راه در پرتو شعر استاد و برکت نفس او من نیز محبوبیت وسربلندی کسب نمایم وافتخار بدست بیاورم .

در آذربایجان شمالی وجنوبی ده ها نفر بر این گوهر تابناک نظیره

نوشته وراه استاد شهریار را پیموده اند و افکار و کرداری را پسندیده روش او را سرمشق قرار داده اند و در حقیقت در هر دو آذربایجان منظومه "حیدربابا" سرمشقی برای ابراز احساسات ملی و میهنی و فرهنگی گردیده و ده ها نفر در این وزن و فرم و مضمون به زبان ترکی شعر سروده اند که قسمتی از آنها را ما در مجموعه ای بنام" شهریار و حیدربابا" * منتشر نمودیم از آنجمله خود اینجانب نیز در آن وزن و سبک و مضمون اثری به نام "کهله یه سلام" ساخته ام که با نهایت صراحت و عجز اعتراف می نمایم که من و هیچکدام از این شعراء نتوانسته ایم به پایه و مایه استاد برسیم ، ولی فیض خود را گرفته ایم و دین خود را پرداخته ایم .

این نکته را نیز بگویم که اگر بمن بگوئید از ۷۶ بند منظومه "حیدربابا" کدام بندها را برای نمونه انتخاب میکنی من هر ۷۶ بند را انتخاب میکنم زیرا همه شان در کمال زیبائی و اعتلا می باشند .

بیخود نیست که شهریار را حافظ معاصر ، استاد غزل و شهریار شعرا یران میگویند ، او گاهی حتی در یک غزل می تواند خاطره آفریده و به شهرت جهانی بی پایانی دست یابد . همین غزل "بهجت آباد خاطره سی" ترکی او در آنسوی ارس غوغا برپا کرد و شهرت و محبوبیت او در دلها افزوده است .

*** بهجت آباد خاطره سی ***

اولدوز سایاراق گؤزله میشم هر گئجه یاری
گئج گلمه ده دیر یار ، یئنه اولموش گئجه یاری
بیر قوش آییقام سؤیله یه ره ک گاهدان اینیلدار
گاهدان اونودا یل دئیه لای لای هوش آپاردی
یاتمیش ها می ، بیر الله اویاقدیر ، داها بیر من
مندن آشاغی کیمسه یوخ ، اوندان دایوخاری
قورخوم بودو یار گلمه یه ، بیردن آچیلا صبح
باغریم یاریلار صبحوم آچیلما ، سنی تاری
دان اولدوزو ایسته ر چیخا ، گؤز یالواری چیخما
او چیخما سادا اولدوزومون یوخدو چیخاری
گلمز ، تانیرام بختیمی ، ایندی آغارار صبح
قاش بئله آغاردیقجا ، داها باش دا آغاری

---

*) شهریار و حیدربابا ـ مکتوبلار و نظیره ـ انتشارات فرزانه ـ آذر ـ ۱۳۵۸

عشقین کی،قرارینداوفا اولمویاجاغمیش
بیلمم کی طبیعت نییه قویموش بو قراری
صانکی خوروزون صون بانی خنجردی صوخولدو
سینه مده اوره‌ک وارسا ،کسیب قیردی داماری
ریشخندایله قیرجاندی سحر ،سؤیله‌دی دورما
جان قورخوسو وارعشقین اودوزدون بوقماری
گؤز یاشلاری هر یئردن آخارسا منی توشلار
دریایه باخار ،بللی دی،چایلارین آخاری
محراب شفقده اؤزومو سجده ده گؤردوم
خلق ایچره غمیم‌یوخ ،اوزوم‌اولسون سنه‌ساری
عشقی وارایدی شهریارین ،گوللو چیچکلی
افسوس‌قضا ووردو، خزان اولدو بهاری

بوبیرغزل یوخ،آز قالا بیرمعجزه‌دیر .دیلیمیزین شعریتینی،موسیقی لیگینی،آخارینی و روانلیقینی نمایش ائتدیره‌ن بیرتابلودور .بیر گؤزه‌للیک هیکلی دیر .مقدس وناکام‌عشق ماجراسی ومحبت بیرخاطره‌دیر اوره‌ک تئللرینی اسدیره‌ن حرکته‌گتیریب‌نوازش ائده‌ن بیرنغمه‌دیر .

اولکر

مکتب یولداشیم شهریارا

گؤروم "حیدر بابایی ، دهرده دستان اولسون
پاییزی طوی ـ دوگون اولسون ،باهاری گوللەنسین
لاله‌لی تارلالاریندا ،اوخوسون " تارلا قوشی" *
دره‌لرده ، گؤوه‌رن گؤی مئشه‌لر یئل لەنسین
ایلدیریملار چاخاراق :یاغسین او ، رحمت یاغیشی
ایلک باهارین صولاری ، باش‌گؤتوروب سئل لەنسین

ایکی اقلیم بولاغندان ایچن اول شهریارین
خورماسی ، انجیری ،هم آلماسی زنبیل له‌نسین

فارسجا شعر و غزلی ،داغ قده‌ر اولموشسا اگر
تورکجه دیوانلاری،ای کاش ! قالانیب ، تل له‌نسین

بیزه یاد" کولتور"ی ،یاد نغمه‌سی،آرتیق نه گره‌ک ؟
بیر " گرایلی " اوخوسون : داغلاریمیز دیل له‌نسین

"شهریار" ، شعر بولاغیندان کی ایچیب آب حیات
اونی ، آندیقجا ، بیزیم ائللریمیز شن له‌نسین

تهران ـ اولکر

---

*) تارلا قوشی = تورغای ، کاکلی . **) خورما ، انجیر ایستی یئر لرده عمله گلیر .منظور شاعرین تورک و فارس دیلینده شعریازماغی دیر . ***) آنماق = یاد افتمک .

انجمن شعرا نین قالانی :

عیب سیز و گؤزه‌ل بیرسؤز تاپیب صونرا شاعره اشاره ایله "بو سؤزی اونون یئرینه قوی بیرده اوخو گؤره‌ک نئجه اولور و شاعر عیب‌لی سؤز ،مصراع یا قافیه‌نی پیشنهاد اولان سؤز ،قافیه ومصراعلا دگیشیب اوخویاندا ممنونیت و رضایت اوز گؤزوندن تؤکولوردو و هامی ائشیدنلر ده راضی قالیب سئوینیردیلر .

گئجه ساعت ۱۲ یه چاتاندا یولوموزون اوزاق اولدوغوبیزی هئچ آیریلماق ایسته‌مه‌دیگیمیز مجلس و قارداشلاریمیزدان آییردی. مهربان الله‌دان او ،صدیق ،مسلمان قارداشلاریمیزا داها آرتیق موفقیت‌لر دیله‌ییب ، خدا حافظ له‌شدیک .

ح.م. ساوالان

* ایندی دهر عارفی سنسن شهریار *

خوش اول عاشیقلره عشق ایله یانا
یاناراق قورصانا دونمز دایانا
حق اوچون آغرینیز بیر اوغور[1] صانا
اویله عاشیق لره عشق اولموش حلال
اویله آمال اوچون هئچ یوخدیر زوال
حق یولوندا تاپیب ائل چوخلو وقار[2]
بویوک انسانلاریز دوغموش بو دیار
بوردا دیر عشقینده دونمز نه کی وار
یوکسه لیب[3] چوخلاریز گور عرشه چاتیب
باخ کی، بو شهریده خاقانیز یاتیب[4]
بیز اگر بیر کره تاریخه باخاق
گوره ریک اوردا نه اعجاز نه صایاق
حیرت ائتمه یئنه گل نقشینه باق
نهضتیندن گئچدی گور آلتی یوز ایل
یاشایار حق یئنه باطیل دیر ذلیل
هم نعیمی بو شهردن دوغولوب
هم نسیمی سه‌سی دونیایه دولوب
گئتدیگی حق یولو بیر مکتب اولوب
حقه عاشیق اولوب عشق ایله یانیب
صویولوب گور نئجه دینمز دایانیب
مادی دونیاده نه وار ایسه آتیب
معنوی یولدا گئدیب عرشه چاتیب
حق یولوندا غمه، اندوهه باتیب
یاشایب آمما اوره‌ک قانی یه‌یب
حق گزیب ،حقی گوروب ده حق دئیب
حئیرت ائتمه، بو حیاتین نه سی دیر؟
انسانین دوز یولونون جلوه‌سی دیر
اوجالان گوگله‌ره بو حق سه‌سی دیر

دوُتموُش آفاقیٚ، اوْنا یوْخدوُر زوال
باخ بوُ اوْچ مصرعه معناسیٚنا دال(۵)

« بولموشام حقی اناالحق سؤیلەرم »
« حق بنم، حق بنده (۶)دیر،حق سؤیلەرم »
« صادقم قوْلیمدا صدق سؤیلەرم »

اوْل نسیمی بؤیوْک اسراری بیلن
گوْلسن آغلار،آغلایار ایسن گوْلن

هانی تبریز کیمی بیر جان یەتیرەن ؟!
بوُ قدەر علم ایله عرفان یەتیرەن ،
شمس ایله صائب و قطران یەتیرەن ،

گر گوْنش گوْر ایشیٚق هریانه صاچار
تبریز عرفان ایله حقه یوْل آچار

محتشم دیر بوُ شەهر تک کیم دگیل،
بللی شئیلر چین گرەکمز هئچ دلیل،
ماراغا، اورمیه، زنجان ،اردبیل،

هر بیرین گؤر نئیجه کیم جان یەتیریب
عارف، عالم، بؤیوک انسان یەتیریب

بوُ شەهرلر اوْلوُب عارفلر ائوی
سهرەوؤردی ،صفی(۷)الدین اوُرمەوی
بوُنلار ایله یوْخ اوْلوب جهلین دئوی

شیخ محمود کیم شبستردن چیٚخیٚب
علمی ایله شیخ صفی(۸)جهلی صیٚخیٚب

بوُدیاریٚن بؤیله دیر عادەتی وار،
هر زاماندان اؤترۆ بیر عارف دوْغار،
ایندی دهر عارفی سنس شهری یار!

چوْنکوْ تیکدین گؤزوْنوْ حقه صاریٚ
سؤیلەدین کیمسه یوْخ اوْندان یوُخاریٚ

سن عزیز ائتدینسه حیدر بابانیٚ،
اؤز دیلین هر شعریوین روُحوُ، جانیٚ،
بؤیله بیر دوْغما، گؤزەل صفت هانیٚ ؟!

دوْنیا حیدر بابانی سنله تانیٚر
بوُ اثر گؤر بیر گوْنشدیر کی، یانیٚر

دیلیمیز گؤر نئیجه دریادیر دریـــن
بال کیمی چوْخ دادلیدیر بالدان شیرین
قیْشدا باغریْ ایستی، یاز عطری سرین
دوْغما خوْش عطرینـــی قوْخلار ائلیمیز
شعرینـــی جان کیمی صاخـــــلار ائلیمیز

گل وئره‌ک سس‌سه‌سه قیهـــا اوُجـــالا
دیلیمیز گؤجله نه حقـــدن تـــــاج آلا
سن اوُجال قوْی قاریْ دؤشمـــن قوْجـــالا
گل یئیغـــاق باشیْمیْـــزا ائل ـ اوْبانـــیْ
شـــاد ائده‌ک هامّیْنی ، حیـــدر بابانیْ

یاشـــا ائل شاعریمیز یاخشیْ یاشـــا
سکسانا (۹) چاتمیْش یاشوُن یؤزلر آشـــا
سن اوُجال ائل اوُجالا ســـنله قوْشـــا
حالا بوُندان بئیله ائل فخر ائده‌جـــک
غم ـ کده‌ر یؤکلر چاتیْب تئز گئیده‌جـــک

سن کی، وارسان غصه نه غم نه چیـــدیر
سس ـ هارای دؤنیاده ظلموْن کؤچیـــدیر
قوْنشودان واجب بؤگؤن ائوایچیـــدیر
قوْشمانیْ سن تؤرکی قوْش بیلســـین هامیْ
وئر اوُجا طبعیـــنله خلقـــه ایلهـــامیْ

قارداشـــیم یاخشیْ یازیرسان،یاز، یارات.
یازدیْغیْن گؤگلر یوْلوُ سن عرشـــه چات
دوْســـتلا،قارداشلاریْ توُت ،یادلاریْ آت
حـــق یوْلوُن توُتدوُن مدد حقـــدن دیلـــه
دوْغمـــانیْ توُت یاد ثمر وئرمز اله ...

---

(۱) اوُغوُر = خیر ،برکت ، سعادت . (۲) وَقار = آغیْرلیْق ،حیثیت ،شرف . (۳) یوُکسک = اوُجا ، عالی ،رفیع . (۴) بوُ شعر اوُستادشهریاریْن آنادان اوْلدوُغوُنوُن سکسانیْنجیْ ایل دؤنوْمو کنگره‌سینده اوْخوُناجاغیْ ایچوْن خاقانیْ نیْن قبری اوْلان شهره‌ٔ تبریزه اشاره دیر.(۵) دالماق= باتماق (۶) بن و بنده دیر= من و منده دیر. (۷) صفی الدین اوُرموی ۶ـ نجـــی عصرین بؤیوْک عالم و عارفی و بؤیوْک موُسیقی بیله‌نی دیر. (۸) شیـــخ صفی‌الدین اردبیلی بؤیوْک و مشهور عارف‌لردن دیر. (۹) سکسان یاسکسن = هشتاد دئمـــکدیر.

آذربایجان شعروا دبیاتی ایله تانیش اولاق

۵ـ شعرده بدیعی صنعتلر

بدیع یئنی لیک دئمکدیر .ادبیات دا ،سؤزون یا راشیق وگؤزللگیندن شاعرویا زیچی نین هنروباجاریغیندان دانیشان علمه بدیع علمی دئییلیر .

بو گؤزه للیک وباجاریق ایکی نوع اولا بیلر : ۱ـ لفظ گؤزه للیک لری ۲ـ مضمون گؤزه للیک لری .

۱ـ لفظ گؤزه للیک لری : لفظ گؤزه للیک لری نین مشهورو بونلار ـ دیر : سجع ،سپمه دؤشورمه ،جناس ،تضمین ،ملوّن .

۱ـ سجع ـ بدیع اصطلاحیندا جمله لرین آخریندا بیروزن و بیرآهنگده گله ن کلمه لره سجع دئییلیر .سجع نثرده شعرین قافیه سی حکمینده دیر . مثلا : یار مندن کوسموش ،علاقه سینی کسمیشدیر ،بختیم یاتیب ، اجلیم چاتیب دیر . بو جمله لرده کوسموش ،کسمیش ،یاتیب ، چاتیب کلمه لری سجع دیر .

۲ـ سپمه دؤشورمه ـ اول نئچه صفت یا فعلی بیری ـ بیری نین دالیجا دوزوب صونرا نئچه اسم گتیریرلرکی هرهسی او صفت یا فعلین بیرینه قاییدیر .ویاترسینه اولاراق اول نئچه اسم صونرا نئچه فعل گتیریرلر کی،هرفعل اسملرین بیرینه قاییدیر ،اونا آذربجه سپمه و دؤشورمه وعربجه لف و نشر دئییرلر .

سپمه و دؤشورمه ایکی جوردور : مرتب و مشوش .

اگر صونرا گله ن کلمه لرین بیرینجیسی قاباقدا گله ن بیرینجی کلمه یه و ایکینجی کلمه یه ترتیب ایله قاییتسا اونا مرتب دئییرلر . صرافین بو شعری کیمی :

نه علاج ائدیم ،کیمه یالواریم ،داغیدیب ،ییخیب ،آپاریب ،آلیب

گؤزو گؤنلومو ،اوزو جسمیمی، قاشی عقلیمی ،سؤزو جانیمی یعنی گؤزو گؤنلومو داغیدیب ،اوزو جسمیمی ییخیب ،قاشی عقلیمی آپاریب ،سؤزو جانیمی آلیب دیر .

اگر صونرا گله ن کلمه لرین کلمه لرین بیرینجیسی قاباق دئییلن ایکینجی کلمه یه وایکینجیسی بیرینجی کلمه یه قاییتسا اونا مشوش دئییرلر . هیدجی نین بو شعری کیمی :

اول بوخاعی،بویو گؤروم نئجه‌من * اوخشاییم‌برده سروی ،یاسمنی؟
بو شعرده سرو بویا (ایکینجی کلمه‌یه) و یاسمن بوخاغا (بیرینجی کلمه‌یه) قاییدیر.

۳ـ جناس : جناس ایکی یا نئچه کلمه‌دیرکی صورتجه بیرشکلده یا ـ زیلیر ویا بیرجور تلفظ اولور لکن معنادا آیری ـ آیری مفهوم افاده ائدیر وسؤزه خاص‌بیر گؤزه‌للیک وئریر.

مثلا : (آل) و (اینجی) کلمه‌سی کیمی آشاغیداکی جمله‌لرده :
یاناق لارین آل، دیشلرین اینجی،نه‌جانیمی آل،نه مندن اینجی .
بیرینجی بولوم‌ده (آل) قیرمیزی و(اینجی) مروارید معناسینادیر و ایکینجی بؤلوم‌ده (آل) آلماق مصدریندن و(اینجی) اینجیمک مصدرینden امر فعلی دیر.

شهریارین بو شعرینده :
اولدوز سایاراق گؤزله‌ییرم هر گئجه یاری
گئج گلمه‌ده‌دیر یار، گینه‌اولموش‌گئجه‌یاری

بوردا جناس (گئجه یاری) دیر.

واحدین بوشعرینده :
چشمون کی،آلیر نازیله‌جان شیوه‌نی نئیلیر
مژگانین اوخوندان یئخیلان شیونی نئیلیر؟

بورادا جناس (شیوه) و(شیون) کلمه‌لری دیر.

صرافین بو شعرینده :
هئی گوشهٔ چشم‌ایله او شهلا گؤز ال ائیلر
شهلا گؤز ال ائتسه‌گؤزه‌لیم‌چوخ گؤزه‌ل ایلر

بورادا جناس (گؤز ال ائیلر)و(گؤزل ائیلر) کلمه‌لری دیر.

راجی نین بوشعرینده :
بیلرسن نییه‌باخسان آیینه‌یه * سنه اوخشادیر خلق آیی نییه

بورادا جناس (آیینه‌یه) و (آیی نییه) کلمه‌لری دیر.

۴ـ تضمین ـ شاعر اؤز شعری نین ضمنینده باشقا شاعرین شعرینی یا باشقا بیرشخصین سؤزونو ویا مثل وآتالار سؤزوندن گتیرمیش اولسا اونا تضمین دئیرلر.

مثلا (فضولی) (حبیبی)نین بیرغزلینی تضمین ائتمک له‌بیرمخمس دوزه‌لتمیشدیر .آشاغیدا ایکی بیت حبیبی نین غزلیندن وایکی بند

فضولی تضمین ائتدیگی مخمسدن عزیز شاعریمیز ح.م.سا والانین توپلاییب چاپ ائتدیگی حبیبی دیوانیندان استفاده ائدیب اؤرنک اولاراق قید ائدیریک :

گر سنین چین قیلماسام چاک ای بت نازک بدن
گؤروم اولسون اول قبا پیراهن اگنیمده کفن
ای کؤنول عشق اهلینه هردم گولردین شمع تک
من دئمزمی دیمکی بیرگون آغلایاسی دیرگولن
(حبیبی)

تا جنون رختین گئییب توتدوم فنا ملکین وطن
اهل تجریدم قبول ائتمم قبا و پیرهن
هرقبا وپیرهن گئیسم مثال غنچه من
"گرسنین چین قیلماسامچاک ای بت نازک بدن"
" گؤروم اولسون اول قبا پیراهن اگنیمده کفن"

دئرایدیم ای دل گتیرمه هیچ درد اهلینه شک
تاسنی هم سالمایا بیردرده دوران فلک
آلمادین پندایندی عاشق سن ایشین آه ائیلمک
"ای کؤنول عشق اهلینه هردم گولردین شمع تک"
"من دئمزمی دیمکی بیرگون آغلایاسی دیرگولن"
(فضولی)

بو دا اؤزگه سی نین سؤزو اوچون نمونه هیدجی نین شعرینده :

بیرقوجا یاخشی سؤزدانیشدی اوگون * خوشوما گلدی اوسؤزون دئیه نی
"یاخشی اولسایدی فقربس تانری" * "نییه اؤزآدینی قویوبدوغنی ؟"

ویا جوشغون "عزیز شهریارا سلام" آدلی شعرینده" قویون قوزو آیاغین آیاقلاماز"و" لالین دیلین آناسی بیلر"مثللرینی گتیردیگی کیمی مهربان اوره ک لر کوسو باغلاماز* "قویون قوزوآیاغین آیاقلاماز" "لال لارین آنالار دیلین بیلرکن" * اوغلومون قانمیرام شعرلرین من

۵- ملوّن - ملون یا ایکی بحرلی شعرعروضون ایکی بحرینده یازیلمیش شعره دئییلیر. مثلا حکیم هیدجی نین بوشعری :

دوشدو اوگول اندامین تا باشیمه سوداسی
دونیا منه اوز قویدو هنگامه و غوغاسی

ملون شعردیر چونکی هم سککیزلیک احزب هزج (مفعول مفاعیلن مفعول

مفاعیلن) وزنینده همی ده سککیزلیک مطوی مقتضب (فاعلات مفعولن فاعلات مفعولن) وزنینده یازیلمیشدیر.

۲ ـ مضمون گؤزه‌للیک لری

شعرده ایشله‌نن مضمون گؤزه‌للیک لری نین مشهورو بونلاردیر :

۱ـ بنزتمه ـ بنزتمه یا تشبیه بیرزادی بیرزاداا اوخشاتماق دئمک دیر.مثلا دئییریک :گؤرپه اوشاق گوله‌بنزر اینجیسه‌سولار بورادا اوشاغی لطیف‌لیکده گوله اوخشادیریق .

ویا هیدجی نین بوشعرینده :

آغزی دیرپسته ،گؤزلری بادام * بویو شمشاددیر بوخاغی عاج

معشوقون آغزینی کیچیک لیگده پسته‌یه وگؤزلرینی کشیده‌لیکده‌بادا ـ ما ،بویونو اوجالیق وموزونلوقدا شمشادا وبوخاغینی آغلیق دا عاجا اوخشادیبدیر.

بنزه‌تمه‌ده دؤرد رکن وار :۱ـ بنزه‌ین ۲ـ بنزه‌نن ۳ـ بنزر ۴ـ بنزه‌یش اداتی . گؤرپه اوشاق گوله بنزر جمله‌سینده .

گؤرپه = بنزه‌ین ، گول بنزه‌نن ، لطیف‌لیک = بنزر ،و بنزه‌یر بنزه‌یش اداتی یئرینه ایشله‌نیب دیر .بنزه‌یش اداتی کیمی،تکی و بوکیمی کلمه‌لر اولا بیلر.

ممکن دیر بنزتمه‌ده بنزر و بنزه‌یش اداتی حذف اولسون .

صرافین بوشعری کیمی :

بیری ـ بیرینه دئییر اهل شهر آی توتولوب

سالاندا طرهٔ شبرنگ سایه مه رویه

صراف زولفی قارالیقدا گئجه‌یه واوزو گؤزه‌للیگده‌آیا ، و زولفون اوزه تؤکولمه‌سینی آیین توتولماسینا اوخشادیبدیر.

بنزتمه‌نین مختلف نوعلاری واردیر او جمله‌دن بونلاردیر :

۱ـ مطلق بنزتمه ـ بو نوع دا بنزتمه‌نین دؤردرکنی معلوم‌وآیدیندیر گؤردوم خمیده قاشین اگیلمیش کمان کیمی

قیلدیم نشانه ناوک مژگانه‌کؤنلومو (صراف)

قاش = بنزه‌ین ،کمان = بنزه‌نن ، اگریلیک = بنزر، کیمی = بنزه‌یش اداتی دیر.

طغیان ائله‌ییب درد و غمیم ،بو دل زاریم

بیر کشتی یه بنزر قالا طوفان آراسیندا .

(واحد)

هربا خیشدا چالیشان کیپریگی مظراب کیمی
بیرقولاق وئر بوسینیق قلبی نه‌سازائیلمیسن
(شهریار)

۲ـ شرط لی بنزتمه ـ بیرشرط قویولان بنزتمه‌یه شرط لی بنزتمه دئیلیر . صرافین بو شعری کیمی :

مقوّس قاشلاربن بنزر دئسم طاق کلیسایه
اوجالیر کؤنلومون ناقوسوتک فریادوافغانی

۳ـ اؤرتولو بنزتمه ـ اورتولو بنزتمه اودورکی دانیشان اوخشاری آشکار ائتمه‌سین لکن قصدی بنزتمه اولسون وائشیدن دقت ائتدیکده بنزتمه‌یه توجه ائتسین . مثال :

ای سرو روان گل قدمون قوی گؤزوم اوسته
چون سروه مناسب هامی یئردن لب جو دور

بورادا صراف بنزتمه‌نی آیدین دئمه‌یب دیر لکن دقت ائتدیکده شاعرین قصدی گؤزونو آغلاماقدا (جوی) یعنی ایرماغا بنزتمه‌سی بللەنیر هابئله بو شعرده

ائیلەر بلای عشقه وجودوم دوام اگر
داشغین سئلین قاباغینی سدائتسه خارو خس

صراف بنزتمه‌نی آیدین دئمه‌دیکده اونون قصدی وجودونو خاروخسه و عشق بلاسینی داشغین سئله اوخشاتماغی بللی دیر .

۴ـ اوستون بنزتمه ـ اوستون بنزتمه‌ده شاعر بیرزادی بیرزادا اوخشادیر لکن بنزه‌ینی (مشبهی) بنزه‌تن دن (مشبه‌به‌دن)اوستون توتور .

مثلا هیدجی بوشعرینده :

صنم سن ائتمه بزه‌ک ،قوی بزه‌ک ائده طاووس
گؤزه‌ل سن ائتمه گؤزون سرمه ،قوی‌ائده‌جیران

آیاغا دور اؤزونو چوخ بگنمه‌سین شمشاد
اوتور یئره اؤزونو آرتیق اؤگمه‌سین طرلان

معشوقو طاووسا ،گؤزون جیرانا ،دوروشون شمشادا ،اوتوروشون طرلانا ، بنزتدیگی حالدا اونو طاووس ،جیران،شمشاد وطرلان دان اوستون توتور .

هابئله صائب تبریزی بوشعرینده :

نقطهٔ سهوائیله‌یب دیر گؤزلری جیران گؤزون
قاشلاری بایرام هلالین طاق نسیان ائیلمیش

معشوقون گؤزونو جیران گؤزوندن وقاشلارینی فطربایرامی نین هلا-
لیندان اوستون توتوبدور.

راجی بوشعرینده معشوقونون جمالین گوندن وآیدان اوستون توتور
جمالین فلک گؤرسه چون آیینه داخی ایلمه‌ز فخر گون آیی نه
بوشعرده اوستون بنزتمه‌دن علاوه جناس وقوشاقافیه‌لیگ ده‌واردیر.

۵- آربا بنزتمه - بوبنزتمه‌ده شاعر بنزه‌ین (مشبه)ایله‌بنزه‌نن
(مشبه‌به)ی برابر وآربا توتور.راجی دئیر:

سرکویون منه دونیادا عطا ائیله‌دی حق
جونکی عقباده منیم مئیل جنانیم یوخدو

معشوقون (سرکویو) ایله جنانی(بهشتی) برابر توتور.

۶ - ترسه بنزتمه - بو بنزتمه‌ده ،بنزه‌نن (مشبه‌به)ی بنزه‌ین
(مشبه)ه اوخشادیرلار. صراف دئییر :

ایسته‌دی چکسین فلک هر آی باشیندا ماه نو
قاشلارین طرحین گؤتوردو الده‌عنوان ائیلدی

بورادا صراف معشوقون قاشلارینی هلاله بنزتمک یئرینه دئیر کی،
فلک ایسته‌ییردی هر آیین باشیندا آیی تازالاسین گؤتوردو سنین قاش-
لارین اونا مودل قرار وئردی ویئنی آیی سنین قاشلارینا اوخشاتدی.

راجی بوشعرینده :

بیلرسن نییه باخسان آییننه‌یه سنه اوخشادیر خلق آیی نییه

آیی معشوقونون جمالینه اوخشادیر ودئییرکی،اگر آیینه‌یه‌باخسان
خلقین آیی سنه اوخشاتماغی نین دلیلینی بیلرسن.

* بنزه‌ییشین نوعلاری *

بنزه‌ییش ایکی نوع دیر: ۱ - ظاهری ۲ - معنوی

ظاهری بنزه‌ییش اودورکی بنزرلیک ظاهری دویغولار ایله احساس
اولسون مثلا خالی هندویه و زنگی یه ،زولفی گئجه‌یه ،بویو سروه اوخشا-
تماق کیمی.

معنوی بنزه‌ییش اودورکی،بنزه‌ییش فکر وذهن ده تصور اولسون.مثلا
دوداغی آب‌حیاته ،گؤزو میخانه‌یه ،دانیشیغی شکره بنزتمک کیمی. مثلا
صرافین بو شعرینده :

گؤزون جان آلماغا پیکان اله آلمیش قاشین خنجر
ایکی بدمست آراسیندا نه‌دن اولمازحکم‌زلفون

کیپریک لری گؤز ایچین پیکانا (اوخا) وقاشین اگریلیگینی خنجره

اوخشاتماق ظاهری وقاش ایله گؤزو بدمسته اوخشاتماق معنوی بنزه‌ییش دیر.

* مجاز *

هر لفظ مخصوص بیرمعنانی افاده ائتمک اوچون دوزه‌لیب دیر.

لفظ افاده‌سی اوچون دوزه‌لدیگی معنادا ایشلنسه اونا حقیقت دئییلیر مثلا دئسک :(بو اودو قیزیشماق اوچون دوزه‌لتمیشیک) ویا (حسن صول الی ایله یازیر) بو جمله‌لرده (اود) و(ال) کلمه‌لری اؤز حقیقی معنالاریندا ایشله‌نیب دیر. لکن لفظ اؤز حقیقی معناسیندان باشقا آیری بیر معنادا ایشلنسه اونا مجاز دئییلیر.بوحالدا اونون معناسی قرینه اوزره آنلاشیلار. مثلا دئسک فلان کسین الی آچیق دیر .منظورو موز بودورکی او آدام سخاوتلی دیر. ویا فلانکس اودپارچاسی دیرمنظورو موز بودورکی او آدام زیرنگ دیر.

بو مثاللاردا (ال)و (اود) کلمه‌لری مجازی معنادا ایشله‌نیبدیر.

ویا صائب تبریزی نین بوشعرینده :

عاشیقین گؤز یاشینا رحم ائیلمه‌ز اول آفتاب
آغلاماق ایلن آپارماز اودالیندن جان کباب

بورادا آفتاب مجازی معنادا ایشله‌نیب وبنزتمه قرینه‌سی ایله بیلیریک کی، شاعرین منظورو گؤزه‌ل اوزلو معشوقودور.

مجاز ایکی نوع دیر: ۱ـ استعاره ۲ ـ کنایه

* استعاره *

استعاره براوزو ایستمک معناسینا دیر.بدیع اصطلاحیندا بیرلفظین غیر حقیقی معنادا ایشلنمگینه دئییلیر.بوشرط ایله‌کی،حقیقی معنا ایله ایشلندیگی معنا آراسیندا بنزه‌ییش رابطه‌سی اولسون .

مثلا صراف دئییر :

ای خال خیال لب جانانه‌دن ال چک
هندو بچه سرچشمهٔ حیوانه دولاشما

(هندوبچه)نی خال یئرینه و(چشمهٔ حیوانی) محبوبون دوداغی یئرینه استعاره گتیریب دیر.بونلارین آراسیندا بنزه‌ییش رابطه‌سی واردیر.بیرینجی بنزه‌ییش ظاهری وایکینجی بنزه‌ییش معنوی دیر.

بو شعره دقت ائدین :

حجاب ائتمه‌الین رخسارینا جسمیم توتار آتش
بلوری گون قاباغینه‌توتوب خاشاکی یاندیرما

شاعر محبونون الینی آغلیقدا بلورا و رخسارینی گؤزه‌للیکده گونشه و اؤز جسمینی خاشاکه بنزه‌دیر.

* کنایه *

کنایه اؤرتولو دانیشماق معناسینا دیر. بدیع اصطلاحیندا او سؤزه دئییلیرکی، اوندان ایکی معنا آنلانسین بیری یاخین معنا وبیریسی اوزاق معنا ودانیشانین قصدی اونون اوزاق معناسی اولسون.

مثلا دئسک : فلانکسین الی آغزینا چاتیر بوجمله‌دن ایکی معنا آنلانیر. بیری یاخین معنا کی، الین آغیزا یئتیشمگی دیروبیری ده اوزاق معنا یعنی فلانکسین مالی جهتدن وضعی یاخشی دیروکنایه ایکینجی اوزاق معنادان عبارتدیر.

صرافین بو شعرینه دقت ائده‌ک :

منیم صبریم ائوین ییخدی داغیتدی تاروما رائتدی

گؤروم ییخسین ائوین مشاطه، بیرپروردگار آخر

صبرائویندن ایکی معنا دویولور. بیری یاخین معناکی بیر ائوین اوچولوب داغیلماغی دیر. ایکینجیسی اوزاق معناکی مشاطه‌کلمه‌سی یئتیریر. صبر ائویندن منظور معشوقون زولف‌لری دیرکی، مشاطه اونو دارا ییب دیر.

هابئله صرافین بو شعرینده :

بوقان اولموش کؤنول پیکانلارین قانلو دئییب توتدو.

بئله‌دیر قانلی نی هریئرده اولساقان توتار آخر

ایکینجی مصرع دن ایکی معنا آنلانیر، بیریسی یاخین معناکی تلمیح دیر معروف بیر مثل اوچون (قانلینی هر یئرده اولسا قان توتار) ایکینجیسی اوزاق معناکی، قانلی دان منظور معشوقون غمزه پیکانلاری وقان دان منظور شاعرین قلبی دیر.

* مجازین اهمیتی *

بلاغت صاحب‌لری نین نظرینجه مجاز (یعنی استعاره و کنایه) مقصود ومنظور وحقیقت‌دن (یعنی بنزتمه وصراحتدن) آرتیق ادبا ائله‌ییر.

بونون دا علتی بودورکی، مجاز معنایه بیرزاد آرتیرما دیغی‌حالدا مقصودون اثباتیندا تاکید ائدیر.

* ایهام *

ایهام واهمه و گومانا سالماق معناسینا دیر. بدیع اصطلاحیندا بیر

لفظه دئییلیر کی ایکی معناسی اولسون بیری یاخین وبیریسی اوزاق و ائشیده‌نین ذهنی اول یاخین معنا وصونرا اوزاق معنایه‌کی شاعرین نظری دیر متوجه اولسون .

مثلا راجی نین بوشعرینده :

گره‌ک حشره تک بیر آیاغ اوسته من دورام‌خدمتونده آیاغ اوسته من ؟

بیرینجی مصرع ده ائشیدن اول خیال ائدیرکی بیرآیاغ اوسته‌دورماق دان منظور بیرقیچی اوسته دورماق دیر.صونرا آیاغ کلمه‌سی نین اوزاق معناسینا کی شراب پیاله‌سی دیرمتوجه اولور.

شهریارین بوشعرینده گؤزه‌ل بیرایهام واردیر :

گلمز تانیرام بختیمی ایندی آغارار صبح

قاش بئله آغاردیقجا داها باش دا آغاردی

قاش کلمه‌سی نین ایکی معناسی واردیر.بیری (ابرو) وبیری(افق) معناسیناديرـ ائشیده‌نین ذهنی اول (ابرو) صونرا (افق) معناسینا کی شاعرین نظری دیر معطوف اولور.

صورغو ـ بو صورغولارین جوابینی مقاله‌دن تاپین :

۱ ـ کنایه ایله ایهامین فرقی نه‌دیر ؟

۲ ـ ایهام ایله جناسین فرقی نه‌دیر ؟

۳ ـ کنایه ایله استعاره‌نین فرقی نه‌دیر ؟

﴿ اغراق ﴾

بیرزادی عادی حددن آرتیق وصف ائتمگه اغراق دئییلیر .

مثلا صرافین بوشعرینده :

نقد جانه بیرجه بوسه وئرسن آللام نقد نقد

فرصتی فوت ائتمرم کیم‌جنس ارزاندان کئچر؟

شاعر بیر بوسه مقابلینده جانیندان کئچمه‌گی اوحوز بیر آلقی حساب ائدیر.

بودا گؤزه‌ل بیر اغراق واحد دن :

اینجه‌لیب زولفون خیالیله وجودوم ائیله کیم

تارزولفوندن حساب ائیلر گؤره‌ن بیرمومنی

شاعر دئییر زولفون خیالی منی او قده‌ر اینجلدیب‌کی گؤره‌ن منی زولفوندن بیر توک حساب ائدیر .

(آردی گله‌ن صایی دا)

اُغوزها

بقلم دکتر جوادهیئت

(۳)

اغوزها بعداز استیلای مغول

یکی از نتایج مهم استیلای مغول تغییر اتنوگرافی و قومیت آسیای میانه بود.

اقوام اویغور، قارلوق، قبچاق وبعضی دیگر اقوام ترک با مغولها مخلوط شدندواقوام جدیدی رابوجود آوردندکه زبانشان ترکی ونسبشان مخلوط و گذشتهٔ سیاسی آنها مغولی بود. نمونهٔ بارز آن تیمور بود. اقوام اوزبک، قازاق، قاراقالپاق وترکان ترکستان شرقی نمونه‌های اقوام جدید هستند.

استیلای مغول چهرهٔ عالم اسلام را نیز تغییرداد. دردوران حدیدفرهنگ ترکی هم مانندفارسی موقعیت ممتازی به‌دست آورد. درآذربایجان وآناطولی وماوراءالنهر عنصر ترک اکثریت قاطعی پیداکرد. دربرابر استیلای مغول انبوه ترکان به‌آناطولی رفتند.

ترکمنان ماوراء خزر، اکثریت ترکمنستان ازقبیلهٔ سالور هستند.

درزمان پطرکبیر تعدادی ازترکمنان مانغشلاق رابه‌ماوراء قفقاز کوچ دادندوحالا ترکمنان استاوروپول نامیده میشوند. ترکمنان مانقشلاق دراثر هجوم نوقای ها و قالموقها به‌بالخان وخراسان آمدندبطوریکه درقرن ۱۹ درآنجا ترکمنی باقی نمانده‌بود.

از اسناد تاریخی چنین برمی آیدکه درمیان ترکمنان آنسوی خزر اقوام جغتائی، اوزبک و جلایری (با ریشهٔ مغولی) آمده وباآنها مخلوط شده‌اند.

ترکمنان ماوراء خزررا عمدتا قبایل سالور، چاوولدور، ایغدیر، یازیر، ایمور، قارقین تشکیل میدادند درمیان آنها بیگدلی و باینـدر هم بودند.

داستان ملی قبایل اغوز را اغوزنامه تشکیل میداد که‌ازقرن ۱۴ یعنی تاریخ نگارش‌آن تاقرن ۱۷ ازخوارزم تا روم ائلی (قسمت اروپائی ترکیه) درمیان همه‌قبایل اغوز خوانده‌می شدوازآن ببعد جای اغوزنامه‌را داستان کوراوغلو گرفته‌است.

مغولها وقتی به ایران آمدند دبیران اویغوری که بخشی نامیده می شدند با خود به ایران آوردند. این ها خط اویغوری را بکار می بردند و از تقویم ترکی (با ۱۲ حیوان) استفاده می کردند. بعداز مغولها خط اویغوری متروک شد ولی تقویم ترکی باقی ماند. دردربار مغول ضمن زبان مغولی ترکی هم بعنوان زبان کتابت بکار می رفت.

مهمترین اقوام ترکان را دردربار مغول اویغورها تشکیل میدادند که غیر از کارهای دولتی در ارتش نیز بودند. بعداز آنها اقوام قبچاق قارلوق و... نیز بودند.

مغولها بعداز پذیرفتن اسلام بیشتر تحت تاثیر زبان و فرهنگ ترکی و فارسی قرار گرفتند. غازانخان و الجایتو ترکان را درپستهای مهم مملکتی قرار دادند. غازانخان دستور داد تا تاریخ مغولان وترکان نوشته شود. مؤلفین اسلامی مغولها را یکی از اقوام ترک بحساب آوردند. بعداز مرگ ابوسعید بهادر درسال ۱۳۳۵ م. قدرت مغولها درهم شکست.

درزمان مغولها درمنطقه ساوه و آوج ترکان خلج می زیستند و تا امروز درآنجا مانده اند.

در فارس سالورها تا سال ۱۲۸۶ حکومت کردند. خلجها و ترکمنان این منطقه بعداز حکومت سالورها هم موجودیت خودرا حفظ کردند.

درزمان مغولها درکرمان و خراسان هم ترکمنان زندگی میکردند.

بعداز تجزیهٔ ایلخانیان مغول دولتهای کوچکی تشکیل شد. دراین میان قاراقویونلوها به قسمت مهم منطقه بین موصل ـ ارض روم حاکم شدند ودراواخر قرن چهاردهم خوی، نخجوان و چند ولایت مرزی آذربایجان را گرفتند و تبریزراهم اشغال کردند.

در اوایل قرن ۱۵ قارایوسف قاراقویونلو آذربایجان را ازتیموریان و عراق را ازسلطان احمد جلایر گرفت درنتیجه عدهٔ زیادی ازترکمنان شرق آناطولی به آذربایجان آمدند. ازجمله آغاجاری*(آغاجری)ها از ماراش به آذربایجان آمدند. درزمان جهانشاه فرزند کوچک وخلف دوم قارا یوسف قدرت قاراقویونلوها تاسیستان پیش رفت. جهانشاه به ترکی وفارسی شعرمی گفت وتخلص (حقیقی) را برگزیده بود. او گوی مسجد (مسجدکبود)را در

---

*) آغاج اری یا آغاجری ها چون درمنطقه جنگلی ماراش زندگی میکردند وباچوب و درخت سروکار داشتند به آنها آغاج اری یا مردان جنگلی میگفتند.

تبریزساخت .به‌خانواده‌ٔ قاراقویونلوها بارانلو می گفتند و شاید از قبیلهٔ ییوا بودند.

بعدازسقوط قاراقویونلوها قسمت مهم باهارلوها (ازقاراقویونلو-ها) زیربارحکومت آق قویونلوها نرفتند لذا به‌خراسان واز آنجا به هندوستان رفتند و دردکن مستقرشدند وحکومت قطب شاهی ها را تشکیل دادند (۱۵۱۲) .این دولت تا ۱۶۸۷ ادامه یافت .قطب شاهی ها شهر حیدرآباد را بناکردند و مرکز خود قرار دادند.

آق قویونلوها رقیب و دشمن ازلی قاراقویونلوها بودندودرمنطقه دیاربکر زندگی میکردند .ازبیگهای آنها قاراپُولوک عثمان حکومت تشکیل داد .نوهٔ او اوزون حسن جهانشاه و ابوسعید فرمانروای خراسان ـ ترکستان را شکست داد و امپراطوری تشکیل داد که‌از ارزنجان تا خراسان وازبصره تاشیروان ادامه‌داشت .

اوزون حسن مرد عادل،قوی و بااخلاق بودوبعضی ازمالیاتهای سنگین را لغو و تعدیل کردویک قانوننامه تدوین نمودکه‌درزمان صفویان نیز اجرامی شد .او دارای شعورملی بودوخودرا از اولاد اغوز میدانست .آق قویونلوها روی پول،فرمان و پرچمشان علامت مخصوص (طمغا) قبیله بایندر را می زدند .اوزون حسن دستور دادقرآن را به‌ترکی ترجمه‌کردند.

اینک مختصری دربارهٔ اولاد شیخ صفی الدین اردبیلی وسلسله‌صفویه که‌بنیانگذار ایران بعداز اسلام ورسمیت یافتن مذهب شیعه درایران بودند شرح می دهیم .ازاولاد شیخ صفی‌الدین اردبیلی شیخ جنید وقتی‌به آناطولی آمدازشیعه‌های آناطولی طرفداران زیادی پیداکرد .او درآنجا بقدری قدرت یافت یافت که‌باطرفداران خودشهر طرابزون را محاصره کرد (۱۴۵۶) .بعدباخواهر اوزون حسن وصلت نمودکه‌این امرنیزشهرت و نفوذ اورا زیادترکرد .جنیدبعدا باشیروانشاه درگیرشد ودرجنگ بااوکشته شد (۱۴۶۰) بعدازاومریدان دورحیدر فرزند جنید جمع شدندوحیدربه‌کمک دائی خوداوزون حسن شیخ خانقاه اردبیل شد .دراین زمان در آناطولی تشکیلات تبلیغاتی دایرکردند وخلیفه‌هائی به‌آنجافرستادندوروز به‌روز طرفداران شیخ حیدربیشترمی شد .حیدردرسال ۱۴۸۸ برای گرفتن انتقام پدرش به‌شیروان حمله‌کرد .دراینموقع آق قویونلوها به‌طرفداری شیروان شاه به‌سپاه‌حیدر حمله‌کردند و حیدر درجنگ کشته‌شد.

حیدرازدخترا وزون حسن عالمشاه‌بیگم سه‌پسر داشت که‌ازطرف سلطان

یعقوب آق قویونلو در قلعه اصطخر فارس حبس شدند. بعد از مدتی فرزندان حیدر آزاد شدند و اسماعیل را مریدان به گیلان بردند و تا ۱۵ سالگی در آنجا نگه داشتند. اسماعیل بقصد جمع مریدان با چند نفر از طرافیانش از گیلان عازم ارزنجان شد (۱۵۰۰ = ۹۰۵) و از ضعف سلطان بایزید ثانی و هرج و مرج داخلی آناطولی استفاده کرده نزد طرفداران و مریدان خاندان صفوی آدم فرستاد و آنها را پیش خود خواند بعد با پنجهزار نفر از مریدان مسلح به آذربایجان آمد ابتدا به سراغ شیروانشاه رفت و او را مغلوب کرد بعد با الوند بیگ حکمران آق قویونلو روبرو شد و در ناحیهٔ نخجوان او را شکست داد بعد به تبریز آمد و دستور داد تا به نام او زده و اما م و خودش خطبه خواندند. و در مدت ده سال از فرات تا جیحون را جزو قلمرو خود کرد.

تشکیل دولت صفوی در شیعیان آناطولی آنچنان شور و شعفی برانگیخته بود که بیکدیگر با کلمه (شاه) سلام میدادند و برای شاهشان بایران میامدند.

چنانچه در بالا اشاره شد حکومت صفوی بوسیلهٔ ترکان تاسیس شد اکثریت این ترکان ایلاتی بودند که از آناطولی آمدند و ارتش قزلباش را تشکیل دادند. در تشکیل قزلباش قبایل زیر شرکت داشتند: استاجلو (استاجیلو) روملو، تکه‌لو، ذوالقدر، شاملو (بیگدلی، خدابنده‌لو و اینانلو)، افشار، قاجار.

در تشکیل دولت صفوی قارامانهای گنجه و بردعه و گروهی از طالشها هم شرکت داشتند.

شاه اسماعیل در سال ۱۵۲۵ به مرض سل درگذشت. او مردی حسور، باایمان ورزمنده و در عین حال شاعری با احساس بود و بدو زبان ترکی و فارسی شعر می گفت. در زمان او زبان ترکی هم زبان رسمی و کتابت بود بعلاوه زبان دربار و ارتش ترکی بود. شاه اسماعیل در شعر تخلص (خطائی) را بکار می برد. دیوان خطائی یکی از بهترین آثار شعر غنائی آذری است. شاه اسماعیل قسمت عمدهٔ اشعار شرا در عشق علی (ع) و خاندان او سروده، او شکل خلقی شعر یعنی (قوشما) را وارد شعر کلاسیک کرده است. اشعار او مورد توجه و تقلید دیگر شعرا مخصوصا عاشقها (شعرای ساززن خلقی) قرار گرفته است و عاشقها او را مرشد خود دانسته و اشعار او را از بر میخواندند و برای آنها نظیره‌ها می گفتند و برای شاه اسماعیل داستان ساخته‌اند.

در نتیجه تشکیل دولت صفویه مذهب رسمی ایران شیعه شد و قسمت عمده مردم بمذهب تشیع درآمدند. در ایران وحدت ملی پدید آمد و استقلال آن تضمین گردید.

بعداز تشکیل دولت صفوی مهاجرتهای شدیدی از آناطولی بطرف ایران ایجاد شد.

درزمان صفویه داستانهای خلقی (حماسه‌ای و عشقی) در آذربایجان توسط عاشقها ساخته می شد. عاشقها این داستانها را بشعرونثروباسازوآواز می خواندند. مهمترین آنها داستان "کوراوغلو"، "اصلی وکرم"، "قنبرو آرزو"، "شاه اسماعیل"، "عاشیق غریب" می باشد. که هنوز درمیان مردم رایج بوده وبه آناطولی نیزرفته است. داستان کوراوغلو مشهورترین داستان قهرمانی است که از قرن ۱۷ ببعد درمیان تمام ترکان غرب یا اغوز (آناطولی، ایران و ترکمنستان) شایع شده وجای داستان "دده ـ قورقود" را گرفته است. اغلب مورخین ترکیه معتقدندکه داستان کوراوغلو ازترکیه به ایران وترکمنستان آمده و کوراوغلو یک شخصیت تاریخی بوده که دراواخر قرن ۱۶ بنام جلایری یاغی شده است.

بعداز صفویه نادرشاه افشار پادشاه ایران شدوسلسلهٔ افشاریه را تاسیس نمود. نادر بعداز خارج کردن افغانی ها وعثمانی ها ازایران صفویه را خلع وخود پادشاه شد. نادر ازترکان طایفهٔ قرخلو قبیله افشار بودکه درزمان شاه عباس به شمال خراسان کوچ کرده بودند. اوخودرا از ترکمنان اغوز می دانست و درنامه هائی که برای سلطان محمود اول پادشاه عثمانی و فرزندش نوشته بکرات این مطلب را متذکر شده واز خویشاوندی قومی با عثمانیها وپادشاهان هند سخن بمیان آورده است. بعلاوه برای اتحاد مسلمانان ورفع اختلاف شیعه وسنی اقداماتی نمودوپیشنهاداتی داد. متاسفانه در دربار امپراطوری عثمانی گوش شنوائی پیدا نکرد.

بعداز افشارها کریم خان زندبالقب وکیل الرعایا حکومت می کرد بعداز او بازیکی ازسلسله های ترک بنام قاجار بوسیلهٔ آغا محمدخان قاجار درایران بسلطنت رسید. قاجاریه ازقبیله ویا ایل قاجار بودندومعتقد بودندکه باهلاکوبه ایران آمده اند.

قاجارها دراواخرقرن ۱۵ درزمان آق قویونلوها ازآناطولی (یوزقات) به ایران آمدندودرآذربایجان مستقرشدند. قاجارنام بیگ آنها بودو بنظرمی رسدآنها را به ایران آورده است. ایل قاجاردرزمان صفویه به استرآباد کوچ داده شده است (فاروق سومر). قاجاریه تا ۱۹۲۵ = ۱۳۰۴ درایران سلطنت کردند. دراین سال با فشار رضاخان که درسال ۱۲۹۹ کودتا

کرده بود توسط مجلس شورای ملی خلع شدند. با روی کار آمدن رضا شاه پهلوی حکومت هزار ساله (۹۳۰ سال) اقوام ترک نیز در ایران خاتمه یافت.

آناطولی در زمان مغول و بعد از آن : بعد از آمدن لشکریان مغول به آناطولی در سال ۱۲۷۷ بدعوت دولت سلجوقی روم، مملوک مصر و سوریه بای بارس به آناطولی آمد و لشکریان مغول را در البستان شکست سخت داد رجال دولتی از ترس مغول پیش او نرفتند و به توقات فرار کردند.

ترکمنها از جمله قارامانها با بای بارس همکاری کردند. قارامانها از اران به سیواس و بعد به ارمناک آمده مستقر شده بودند. آنها نام خود را از نام فرمانده خود قارامان گرفته بودند. محمد قارامان اوغلو از آمدن بای بارس استفاده کرد و به قونیه حمله برد و آنجا را گرفت و شهزاده خرد سال سلجوقی را به تخت نشاند و خود وزیر شد و ترکی را بجای فارسی زبان رسمی دولت کرد (۱۲۷۷) (ابن بی بی).

تشکیلات قبیله‌ای اغوز ـ اغوزها بسازمان قومی و سیاسی خود «ایل» (ایل) می گفتند که بعربی قوم گفته می شود. هر ایل از چند بوی یا قبیله تشکیل می شد. رئیس هر قبیله یا بوی، بیگ نامیده می شد که ارثی بود و رئیس ایل یا یابغوازمیان بیگها که اصیل زادگان ایل بودند انتخاب می شد. یابغوی اغوز بجای خاقان ترکان بود و از قرن ۱۲ ببعد که اغوزها امپراطوری سلجوقی را تشکیل دادند، از میان رفت و فراموش شد. ایل را مغولان اولوس (ملت) می گفتند که بعدها در میان ترکان نیز متداول شد. یورد بمعنی کشور و محل اقامت ایل، بوی، اوبا و عائله بود. بعدها ایل بمعنی کشور نیز بکار می رفت. هر بوی یا قبیله به چند اوبا (طایفه) تقسیم می شد. هر اوبا از چند عائله یا خانواده (سوی) تشکیل می شد. اویماق هم مانند عشیرت اصطلاح عمومی است و برای بویها، اوباها و شاخه‌های آنها بکار رفته است.

اغوزها برخلاف اعراب و کردها نه بشکل قبیله بلکه بصورت ایل زندگی میکردند و تشکیلات سیاسی آنها بشکل ایل بود. از قرن دهم میلادی اغوزهای منطقه سیحون دسته دسته بجاهای مختلف مهاجرت کردند. دسته اول به شبه جزیره مانقشلاق درشرق دریای خزر رفتند (اوایل قرن دهم). دسته دوم در زمان سلطان محمود به خراسان، اراک و بعد به آذربایجان آمدند. دسته سوم با سلاجقه به خراسان و ایران و ترکیه آمدند. دسته چهارم درقرن ۱۱ از شمال دریای سیاه به بالکان رفتند. گروهی هم درشهرهای اطراف سیحون

شهری شدند وعده‌ای هم‌بشکل کوچ نشین درهمین منطقه ماندند.

اغوزهای منطقهٔ سیحون بگفتهٔ کاشغری درقرن ۱۱ از ۲۴ قبیله تشکیل شده بودندکه‌فهرست ۲۲ قبیلهٔ آنها درکتاب کاشغری داده‌شده‌است درجامع التواریخ فهرست‌هر۲۴ قبیله نوشته‌شده‌است .دردیوان لغات ترک محمودکاشغری نام قبیله‌های قیزیق و قارقین ذکرنشده‌است.

۲۴ قبیلهٔ اغوز فرزندان شش پسر اوغوزخان هستندوهرکدام دارای یک علامت مخصوص (طمغا یا مهر) وهرچهارقبیله دارای یک اونقون(توتم) میباشندکه‌نشان میدهد .درقدیم ایل اغوزازشش قبیله تشکیل شده بود. اغوزهای سواحل رود بارلیق هم که‌درکتیبه‌های یئنی سئیی ذکر شده‌شش قبیله بودند.

طبق روایت‌جامع التواریخ شاخهٔ حاکم اغوزها بوزاوخ ها بودند لهذا علامت‌آنها کمان بوده که‌نشانهٔ حاکمیت بوده‌است ولی علامت اوچ اوخها تیر بوده‌است .طغرل بیگ وقتیکه درسال ۱۰۳۸ وارد نیشابور شد به‌بازویش‌کمان و بکمرش سه‌تیر بسته‌بود که‌نشانه فرمانروائی کل اغوزها بود.

درتشکیلات اقوام ترک ایل وارتش به‌دو دسته یاجناح راست و چپ تقسیم‌می شد .جناح راست مقدم بودوبه بوزاوق ها تعلق داشت. اغلب یابغوها از بوزاوق ها انتخاب می شدند .ولی در دهه‌قورقود وکشورهای اسلامی اوچ اوق ها حاکم بودند .مثلا سلاجقه (قنیق) ،سالورها و آق قویونلوها (بایندر)، قاضی برهان الدین (سالور) همه‌از اوچ اوق ها بودند. ولی آرتوق اوغلاری،شوملا اوغولاری و نادرشاه (افشار) وعثمانیها (قایی) از قبایل بوزاوخ بودند.

اغوزها علامت مخصوص (طمغا) خودرا روی حیوانا تشان می زدند .سالور ها این علامت را روی پول خودهم می زدند .آق قویونلوها علاوه بر پول و حیوانات روی پرچم وآثار واسنادنیز مهرقبیله بایندر را می زدند. ازعثمانیها هم‌سلطان مراددوم علامت‌قبیلهٔ قایی را روی بعضی ازسکه‌ها زده‌است .درآناطولی روی کلیم ودیوارولباس وسنگ مزارهم علائم‌مخصوص قبیله‌را می زدند.

هرچهارقبیله اغوز دارای یک توتم بودندکه‌همهٔ آنها مرغان شکاری و عبارت‌بودنداز :شاهین ،قارتال،تاوشانجیل،سونقور و اوج. گوشت این اونقونها خورده نمی شدوآنها را نشانهٔ تبرک و خوش‌یمنی می

دانستند .قارتال را درآذربایجان قره‌قوش می گویند .تاوشانجیل سیاه رنگ و شبیه قارتال ولی از او کوچکتراست ومخصوص شکارخرگوش است .

درسفره‌ٔ اغوزها غذاهای قبایل مخصوص بودوبه‌آنها اندام گوشت (سوموک یا استخوان) می گفتند .هرچهار قبیله یک اندام گوشت مخصوص داشتند .

به‌پرچم‌خان توغ می گفتند ویک خان (رئیس ایل یا رئیس دولت) می توانست تا ۹ توغ داشته‌باشد و چنین خانی از مقتدرترین خانان محسوب می شد (دوقوز طوغلوخان) . بقیه درشماره بعد.

دوکتور حمید نطقی

==========

ایلک باهار

بولاقلاردان سو امه‌نده
قایالارین اوره‌گی
دوگونوردو دوداغیمدا
بیر اوّووج ایچمه‌دن
سوسوزلوغوم سؤندو
قاندیم . دویدوم
تازه‌دن یوخویا یاتدیم
گئجه‌نین قاپ قارانلیق
اوب اوزون تونه‌لیندن
آیدینلیق رؤیالارا چاتدیم
ماوی ـ ماوی قوشلار واردی
یاشیل ـ یاشیل نغمه‌لر دؤرت یانیمی ساردی
اوتانغاج بیر گون باتیشیندا
تانیشدیم ایلک باهارلا ...

ـ صون ـ

ایضاحلار: ساردی = بورودو . ایلک باهار = یار .

خیالدا ، شیخیجی طرلان کیمی دیر * اوجا زیروه‌لرده گزه‌ر مرد اوغول
ظالمه : دالغالی عمّان کیمی دیر * مظلوما : مهربان خزر مرد اوغول

یارامازایشلره یؤمار گؤزونو * ظالملر اؤنونده چؤکمزدیزینی
قاش ـ قاباق یئرینه آرام اؤزونو * صمیمی گؤلوشله بزه‌ر مرد اوغول

بیرینه ، نه‌یالان ، نه‌بهتان دئیه‌ر * کیمدن"جان"ائشیتسه ،اؤنا "جان"دئیر
دؤستلاراگؤلوشله "جان قربان" دئیه‌ر * دؤشمنه دؤداقین بؤزه‌ر مردا وغول

اؤزو ، اؤز ایچی‌ایله دانیشان زمان * اؤره‌گی اؤد تؤتوب ،آلیشان زمان
زیروه‌لر عشقی‌ایله چالیشان زمان * اؤره‌گین تؤیشونه‌دؤزه‌ر مردا وغول

یئلین اسینی‌ایله دگیشمز سؤزون * اؤنودماز بیرکسین چؤره‌گین،دؤزون
نه‌یاخشی گؤنونده ایتیره‌ر اؤزون ، * نه یامان گؤنونده بئزه‌رمردا وغول

تیتره‌مز حیاتین سرث کؤلگیندن * معاشین کئچیره‌ر اؤز امگیندن
آنجاق اؤز بالیندان،اؤز پتگیندن ـ * حیاتین شهدینی سؤزه‌ر مرد اوغول

سینر اؤره‌کلره قارتال باخیشی * دؤیوشده" هایدی"سی شمشک چاخیشی
ایده‌آل اؤلماسا چایین آخیشی * آخیشین عکسینه اؤزه‌ر مرد اوغول

هارداسا ، اؤنودماز اؤ،اؤز کؤکونو * چیگنیندن آشیرماز وطن یؤکونو
اؤنا کج باخانین یؤلار تؤکونو * باشینی قانیریب ، ازه‌ر مردا وغول

---

(۲)

قؤیون دئییم نیه "منصور"ی چکدیلر داره ؟
اؤ ، حقّی بیر اؤجا یئردن آرامایق ایسته‌ردی
گؤروب یاتاقدا ، یاراشماز ، قؤووشسا دلداره
اؤلو مقامینا یارین یارامایق ایسته‌ردی

* سس لی حرف (مصوت)لر باره سینده *
هجا هم آهنگیلیگی ویا سس اویوشومو

* ۴ *

مجله میزین کئچن صایی لاریندا هجا هم آهنگلیگی ویا سس اویوشومو باره ده اتک یازیدا مختلف مثاللار گتیردیک .بو صایی دا " عاشیق غریب " داستانی نین قالانینی یازماغا ادامه وئریریک . مصوت لرین هجا هم آهنگلیگی نین تمرینی نی ،قراره آلینان مخصوص علامت لری سسلی حرف لرین اوزه رینده قوْیماق ایله حروفلی اوْخوجولارین اوزعهده سینه قوْیوْرولوْق .

آتلی :

ـ نییه دالدا قالیْرسان ؟ ـ دئیه .صوْرولوْشدولوْ .

ـ آخیْ،من سنین دالیْنجا نئجه گلیب چاتا بیله رم .سنین آتیْن خیالدان دا سرعتلی دیر .منسه یوْرولوْب الدن دوْشموْشم .

ـ دوْغروْ دئییرسن گل ترکیمه مین،اوزوْده بوْتوْن حقیقتی منه آچیْب سؤیله ،دیْ گورومْ ، سن هارایا گئتمه لی سن .

عاشیْق :

ـ هئچ اوْلماز سابیوارض روْما چاتیْم ،ـ دئیه . جواب وئردی.

ـ گؤزلرینی یوْم .

اوْ، گؤزلرینی یوْمدولوْ.

ـ ایندی آچ .

عاشیْق گؤزلرینی آچدیْ ،اوز قارشیْسیْندا ارض روْموْن آغاران دیوار لاریْنیْ پاریلدایان مناره لرینی گؤوردوْ.

عاشیْق :

ـ منی باغیْشلا ،آغا ،ـ دئدی ،ـ سهو ائله میشم ،دئمک ایسته ییردیم کی، منه قارصا گئتمک لازیْمدیْر.

آتلیْ :

ـ ائله بوْنا گؤره ده سنی خبردار ائله دیم کی،منه اصل حقیقتی دئیه سن ،ـ دئیه جواب وئردی،ـ یاخشیْ،کئچیب ،یئنه گؤزلرینی یوْم ،ایندی آچ. عاشیْق اوز گؤزلرینه اینانمادیْ،بوْ گؤروْنن ائله قارص اوزوْدوْر. اوْ، دیز چؤکه ره ک :

ـ گناهکارام ،آغا ،ـ دئدی،سنین بۇ نۇکرین عاشیق غریب اۆچ قات گناه ـ کاردیر ،آنجاق سن اۇزۆن بیلیرسن کی، بیر آدام کی،سحردن یالان دا ـ نیشماغا باشلادی،گره‌ک بۆتۆن گۆنۆ یالان دانیشسین، منه لاپ دۆغرۇسۇ، تفلیسه گئتمک لازیمدیر.

آتلی حیرصلی ـ حیرصلی :

ـ عجب یالانچیسانمیش !ـ دئدی،ـ داها نه ائتمه‌لی،باغیشلاییرام سنی گۆزلرینی یۇم !ـ بیردقیقه گئچنده‌ن صۆنرا ایسه ـ ایندی آچ،ـ دئیه علاوه ائتدی.

عاشیق سئوینجیندن باغیردی،اۆنلار تفلیسین دروازه‌سی آغزیندا ایدیلر.عاشیق غریب آتلی یا صمیم قلبدن تشکر ائدیب ،اۇز هئیبه سی نی یه‌رین قاشیندان آلاندا :

ـ آغا ،ـ دئدی،ـ البته ،منه قارشی اۆلان مرحمتین چۆخ بۇیۆکدۆر ،آنجاق بیر یاخشیلیق دا ائله ،ایندی من کیمه دئسم کی،بیرگۆنۆن ایچینده ارزنجاندان تفلیسه گلیب چاتدیم ،منه هئچ کس اینانمایاجاق، اثبات اۆچۆن منه بیر شئی وئر.

آتلی گۆلۆمسه‌یه‌رک :

ـ اگیل ،ـ دئدی، ـ آتین آیاغی آلتیندان بیر اۆوۆج تۆرپاق گۆتۆر ـ روب قۆینونا قۆی ،هرگاه سنین سۇزلری نین دۆغرۇلۇغۇنا اینانما ـ سالار اۆندا امر ائله ،یئدی ایل کۆر اۆلان بیر آروادی سنین یانینا گتیرسین لر،بو تۆرپاغی اۆنۇن گۆزلرینه سۆرت ،اۆندا آروادین گۆز ـ لری آچیلار

عاشیق آغ آتین آیاغی آلتیندان بیر اۆوۆج تۆرپاق گۆتۆردۆ آنجاق اۆ،باشینی ائله یئنیجه قالدیرمیشدی کی،آتلی ایله آت یۆخ اۆلدولار. اۆ آنجاق بۇ زمان ایناندی کی،اۆنۇن امدادینا چاتان،خیدیر الیاس دان باشقا هئچ کس دگیلمیش .

عاشیق غریب اۇز ائولرینی آنجاق آخشامدان خئیلی کئچمیش گلیب تاپدی.قاپی نی تیتره‌ک ال لرله دۇیه‌ره‌ک :

ـ آنا ،آنا ،آچ،ـ دئدی،ـ الله قوناغی یام منه صۆیۇقدۆر،سنین غربته دوشن اۆغلۇنا آند وئریره‌م، منی ائوه بوراخ .

قاری ضعیف سس له دئدی :

ـ یۆلچۆلارین گئجه‌له‌مه‌لری اۆچۆن وارلی و گۆجلۆلرین ائوی وار، بۇ

ساعت شهرده طۆیدۇر. اۆرایا گئت، گئجه‌نی اۆرادا راحات کئچیرده‌بیله‌ر سن . عاشیق غریب :

ـ آنا، ـ دئیه جواب وئردی، ـ منیم بۇرادا هئچ بیرتانئیشیم یۆخدۇر، اۆنا گۆره ده اۆز خواهشیمی تکرار ائدیب یالواریرام: سن غربتده اۆلان اۆغلۇنۇن جانئ ، منی ائوینه بۇراخ .

ایش بئله اۆلدوقدا اۆنۇن باجیسئ آنا سئینا :

ـ آنا، ـ دئدی، ـ دۇرۇب قاپئ نئ آچیم، گلسین .

قاری :

ـ یاراماز قیز! ـ دئیه جواب وئردی. ـ سن ائله جوان آدا ملارئ ائتوه سالئیب قۇناق ائله مه‌گی الله‌دان ایسته‌یرسن، منیم ایسه یئددی ایلدیر کی، آغلاما قدان گۆزلریم کۆر اۆلوب!

لکن قیز آناسئ نئین دانلاماغینا فکیر وئرمه‌دی، دۇرۇب قاپئ نئ آچدئ و عاشیق غریبی ایچه‌ری بۇراخدئ .

عاشیق غریب عادت اۆزره سلام وئریب، راضیلئیق ائتدی، گیزلی بیر هیجانلا ائوی گۆزدن کئچیرمه‌یه باشلادئ، باخئیب گۆردۆ کی، اۆنۇن کۆینه‌گی توز باسمئش خوش آوازلی سازی دیواردان آسئلئ قالئیب، او، آنا‌سئ نئ صۇرغۇ‌ـ سئوالا باشلادئ:

ـ بۇ دیواردان آسیلان نه‌دیر ؟

قاری :

ـ سن نه‌غریبه قۇناقسان ـ دئیه‌جواب وئردی، ـ کفایت دگیل کی، سنه‌بیر پارچا چۆره‌ک وئریب، صاباح دا یۆلا سالاجاقلار ؟

عاشیق :

ـ آخئ، من سنه‌دئدیم کی، ـ دئیه‌اعتراض ائتدی، ـ سن منیم دۇغما آنا مسان بودا باجیم‌دیر، اۆنا گۆره‌ده خواهش ائدیره‌م، منی بیربا شاسال گۆروم، بۇ دیواردان آسیلان نه‌دیر .

قاری اۆنا اینانمایاراق، آجیقلئ ـ آجیقلئ :

ـ بۇ سازدیر، ساز! ـ دئدی .

ـ ساز نه اۆلان شئی دیر آخئ ؟

ـ ساز اۆ شئی دیر کی، اۆنۇ چالئیب نغمه اۆخویۇرلار.

صۆنرا عاشیق غریب سازئ دیواردان آلئیب اۆنا گۆسته‌رمه‌سی اۆچۆن، باجی سینا اذن وئریلمه‌سینی آرزوددان خواهش ائتدی .

قاری :

ـ اوْلماز ،ـ دئیه جواب وئردی،ـ بوُ ساز منیم بدبخت اوْغلوُمونداوْر :بوْ دوُر ،یئددی ایلدیر کی،بو ساز دیواردان آسیلی قالیب ،اوْنا هلـــــه ایندی یه کیمی هئچ بیرجانلی الی توْخونمایيب .

لکن باجی سی آیاغا قالخدی،سازی دیواردان آلیْب اوْنا وئردی،اوْ، سازی آلیب گؤزلرینی گؤیه دیکدی و بئله بیردعا ائلهدی :"ای فادر الله ،من اؤز آرزوُما ،مقصدیمه چاتاجاغامسا ،اوْندا منیم بویئددی تئل لی سازیم آخریْنجیْ دفعه چالاندا سس لهندیگی کیمی سس لهنسین"اوْ،بوُ سؤزلردن صوْنرا مضرابی میس تئللره ووردو ،تئللر هم آهنگ اوْلاراق دیل لهندی . عاشیق غریب اوْخوُماغا باشلادی :

" من یوْخسوُل غریبم ،یوْخسوُلدوْر سؤزلریم ،آنجاق بؤیوک خیْدیْر الیاس سیْلدیْریْم قاپادان ائنمهیه منه کؤمک ائتدی.سن و سؤزلریم یوْخسوُلسادا ،آنا ،منـم ،اؤز غریب قوْناغیْنی تانی " .

بوْ سؤزلردن صوْنرا اوْنون آناسی هؤنکور ـ هؤنکوُر آغلادی و اوْندان صوْروْشدو : سنین آدین نهدیر ؟

اوْ :

ـ رشید ،ـ دئیه جواب وئردی .

قاری :

ـ آدیْن نهدی ـ رشید ،بیرین دی،بیرین ائشیت ،ـ دئدی،ـ سن اؤز سؤزلرین له منیم اوره گیمی پارچا ـ پارچا ائلهدین.من بوُگئجه یوخـــودا گؤرموشدوْم کی،ساچلاریم آغارمیشدیر ،بوُدور ،من یئددی ایلدیرکی، گؤز یاشی تؤکمهکدن کوْر اوْلموشام .سن،ای سسی اوْغلوُمون سسینه اوْخشایان سؤیله گؤروْم ،اوْغلوم هاچان گلهجک ؟ـ قاری همین خواهشی نی گؤز یاش لاری ایله ایکی دفعه تکرار ائتدی.اوْ اؤزونو قاری نین اوْغلوُ آدلان دیردی.آنجاق آرواد اوْنا اینانمیردی.بیر قدهر کئچندن صوْنرا اوْ:

ـ آناجان،اجازه وئر سازی گؤتوْروُب گئدیم ،ـ دئیهخواهش ائتدی . ـ ائشیتدیم کی،بوُ یاخیْنلاردا طوْی وار ،باجیم منی اوْرایا اؤتوره رچالیْب ـ اوْخویارام نهقازانسام ،گتیرهم برابر بؤلوْشهریک .

قاری :

ـ وئرمهرم ،ـ دئیه جواب وئردی.ـ اوْغلوْم گئدندن بری اوْنوْن ســـازی ائوده ن چیخمایيب .

لکن اوغلان سازین بیر تئلینی ده خاراب ائله مه یه جگینه آروادی آرخایین ائتدی. اگر بیر تئل بئله قیزیلسا ،ـ دئیه عاشیق دوام ائتدی ،ـ بؤتؤن وار ـ دولتیم له جواب وئره رم .

قاری اؤنؤن هئیبه سینی یؤخلادی، هئیبه نین ایچی پوللا دولو اولدو ـ غونو بیله ندن صونرا اونو بوراخدی .باجیسی اونو طوی سسی گله ن وارلی ائوینه قده ر اوتوردوکدن صونرا نه اولاجاغینا قوّلاق آسماق اوچون، قاپی آغزیندا دایاندی.

بو ائوده ماه المهری یاشاییردی، او همین بو گئجه خورشیدبیگین آروادی اولاجاقدی .خورشید بیگ اوز قوهوم ـ اقره باسی و دوستلاری ایله قونا قلیق دا کئف چکیردی. ماه المهری ایسه ،اوز رفیقه لریله بیرلیکده رنگین پرده دالیندا اوتورموشدو. اونون بیر الینده زهر دولو جام، بیر الینده ده ایتی بیر خنجر وارایدی .

او، باشینی خورشیدبیگین یاستیغینا قویمازدان قاباق ائوله یه آند ایچمیشدی. او، بیردن پرده دالیندان یاد بیرآدامین گلدیگینی و اونون سؤزلرینی ائشیتدی :" سلام علیکم .سیز بورادا عیش ـ عشرت له مشغول سونوز ،من یوخسول غریبه ده اجازه وئرین، سیزینله بیریشرده او ـ تورروم، بونون عوضین سیزه نغمه لر اوخویارام " .

خورشید بیگ :

ـ نییه اولمازا ـ دئدی. ـ اوخویانلار ،اوینایانلار اوچون قاپیمیز آچیقدیر ،چونکی بورادا طویدور ،عاشیق ،بیر شئی اوخو ،عوضینده من ده سنه بیر اووچ دولوسو قیزیل وئره رم .

بو زمان خورشید بیگ اوندان :

ـ یاخشی، یولچو، پس سنین آدین نه دیر ؟ـ دئیه صورو شدو .

ـ شیمدی گؤره رسیز .

خورشید بیگ گولّه ره ک .

ـ بو نئجه آددیر ،ـ دئیه سؤیله دی، ـ من ایلک دفعه دیرکی، بئله شئی ائشیدیره م .

ـ آنام حامله اولوب منی اذیت له دوغاندا قونشولاریمیزین چوخو قاپی یا گلیب صورو شوبلار کی، الله اونا اوغلان وئریب ،یا قیز . بو زمان اونلارا جواب وئریب لر کی،" شیمدی گؤره رسیز" .بودور بونا گؤره ده من دوغولاندا همین آدی منه وئریب لر ،ـ عاشیق بوسؤزلردن صونرا

سازینی گؤتوروب اؤخوماغا باشلادی : حلب ده ایچدیم من مصیرشرابی، لکن الله وئردی منه قؤل قانماد ،اوچوب گلدیم بورا اوچ گون ایچینده

خورشید بیگین آغیلدان کم قارداشی اوز خنجرینه ال آتاراق :

ـ یالان دئییرسن! ـ دئیه باغیردی،حلب دن بورایا اوچ گونه نئجه گلمک اولار ؟!

عاشیق :

ـ منی نه اؤچون اؤلدورمک ایسته ییرسن ؟ـ دئدی،ـ نغمه کارلار عادتا هرطرفدن بیریره توپلاشیرلار ،ایسته ییرسینیز اینانین،ایسته میرسینیز اینانمایین ،سیزدن پول ـ زاد آلمیرام کی،

آداخلی :

ـ قوی دوام ائله سین،ـ دئدی وعاشیق غریب یئنی دن اؤخوماغا باشلادی:

" سحر نامازینی اورزنجان دره سینده ،گؤنوورتا نامازینی ارض روم شهر ـ ینده قیلدیم ،ایکیندی نامازینی قارص شهرینده ،آخشام نامازینی تفلیس ده قیلدیم .الله منه قانماد وئردی،من ده اوچوب بورایا گلدیم، آغ آتا قوربان اولوم :او،ایپده اوینایان بیر پهلوان کیمی ،داغلاردان دره لردن کئچیب سرعتله چاپا ـ چاپا گلدی،مؤولام عاشیقا قانماد وئردی و او اوچوب اوزونو ماه المهری نین طوینونا یئتیردی ".

بو سؤزلردن صونرا ماه المهری اؤنون سسینی تانیدی،زهری بیریانا ، خنجری ده اؤبیری یانا تؤللادی .

اونا رفیق لریندن بیری :

ـ سن عهدینه بئله می وفا ائله دین ؟ـ دئدی،ـ دئمک سن بوگئجه خورشید بیگین آروادی اولاجاقسان ؟

ماه المهری :

ـ سیز تانیمادینیز ،اما من اوزوم اوچون عزیز اولان سسی تانیدیم، ـ دئیه جواب وئردی،بو سؤزلردن صونرا او،قایچینی گؤتوروب پرده نی کسدی،قیز باخیب اوز عاشیق غریبی نی تانیان کیمی،چاغیریب اونون بوینونا ساریلدی وهر ایکیسی بیهوش بیرحالدا یئره سریلدیلر .خورشید بیگین قارداشی،چاپماق مقصدی ایله خنجرینی سیییریب اونلاریان اوزه ـ رینه آتیلدی ،لکن خورشید بیگ اونو ساخلاییب ،دیللهندی :

ـ ال ساخلا و بیل کی: انسان آنادان اولاندا آلنیندا نه یازیلیبسا ، او دا اولاجاقدیر .

ماه المهری اؤزؤنه گلندن صؤنرا خجالت چکیب قیزاردی، اؤزؤنؤ ال لریله اؤرتؤب پرده نین دالیندا گیزله ندی .

آداخلیق :

ـ ایندی لاپ آیدین معلوم اولور کی، سن عاشیق غریب سن، ـ دئدی، آنجاق بیزی بیرباشا سال گؤره ک کی، بؤ قده ر اؤزاق بیر یولو بؤقده ر قیسسا واختا نئجه گلیب چیخمیشسان ؟

عاشیق :

ـ قیلینجیم داشدان کئچه ر، ـ دئیه جواب وئردی، ـ یالان دئییرمسه قؤی بؤینوم قیلدان نازیک اولسون .هامیسیندان یاخشی سئ بؤدؤور :یانیما یئددی ایل دونیا ایشیغینا حسرت قالان بیرکؤر گتیرین، من اؤنؤن گؤزلرینی آچارام .

قاپی آغزیندا دالدا بیریئرده دایانان عاشیق غریبین باجیسی، بودانیشیقلاری ائشیدیب ،آناسی نین یانینا قاچدی :

ـ آنا جان ! ـ دئیه باغیردی، ـ بو آدام لاپ منیم قارداشیمین اؤزؤدؤر لاپ سنین اؤغلون عاشیق غریبدیر !

قیز بوسؤزلردن صؤنرا قاری نین الیندن یاپیشیب طؤی یئرینه گتیردی. عاشیق اؤز قؤینؤندا کی توؤرپاغی چیخارتیب سودا ایسلاتدی و آناسی نین گؤزلرینه سؤرته ره ک :

ـ سیز ،ای انسانلار، ـ دئدی ، ـ خیدیر الیاسین نئجه قدرتلی و بؤیؤک اؤلدوغونو بیلین !

اؤنون آناسی نین گؤزلری آچیلدی .بؤندان صؤنرا هئچ کس اؤنؤن سؤزلری نین دؤغرولوغونا شبهه ائتمه دی .خؤرشیدبیگ ده گؤزه ل ماه المهری نی دینمه ز ـ سؤیله مه ز اؤنا وئردی .

ایش بئله اؤلدوقدا عاشیق غریب سئوینجله :

ـ قولاق آس ،خؤرشیدبیگ ، ـ دئدی، ـ من سنه تسلی وئره رم .باجیم هئچ ده سنین اولکی نشانلیندان پیس دگیل ، من دولتلی یم ،اؤنؤن دا آز قیزیل ـ گؤموشؤ اؤلمایاجاق . سن باجیمی اؤزونه نشانلا وسیزده منیم له عزیز ماه المهریم کیمی خوشبخت اؤلون .

* صؤن *

" انجمن شعرای مذهبی و مکتبی آذربایجانیهای مقیم مرکز "

****

کئچن هفته پنجشنبه آخشامی وارلیق دان آقایان : ساوالان و منظوری خامه" انجمن شعرای مذهبی و مکتبی آذربایجانیهای مقیم مرکز"ین هفته‌لیک شعر توپلانتی لارینا اشتراک ائدیب آشاغیدا کی ، معلوماتی وارلیق درگی سینه گتیردیلر :

بو درنک (انجمن) تهراندا کی آذری مذهبی شاعرلری نین ادبی درنگی دیر و هفته‌ده بیرگئجه چهارشنبه گونی آخشام اورادا توپلانتی واردیر . درنگین یئری تهران نین جنوبوندا ولی عصر حسینیه‌سینده‌دیر . (خیابان عباسی ، میدان حقشناس ، خیابان شهید رضا محمدی مسجد حسینهٔ ولی عصر)

وارلیق طرفندن گئدن آقالار او گئجه‌نین توپلانتی سینی بئله‌شرح وئریرلر :

بیز مسجده چاتاندا ، مسجدین چراغلاری خیابانین بیر قسمتینی ایشیقلاندیرمیشدی.اما مسجدده ببرکیمسه یوخ ایدی.بیز مسجده ایچه‌ری ساری باخدیغیمیزدا ،مسجدین چایخاناسیندان بیر آغ ساققال کیشی قاباغا گلیب ،بیزیم کیم اولوب ،نه ایسته‌دیگیمیزی صوروشدو وبللهـ ندی کی،بو کیشی مسجدین گؤزه‌تچی سی (خادم و متولی سی)دیر . صورو ـ شدوق آذربایجانین تهراندا اولان تورک نوحه‌خوان و نوحه قوشان شاعرلری بو مسجده ییغیشارلار ؟! او کیشی بیزه مثبت جواب وئرندن صونرا " بویوروز ایچه‌ری ایندی گله‌رلر من سماوری آلیشدیرمیشام" ـ دئدی . بیز مسجده گئچیب فرصتی الدن وئرمه‌مک اوچون تاشاعرلرگلینجه ناماز یمیزی دا قیلماق ایسته‌دیک و صونرا گؤردوک ساده گئیملی اوجا بوی بیر آدام گلدی اول گئچیب چایخانادا گؤزه‌تچیدن کیم گلیب گلمه‌دیگیمی ،چایین دملنمه‌گینی صوروشارکن او کیشی ایکی نفر گلیب دئدیگینی ائشیتدیک . صونرا ایچه‌ری گئچیب بیزه سلام و ال وئریب ، خوش گلیب سیز دئیندن صونرا ،بللهندی کی،آقای فکری اؤزی یعنی اورادا مذهبی ومکتبی شاعرلر انجمنی نین ناظمی دیر .اگله شیب بیزیمله بیرآز ادبی صحبت لری اولدو .یاواش ـ یاواش بیرـ بیر شاعرلر ونوحه‌خوانلار دا گلیب چاتدیلار و هامیسی بیرـ بیر بیزی صمیمی قارداش کیمی

قارشیلاییب خوش گلیب سیز دئدیلر .تقریبا ۳۵ نفره کیمی شاعر اولدولار چوخ صمیمی و مؤدب بیر مجلس اولدوها می اگله شیب ،هرنه دن قاباق بیر جای ایچه رکن بیز فرصتدن استفاده ائدیب بو ییغینجاغین نه واقت و نئجه اولدوغونو صوروشدوق بیزه همیشه قاپی باشینا ووروماق اوچون اولان بیر بایراق اوسته علامت ویا زیلاری گؤسته ردیلر .بئله یازیلمیشدی " انجمن شعرای مذهبی و مکتبی آذربایجانیهای مقیم مرکز - شبهای پنجشنبه " البته آدرسی ده وارایدی .صونرا آقای فکری " قارداشلار باشلایاق " دئیه آقای داداشی یه اشاره ائله دی .آقای داداشی اولجه قرآن اوخویوب ،صونرا اؤز بازدیغی شعرینی اوخودی .آقای فکری اگلشمیش آقالاردان شعرین نئجه اولدوغونا نظر ایسته دی گویا شعرده بیر عیب یوخ ایدی گؤزه ل اولدوغو تصویب اولدی .بئنه آقای فکری نین اشاره سیله ایکینجی شعر اوخویان آقای امیر افشار اولدولار کی، هم شعرلری گؤزه ل وهم اؤزلری بیرفاضل شخصیته مالک ایدیلر .صونرا آقای ناصر تبسمی "شهیدین دیلیجه" بیرقصیده شعرین اوخودولار وصونرا حضرت حسین قاپوسوندا محاسینی آغارمیش بیرشاعر آقای نخستین حضرت لیلا دیلیجه اوره گه اگله شن بیر علی اکبر نوحه سی شعرین اوخودولار ۵ نجی آدام حضرت ابوالفضله قوشدوغو نوحه شعرینی اوخودو .صونرا آقای فیض الله محمدی امام حسین دیلیجه حضرت ابوالفضله قوشدوغو شعرینی اوخودولار .نوبه گلیب چاتدی آقای فکری نین اؤزونه اودا بیر گؤزه ل عارفانه شعرینی اوخودو .آقای فکری و هامی ایسته دیلر کی،ح.م .ساوالان دا بیر شعر اوخوسون ساوالانین شعر دفتری یانیندا اولمادیغیندان دوستلارین اصراری ایله ناچاریاندا قالمیش شعرلریندن بیرینی اوخودو. ۹ - نجی شاعر اردبیلدن قوناق گلمیش آقای تقائی حضرت زینبین یزید مجلسینده کوفه اهلینه خطابه سی آدلی اوزون و گؤزه ل شعر لرینی اوخودولار .صونرا جوان شاعرلردن آقای سیدی اؤز شعرین اوخودو. صونرا آقای صادقی حضرت علی نین آنادان اولان گونی اوچون بیردعوت نامه پایلادیلار .البته بونو دا قید ائتمه لی یئک کی،اوخونان شعرلره چوخ صمیمی و دقتله قولاق آسیلیردی.تجربه لی شاعرلر ده اوجمله دن آقای فکری و آقای امیرافشار و باشقالاری شعرین هاراسیندا بیرکیچیک ایراد اولاندا اولجه اؤزلری اؤز یانلاریندا او ایرادی رفع ائدیب

قالانی ۳۲- نجی صفحه ده

سهنـــدین قبری اوسته

سحری آختـــاران گئجه‌دن قورخمـــاز !
آلیـــرام الیمـــه تلاش عصـــاسین ،
اگر گؤیدن یئره قطران یاغسادا ،
اوزوب گئچمه‌لی یم ظلمت دریاسین !

اونون مبارزه یولو بئله‌ایدی : ایشیغی ـ قارانلیغا ،حق وعدالتی استبداد ،ظلم و ستمه قارشی قویاراق ،مظلوملاری قطعی مبارزه‌یـــــه چاغیریردی. عمرو بویو استبداد و شاهلیق رژیمی علیهینه ووروشـــان بولود قاراچورلو " سهنـــد" ایگیرمی ایکی ـ بهمن انقلابی نین غلبـــه سی نتیجه‌سینده اؤز آرزوسونا چاتدی .لکن ،آمانسیز اؤلوم اونـــــو انقلابین ایلک باهارینداً بیزدن آیردی.صنعت و هنرعاشیق لری نیـــــن اوره‌گینی داغلادی .

اؤلومونون بئشینجی ایل دؤنومو مناسبتیله ،فروردین آیی نیـــــن ۲۴ ـ دنده آخشام ساعت دؤرد ده قوم ـ اقربا ،یاخین دوستلاری واینجه صنعت عاشیقلاری ،شاعرین قبری اوستونده اونون خاطره‌سینی تزه‌لدیلر.

وطن و خلقینه باغلی اولان صنعتکارلار ،یاندیرمیش اولدوقـــــلار ی مشعل لریله اؤزلرینه بیر ابدیت ، جاویدانلیق قازانمیشلار."سهند"ده او ، اؤلمز یارادیجیلاردان بیری دیر. روحی شـــــاد اولسون !

صون آیلاردا سهندین شعر کتابی " **سازیمین سؤزو**"بیرنئچه شعریله بیرلیکده رقیه‌خانم قنبر قیزی نین بیرمقدمه‌سیله باکی دا یازیچـــی نشریاتی طرفندن چاپ و نشر اثدیلمیشدیر . " وارلیق "

فکرت امیروف اؤلدی

آلدیغیمیز خبره گؤره شمالی آذربایجانین مشهور بسته‌کاری (آهنگسازی) فکرت امیروف‌کئچه‌ن اسفند آیی نین بیرینده وفات ائتمیشدیر.بو خبر مشهور آلمان تورکولوژیستی احمد شمیده طرفندن استانبولدا چیخان "تورک ادبیاتی" درگی(مجله)سینده اونون قیصا بیوگرافیسی ایله بیرلیکده درج اولموشدور.بیز احمد شیمده‌نین یازی سینی آذری تورکجه‌سی له عینا نقل ائدیریک :

احمد شیمده

فکرت امیروفو الدن وئردیک .

تورک دونیاسی بؤیوک بیر بسته‌کارینی الدن وئردی. اؤنلو آذربایجانلی بسته‌کار فکرت امیروف ۲۰ سوبات ۱۹۸۴ تاریخینده ۶۲ یاشیندا ایکن وفات ائتدی.

فکرت امیروف ۱۹۲۲/۱۱/۲۲ تاریخینده آذربایجانین گنجه شهرینده دونیایا گلدی. گنج(جوان) فکرت باکی موسیقی مکتبینده اوخورکن ایکینجی دونیا ساواشی باشلامیش ،امیروف دا عسگر اولاراق محاربه‌یه قاتیلمیش،۱۹۴۸ ایللرینده آذربایجان دولت‌کنسرواتواریسنی بیتیردی ۵۹ – ۱۹۵۶ ایللرینده آذربایجان اوپرا و باله تئاتری نین مدیری اولدی .

فکرت امیروف ممتاز صنعتکارلیغی سایه‌سینده یوکسک عنوان وجایزه لره لایق گؤرولدو.

مرحومون ان مهم اثرلری:"سئویل" اوپراسی (۱۹۵۳،مشهورآذربایجانلی دراماتورگ جعفر جبارلی نین عینی آدداکی درام اثری اوزره‌بسته لنمیشدیر)،"نظامی" سنفونی سینی (۱۹۴۷)،" آذربایجان کارپیچیوسو" (۱۹۶۱)،"سنفونیک رقص‌لری " (۱۹۶۳)،"گلستان – بیات شیراز"،" شور"و "کرد افشاری" آدلی سنفونیک مقاملار (۱۹۷۱)،"آذربایجان گراوورلری" (۱۹۷۷)،" نسیمی دستانی" آدلی کوره گرافیک پوئم(۱۹۷۳)،" خزری فتح ائده‌نلر" آدلی وکال کوره گرافیک پوئم (۱۹۷۶)،"مین بیرگئجه

بالەسی" (۱۹۷۹)، "نظامی بالەسی" (۱۹۸۳) .فکرت امیروف آیریجا چوخلی صایی دا خلق اسلوبوندا ماهنیلار بستەلەمیشدیر .بونلاردان تورکیەده بیلیننلر ده وار." گولورم گولسن "،" آذربایجان ائللری"، "من سنی آرارام"، "ریحان " و بو کیمی لر.

فکرت امیروفون وفاتی مناسبتیله بیرچیخیش ائلەین آذربایجان علملر آکادمی سی نین صدری ا .ی.سالایف بؤیوک بستەکارحقینده بئلە دئمیشدیر :

فکرت امیروف داهی عزیز حاجی بیگوفون باشلادیغی ایشی بؤیوک بیر امک و فداکارلیقلا ادامه وئردی .خلق صنعتی نین بوتون خزینەسینی اطرافلی اولاراق آراشدیریب منیمسه میشدی.زمانی نین روحونو موسیقی سی نین معجزەلی دیلی ایله افاده ائدردی.دونیا موسیقی مدنیتی نین زنگین میراثینی صنعتکارلیقلا آراشدیریب تطبیق ائدەرک ،آذربایجان خلق موسیقیسی چرچیوەسینده مثل سیز اثرلر یاراتمیش .یئنی یئنی صنعتکارلیق یوللاریله قاباغا گئتمیش،اسلوب و مضمون جهتندن مختلف اولان اثرلرینده ملی جهتلرله بشری جهتلری آهنگلی بیرشکیلیده بیرلشدیرمیشدیر.

فکرت امیروف خلق موسیقی سیندن اوستالیقلا استفاده ائدەرک تمایلە یئنی بیر موسیقی طرزی اولان سنفونیک مقامین تمەلی نی آتمیش وبو صورتله هم اؤزونه ،هم‌ده آذربایجان موسیقی سینه دونیا شهرتی قازانمیشدیر ."شور" ،"کرد- افشاری" ،"گلستان - بیات - شیراز" اثرلری اؤلکەنین موسیقی حیاتیندا حادثه اولموش ،امریکا ،آلمان دمکرات جمهوریتی،بلغارستان ،چکوسلواکیا ،رومانیا ،بلژیک و مختلف شرق اؤلکەلرینده سسلندیریلمیشدی.

فکرت امیروف مشهور صنعتکار قاراقارایفله بیرلیکده شرق و غرب خلقلری موسیقی سی نین یاخینلاشماسیندا و قارشیلیقلی اولاراق زنگین لشمەسینده بؤیوک رول اوینا میشدیر .اونون اثرلری شرق جامعەسی موسیقی اوستالاری نین افاده امکانلارینی چوخلی آرتیرمیشدیر.

فکرت امیروفون سینەسینده راحات دورمایان،وطنی نی،ملیتینی صونسوز محبتله سئوەن فداکار وطنداش اوره‌گی دؤیونوردو .سئویملی بستەکار یمیز ،مشهور موسیقی شناس و عالم ،گؤزەل انسان بیرداها آرامیزدا یوخدور .لکن فکرت امیروفون آدی اونون اثرلرینده‌کی طبیعیلیک

و حرارت عصرلربویو نسل لرین قلبینی قیزدیرا جاقدیر .یئتیشدیردیگی بسته‌کارلار و موسیقی شناسلار اوردوسو اونون ایشینی دوام ائتدیره‌جکدیر .اؤزوده ملتین خاطره‌سینده ابدی یاشایاجاقدیر .

فکرت امیروف خلق موسیقی سینه دایانا راق چالیشان بیرصنعتکار ایدی.صون درجه زنگین آذربایجان خلق و کلاسیک موسیقی میراثیامیروف اوچون توکنمز و حلال بیر چشمه‌ایدی.او چشمه‌دن دویا ـ دویا ایچیب یوکسلمیشدیر .آذربایجانلیلار قدر درین دویغولو و صایغیلی بیر ملت دونیایا آز گلمیشدیر .او ملت اؤزوندن اولسون یادائللی اولسون،کیمی منیمسه‌ییب باغرینا باسارسا اونا چکینکه‌دن اعتماد ائده‌بیلرسن،حرمت ائده‌بیلرسن چونکی او آدام دونیادا ان اینجه الکدن کئچمیشدیر .

ملتی نین پرستشکاری، ملتی نین سئوگیلیسی فکرت امیروف بونلار‌دان بیری ایدی .

شاعر عیوض‌وفالی مرحومون حقینده یازدیغی سس‌له‌نیر :

اؤلمز صنعتینله قالیرسان اؤزون * ائلین طویلاریندا ،دویون لرینده
تورپاغا جنازه‌ن یوللانیر بوگون * صادق اوغوللارین چیگین لرینده

=======

گلن کتوبلارین قاوزی :

"تبریزین وارلیق اوخویان قیزلاری "طرفیندن یازیلان مکتوبدا وارلیق مجله‌سی یازیچیلارینا تشکر و محبت‌لرینی بیلدیره‌رک پهلوی رژیمی طرفیندن ایللر بویو دیل و ادبیاتیمیزی آرادان آپارماق سیاستینه اشاره ائدیب‌او رژیمین قالیقلاری نین هله‌ده فارسلاشدیرما سیاستینه طرفدار اولدوقلارینی و دیلیمیزله مبارزه ائتدیک‌لرینی یازمیشلار و مکتوبون صونوندا ملی شاعریمیز رحمتلی سهنددن بوپارچا ـ نی نقل ائتمیش‌لر :

دئمیرم یانمییاق آلوولانمییاق یانماسین نئیله‌سین یازیق پروانه؟
یانمییاق وفاسیز یارین اودونا یاناق ائلیمیزه ،یاناق وطنه

نامه‌های رسیده

گلشن مکتوبلار :

بعداز انتشار "کتاب مقایسة اللغتین" نامه‌های متعددی دربارهٔ آن به‌دفترمجله وبه مؤلف‌کتاب رسیده که‌دراغلب‌آنها ضمن تعریف و قدردانی اظهارنظرهائی نیز دربارهٔ محتوای کتاب‌نموده‌اند ضمن تشکر و سپاسگزاری ازیک ـ یک نویسندگان نامه و خوانندگان کتاب به‌عنوان نمونه یکی ازآنهارا دراینجا نقل می نمائیم :

جناب‌آقای دکتر جواد هیئت ـ مدیر محترم مجلهٔ وارلیق

محترما با منتهای خوشوقتی اثر نفیس وارزندهٔ بسیار آموزندهٔ کتاب تحقیقی **مقایسة اللغتین** که بدون ادنی مبالغه ومداهنه درنوع خود بی نظیر وبی همتاست مطالعه ،مستفیض و متمتع گردیدم .حضرتعالی با تالیف و انتشار این گنج نفیس علمی خدمت بسیاربزرگی در تنویر افکار ترک زبانان جهان وایران بلاخص به‌مردم شریف آذربایجان انجام داده‌اید .یقیناً نه درگذشته ونه درعصر حاضر کسی مانندآن را نگفته و ننوشته‌است .اینک به‌نام یک آذربایجانی این موفقیت بزرگ را به حضرتعالی و همشهریان گرامی تبریک و تهنیت عرض‌نموده از تفحصات عالمانه و مداقهٔ عمیق درتدوین و جمع آوری و زحمات طاقت‌فرسائی که درتنظیم وچاپ وانتشار این اثر ابتکاری متحمل شده‌اید بی نهایت متشکر و سپاسگزارم .خاطری چند بود شاد بس است .

چون این اثر منیف تحقیقی درحال و آینده مرجع صاحب‌نظران واز امهات متون زینت‌کتابخانه‌ها خواهد بود سزاواراست چاپ دوم باکاغذ اعلا و چاپ بهتر ونیکوتر انجام‌گیرد تا بهترین یادگاراز مؤلف محترم باقی بماند. با احترام. ارادتمند : آمیغی ـ تهران

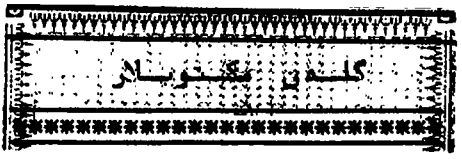

مجله میزه وطن پرورلیک وخلق سئوه رلیک حسی ایله یازیلمیش چوخلو مکتوبلار گلمیشدی.بومکتوبلار عزیز وطنیمیز ایرانین تکجه آذربایجان منطقه سیندن دگیل ،دیگر محاللاریندا یاشایان وطنداشلاریندان داگلیب یئتیشمیشدی.

مجله میزین توتومونو نظره آلاراق همین مکتوبلارین بعضی سیندن پارچالار و سطرلر سئچیب حرمتلی اوخوجولاریمیزین نظریندن کئچیریریک. بیز امینیک کی، مجله میز و گؤزه ل آنا دیلیمیزله ماراقلانان یئرلی- لریمیز اؤز دولقون مکتوبلاری نین صاینی گون - به- گون آرتیراجاقلار

بو یازیچیلار ایچه ریسینده "صمد ایلدیریم"ین منظوم و منثور مکتوبوندان وطن محبتی و آنا دیلی سئوداسی ایله یازیلمیش پارچا و مصراعلارا دقت یئتیریرین .اوء یازیر :

..." هر ملتین اؤز آنا دیلی وار کی،اونون خصوصیت لری ایله سس له شیر .آنا دیلی هرملتین معنوی دیریلیگیدیر .وارلیقی نین سرمایه سی منزله سینده دیر .آنانین سودو بدنین مایاسی اولدوغو کیمی آنا دیلی ده روحون غذاسی دیر .هرکیم اؤز آنا سینی و وطنی نی سئودیگی کیمی اؤز آنا دیلینی ده سئومه لی دیر..."

بودور اونون " آنا " سرلوحه سی ایله یازدیقی شعری مضمون اعتباری ایله ماراقلی دیر ،آنجاق شعر قایدالاری پوزولوب ،مضمون یوکسک اولسادا فورم ضعیف دیر .

ای منیم روحوم ،جانیم ،صون آرزوم ،ایلقاریم آنا
غمله یورقون گؤزلریندیر عشق دلداریم آنا

تاسف کی،شعرلرین قافیه لری دوز اولمادیغینا گؤره ،اونو بوتؤولوکده درج ائده بیلمه دیک ،گنج شاعر بیلمه لی دیرکی،ایلقاریم ،ایلدا - ریم ،قافیه سی ایله یازیلان بیرشعرین دیگرقافیه لری ده دوز اولمالی دیر .بورادا "تانریم" ،"اوستادیم" ،"الهامیم" ،"فرهادیم" ،"ایمانیم" ، "جانیم" کلمه لری قافیه اولا بیلمه ز .او گره ک دقت له شعر صنعتکار - لیق خصوصیت لرینی وبدیعی مزیت لرینی دقت له اوخویوب اؤگره نسین وصونرا شعر یازسین .

دیگر مکتوبو ماراغا شهریندن ز.م. عاصی عنوانی ایله یازان بیر

شاعردن آلمیشیق،او ،مکتوبون بیرحصه سینده بئله یازیر:"من وارلانان انس توتماق وقلمیمی اؤز دیلیمده اؤگره تمک ایسته ییرم .بونا گؤره ده عهد ائله ییرم کی،بوندان صونرا تورکو یازام و چوخ یازام...

و آشاغیداکی غزلی گؤنده ریب . شعری گؤزه ل دیر

بیلسم اوره گین بیرگئجه بوزاره یاناردی
من ده گئجه دن خواهش ائله ردیم اوزانا ردی

سن ساقیم اولاردین ، اوره گیم جامینه ساقی
من جام شراب الده توتاندا جالانا ردی

دردیم چوخالاردی سنین عشقینله الهی
یوز درد گلیب بیر- بیری اوسته قالانا ردی

بیر غمزه لی،بیر نازلی اشارت ائله یردون
منشق اولان آی تک اوره گیم پارچالانا ردی

کیپریک لر اوخو،قاش کمانی ال - اله وئرمیش
بو حمله ده جان ملکو تماما تالانا ردی

او ،ساق بلورین ،منی اؤلدورمگه خاطر
مقتل ده کی جلاد تکین چیرماالانا ردی

ساچلار گتیریب حمله ایلان تک منه ساری
او ،جانلی هؤروک لر بوغازیمدا دولانا ردی

بیر داره چکه ردی منی او زولف چلیپا
گنبدلرین اوستونده هوالحق اوخونا ردی

بیر قاره شال اوسته منیم عشقیمده یازیلمیش
هر عاشقه معشوق الی ایلن توخونا ردی

بخت اولدوزومون باشینا بیر قاره سالینمیش
عمر اولدوزوما خیمه ٔ ماتم قو وولارد ی

ای کاش اوزانمیردی بوشعرین بئله "عاصی"
اؤلدیرمه میش اؤز شاعرینی قیسالانا ردی

شاعرین بو غزلی گؤزه ل لیریک وشاعرانه دیر .اونون "ای وای دئییرم هر گئجه ای وای گئجه لردن "غزلی ده ماراقلی دیر .بیزه شعر یازیب گؤنده رمه گینی خواهش ائدیریک .

اردبیل دن بخشعلی کرمی نین ده مکتوبو دقته لایقدیر .او ،اؤزصمیمی حس لرینی بیان ائتمگه سؤز تاپمیرويازیر:" هر واخت ایسته ییرم کی،

وارلیقی الیمه آلیم هیجانلانیرام کی،صونو و حدودو یوخدور...دانیش ـ ماقا سؤزوم چوخدور لکن اؤز دیلیمی یاخشی یازا بیلمیرم منه آزاد وهجالی شعرلر حقیده گفتیش بیرمکتوبلا یول گؤسته رمه گینیزی خواهش ائدیرم.مکتوب ایله برابر بیر قطعه ده شعر گؤنده رمیشدیر،لکن شعرین هم فورم وهم مضمونو ضعیف اولدوقونا گؤره اونو چاپ ائده بیلمه دیک بیز بخشعلی یه مصلحت گؤرورووک چوخ اوخوسون ،آزاد شعر یازماق ایسته سه بیر مضمونلو وماراقلی شعر یازیب گؤنده رسین یوخسا کی "تهران داکی یاریم"،"چشم خماریم"،"سئوگی نگاریم"،کیمی چیلقین مصراعلار کیمه لازیمدیر.

نونه کران دان گله ن امیر امکانی نین یازیلاری شعریوخ،ناقص جمله لر و مبتدی وخبری اولمایان بیر اووج سؤز یقیمدیر.بیز اونا اوخویوب اؤگره نمه گی یئنه ده اوخوماقی واوخویوب اؤگره نمه گی آرزو ائدیریک.

اردبیل دن یئتیشن عبدالله بهمنی نین اردبیله حصر ائتدیگی دؤردلوک لرینی ده اوخودوق،اونون دوغما شهرینه ویورد و یواسینا اولان صونسوز محبتی وحدودسوز عشقی وعلاقه سی تقدیره لایقدیر.لکن شعر لری ضعیف و نارسا اولدوغونا گؤره اونلاردان نمونه لرده چاپ ائده بیلمه دیک.شاعر اولماق ایسته ییرسه گره ک هم طبع شعری اولسون هم ده چوخ اوخوسون ،اؤگره نسین وشعریت قانونلارینا آگاه اولسون، اونلاری منیم سه سین وصونرا شعر یازسین.گله جکده یاخشی شعرلرسیزدن انتظار ـ یمیز وار.

تبریزدن آقای افشار مرحوم ایرج میرزانین مادر شعرینی ترجمه ائدیب وبیزه گؤنده رمیشدیر،بورادا اونو عینا درج ائدیریک :

﴿ آنا ﴾

نقل ائدیرلر آنام منی دوغوبدور — آغیزدا مه مه نی توتماق اؤرگه دیب
صبح اذانی نا ده ک منیم یانیمدا — آییق قالیب منه یاتماق اؤرگه دیب
الیمدن یاپیشیب دادار دوردوروب — منی یئریدیبدی گئتماق اؤرگه دیب
گولومسه نیب قاقا ـ په په دئیرکن — دانیشدیریب صحبت ائتماق اؤرگه دیب
پیخ ـ پیخ ائدیب هئی منی گولدوروبدی — صانکی گول غنچه یه آچماق اؤرگه دیب

وارلیقیم چون باغلی دیر وارلیقینا
اؤلنه ده ک گؤنول وئرمیشم اونا

قالانی ۶۶ ـ نجی صفحه ده

آقای رضا اکبری (ایتگین)تبریزدن " محبت نغمه‌سی "آدلی گؤزه‌ل بیرمنظومه‌گؤنده‌رمیش و بو منظومه‌ده معاصر آذری شاعرلردن بحث ائتمیشدیر .

محبت نغمه‌سی

۱

قانادلانیب یئنه‌خیال طرلانیم * محبت‌گؤیلرین اوچماق ایسته‌ییر
بو ،یورقون اوره‌کده‌سینمیش قانادلا * مقدس قاپیسین آچماق ایسته‌ییر

۲

اوبؤیوک دنیزین شیرین سویوندان * بیرایکی قورتوملوقایچگا ایسته‌ییر
اوره‌کلرباغی‌نین شن چمنیندن * او ،هرزه‌اوتلاری بیچمک ایسته‌ییر

۳

دوستلارین اوقیزغین نفسی گره‌ک * بوآغیر سفری باشا یئتیرسین
او اولودونیانین چیچکلریندن * بیردسته‌گول توتوب تحفه گتیرسین

۴

بیلمیرم‌کائنات یارانیب نه‌دن * دایانمیر ،فیرلانیر دائم سرگردان
ازلدن بوقورقونه‌یه‌محتاجدیر؟ * عشقیدیر ،محبت اونو یاشادان

۵

هرزامان ایستسه‌پوزاقایداسین * کسیلسین البلری خیانتکارین
پوزولسون یووا سی،ویران اولونسون * محبت‌دشمنی ، جنایتکارین

۶

حیاتا یاراشیق ان گؤزه‌ل زینت * عشقدیر ،صفادیر ،شانلی محبت
انسان کمالینی جلوه‌لندیرن * باغیشدیر ،باریشدیر ،بیرده صداقت

۷

دئییرلر دونیادا اسم‌اعظم وار * آچیلار اونیله هر باغلی قاپو
دویموشام اسم‌اعظم‌معناسینی من * اسم اعظم محبت‌اؤزودور ، اؤزو

۸

یاراشماز وحشی تک انسانا ساواش * ساواشین یئرینه باریشماق گره‌ک
محبت‌دونیاسین قوروماق اوچون * قلم سلاحی له ووروشماق گره‌ک

۹

عشق سیز حیاتین ثمری نه‌دیر؟ * صفاسیزحیاتی کیم سوره بیله‌ر؟

محبت دونیاسی بیرگون اولماسا * یاشاماق انسانا محکومدیر مگر ؟

۱۰

معشوقه الیله‌ن وورولان یارا * محبت الیله اولونار مرهم
ناتارازآغیزدان چیخان طعنه‌نی * دوستلوقون صفاسی ائلمییر برهم

۱۱

اوگونکی سئومیشم ،من سئویلمیشم * گؤنلومده محبت بسله‌نیر منیم
سعادت نغمه‌سی بشریته * هرسطیر شعریمدن سسله‌نیر منیم

۱۲

نه‌اوچون کدورت اوینور اورتادا * کدورت آغاجین قوروتماق گره‌ک
آچیلسین دوستلوقون گولو ،چیچگی * انسانا یارانیب سئویب ،سئویلمک

۱۳

محبت باغی نین او خادملری * وار یوخو صداقت الینده گزیر
دودا قلاردا گزه‌ن شیرین گولوشو * عطیرلی گول کیمی چمنی به‌زیر

۱۴

اوره‌کلرده یوموشاق گول یاپراقیندان * هره‌سی بوباغین بیر دایاقی دیر
قووشوب بیربیره‌ساچیلار ایشیق * هربیری کمالین شن مایاقی دیر

۱۵

"شهریار"بوبزمه اولوب میزه‌بان * بیغیشیب دؤرونه "سهند" ،"ساوالان"
اورتادا اوینایپر شعرین پریسی * الهاملارآلینیر بئله صفادان

۱۶

"شیدا "نین شعرلری،شیرین سؤزلری * جانلی بیرتابلودورهر اوطاقیندا
"صابری" ،"پریشان"شعرله‌شن زامان * غنچه‌لرگول آچیراؤز بودا غیندا

۱۷

عیسی نین صون شامینا وخویور سؤنمز * دویغولارترپه‌نیرجوشورو یامان
شعریدن توکولن سئل کیمی دردلر * جوشدورورا حساسین شعرقوشور "طرلان"

۱۸

بئله بیرعالمی گؤره‌رکن " هیئت " * "وارلیقدا "وارلیقین ائیله‌ییر اعلان
"نطقی"دا گلیری نطقه شوقدن * بیلیگین وئریری دونیایا نشان

۱۹

"جوشقونون" "آورینین" "باریشین"شعری * سینماکیمیدیر یئنی دونیادان
منیت بوقچاسین بوکوب اکیلیب * محبت دوغولور تازا آنادان

۲۰

اوخونور "محزونون" هجران خسته‌سی * آلیبلار چئوره‌سین "واله" "له" "سا هر"
"درفشی"، "قافلانتی"، "سعدی زمان" * دوست آرا صداقت اولوبدو ظاهـــر

۲۱

"ساحل"ین شعریندن یاغان صداقت * آرتیریربوبزمین قدر و قیمتـــین
"ثالث" ده‌شعرلرین اوخویان زمان * دویورواقشیده‌ن اوپاک نیـــتین

۲۲

"باریشمار" باریشمیر غمله، کدرله * دایانیب اؤنونده هر بیر خطرین
"قهرمان" سس وئریر من وارام هله * قازیرام ظالمین مزارین دریـــن

۲۳

"ذوالفقار" اوخویور کسمه، شکسته * شعریله سؤیله‌یه‌یرانسان حسرتین
"آلاو"ین اوره‌گی آلیشیب، یانیر * اؤرگدیرشعرلری دوزگون علتـــین

۲۴

"رسول راه‌آهن"[1] سؤیوک هنرمند * صداقت عاشقی هـــنرین کانـــی
سیلیر اوره‌کلردن غمی، کـدری * هنری بورویوب آذربایجـــانی

۲۵

"علی فروزنده" او بؤیوک انسان * اؤزو گئده‌رسه‌ده صفاسی قالیـر
یادگار قویدوغو صفا، صـــداقت * هله‌ده‌دوستلارین کؤنلونو آلیـــر

۲۶

قارادا غ شاعری صفالی "مـــارز" * شعریله سؤیله‌یه‌یر خانلار ستمین
سسینه‌سس وئره‌ن وفالی "فرشباف" * چکیری اوره‌کدن اثللرین غمـــین

۲۷

"نقابی" دانیشیر گولر اوزایله * قوجامان یوردومون آدی-سانیندان
اؤرگدیر "ایلقار"ین کتابی بیزه * بیرسیرا قایدالارشعر دیوانیـــندان

۲۸

آغ ایله قارانی اوزلشـــدیرنده * باهاربولودوتک شاخیری شمشـــک
شعریله هنری قاتیر بیر- بیره * قایقیلار اورپه‌گین گؤتورور "شهرک"

۲۹

"پاکباز" دیلله‌نیر غزل دیلی له * دانیشیر وفاسیزیارجفاســـیندان
عشقیدن اوره‌گی آلیشیب یانـان * "شعله" ده‌سؤزآچیر اوز وفاسیـندان

---

۱) "رسول شادفر" تبریزده راه‌آهن کارمندی دیر.

۳۰

قایقیلارکؤنلونو "نجا را وغلو"نون * سیگمیری نیسگیلین طنزیله یازیر
دردلرین علتین دویورو "طوفان" * شعریله ظلمتین کؤکونو قازیر

۳۱

یارادی سئوگیدن کؤکسو "مغانین" * اودورکی شعریندن اینیلتی گلیر
فلکین الیندن داد چکیر "حزین" * نوحه‌ده اوخشایير شعرلری مه‌لیر

۳۲

ادب گلشنی نین باغوانی "مفتون" * عاشقلی کروانا اولوب ساربان
آردینجا گئدیری محبت اهلی * "ایلدیریم"، "حصارلی"، "آذری" اورمان

۳۳

"جداد"ین قیرمانجی چاپدیریرآتین * نزویرین نعشینین اوستونده مدام
"یوسفی" "کریمی" یازیرلارقیرمانج * "بی ریا" شاعره وئریرلر سلام

۳۴

"سلیمان امینی"، "مهدی صراف" * "اعتماد"، "بختیار" کوچدوتبریزدن
"فطرت"له "خوبسیرت" بیرده "ویرانی" * آییردی روزگار حئیف‌کی بیزدن

۳۵

"قارا نقوش" "جوادی" "اوختای" "لا"صافی * انسان کمالینا اولدولار بانی
قویدولار زحمتله‌کمال تمه‌لین * اؤزلرین روزگارا فیله‌دی فانی

۳۶

"اظهری" "مخلصی"، "ابوترابی" * "ملکی" "فرقانی" "واقف" "سولماز"
سراب اؤلکه‌سی نین افتخارلاری * قازیبلار بیر پینار سویو قورومازدی

۳۷

قوروبلار "انور"له "منزوی"، "شیدا" * اردبیل یوردوندا بئله بیر عالم
"منعم"دی "شاهی"دی هم "سیاه‌کوهی" * قوشولوب اوشلارا اولوبلار همدم

۳۸

"راشی"له "ناصرین" شاعری گتیریر * اوردا کی صفانین ایین تبریزه
دئییره‌م گونوموز، او، گون اولایدی * گؤروشونوز قسمت اولایدی بیزه

۳۹

اورمیه شاعری او "گلندامین" * "شامی"نین "آدسیز"ین دورلوشعرلری
ادب گؤیلرینده شانی، شهرتی * چولقاییب اؤلکه‌ده بوتون هریئری

*

۴۰

"آصفی"جنابی"،"ارکانی"،" شیوا " * هجرانین الیندن افدیرلر گیله
آیریلیق دارقاسی ووراندا قمچی * "شایقی"،"حامدی" گتیریر دیله

۴۱

عشقین چوللرینی گئدیب گزه نلر * وئریرلر گؤردوگو یئرلردن خبر
دئیه نده شرحینی " گلمحمدی" * سسینه سس وئریر"بینام"لا" سحر"

۴۲

نه قده ر یازیلیر جانان ستمی * یئنه گؤرمه ضمیر انتهالری
"ائلچی"دی"ائلچین"دی"نافذ"دی"آزرم"* اولوبلار بودردین مبتلالری

۴۳

"قائمی" یازیری"معجزه" تضمین" * "قربانی"دانیشیر دیل قایداسیندان
"موغان"اوغلو" "شبنم"آیدین"لا"مانو"س * مست اولورمجلسین شن صفاسیندان

۴۴

"تائب"دی"صحاف"دی"بویاقچی"آذر" * ائدیب له سؤزلرین تزویره سهر
داغیدیر تمه لین حیله ، کلکین * شعرلری وورورو کؤکونه تبر

۴۵

"نورهان"ازنو"اولدوز"سلامی"دوزگون* اولوبلار مه لقا دلبره مایل
نه قده ریازیرلار قورتارمیرحدیث * یانماقدی عشقدن عاشقه حاصل

۴۶

"اپرانی"پناهی"،"هلال ناصری" * "چایاوغلو"رضائی"شکری"،وسفیاری"
"درویش"کیمی کسکین قلم شعرلر * دوغروسو یئتیریب اودلار دیاری

۴۷

بئله بیر ریاسیز عالمه گلیر * اوره گی ذوقوندان جوشان انسانلار
"محمدعینیان"،"ظفر پناهی" * "اسماعیل نجار"تک ذوقو اولانلار

۴۸

"قارداشیم اکبری"،"احدعینیان" * چوخ زامان بیزیله همراز اولورلار
شاعرلر شعرلرین اوخویان وقتله * قوشولوب بزمده دمساز اولورلار

۴۹

بئله کی عومورلریاش آلیب گئدیر * معین مکاندا تاپاجاق قرار
یازمیشام بوایستک نغمه سینی من * گئده رسم بونغمه قالسین یادگار

*

۵۰

"سردارنیا"، "پیرهاشمی"، "بیگدلی" * اوچوروملار آشیب گئدیرلر اوزاق
سؤکورلرتاریخین اسکی سینه‌سین * اوزاق عصرلردن وئریرلر سوراق

۵۱

شاعره‌لر "سحر"، "نرمی" غزل له * احساسلارین گؤسته‌ریرلر آشکار
وفاسیز سئوگیدن ائدیرلر گیله * ائشیده‌نین کؤنلو اولور داغدار

۵۲

"کوچه مشکی"، "یارا" "آدلی" "حسینی" * اوخویانداعارفانه غزل لر
خیال قوشون آپاریرلار گؤیلره * مفتون اولور او شعرلره گؤزه‌ل لر

۵۳

"اسدی" مجدفر "ترک اوغلو" مجنون " * گزیرلر آردینجا باشقا دلبرین
یازدیقلاری شیرین،زنگین اثرلر * قات‌باقات آرتیریر وارین هنرین

۵۴

ادبیات دونیاسی نین باغیندا * "راجی" صراف "ذهنی" "ساقی"، "نباتی"
باغوان اولوب گول چیچک لراکیبلر * شعرلری گوللەندیریب حیاتی

۵۵

رحمتلی "ثابت" له "ذوقی" له "کاتب" * نوحه‌لر یازماقدا قلم ووروبلار
کربلا غمینده سؤزلر یازیبلار * بویولدا مردانه قدم ووروبلار

۵۶

ایتگینین "طبعنی جوشدوران عامل * انسانین کمالی، صداقتی دیر
بیر بئله کدرله اونو یاشادان * دوستلارین کؤنلونده محبتی دیر

" ایتگین "

تبریز ۶۲/۱۰/۶

﴿ مذنب ﴾

آقای دوکتور جواد هیئت وارلیغین ۵۷ و ۵۸ آردیجیل صایی سیندا مین ایل بوندان قاباق اوغوزلارین اراک و همدان و ری اؤلکه‌لرینده اوتوراق ائتدیک لرین و ۴۵۰ هـ.قمریده طغرل سلجوقی ری شهری نـــی اؤزونه پایتخت سئچمه‌گین و اورتا ایراندان اوغوزلارین آذربایجانا و اورادان تورکیه‌نین گون دوغارینا گئتمک لرین و روم سلجوقی سلسله سی نی بنیاد قویماقلارین بیان ائدیب‌لر.بللی دیرکی فردوسی شاهنامه سینده آدی گله‌ن ساوه شاه کیمی تورانلی سلطانین ساوایا باغلیلیقی ـ نا و سلطان سنجرین ساوا یانیندا محاربه‌یه دوشمه‌گینه وتورک لرین ساوا ماحالیندا سلجوقی لردن قاباق اولان کؤک لرینه باخمایـــاراق ساوالی لار غزنوی و سلجوقی لر زامانیندان بری تورکوموشلر.

ساوادا تورک مدنیتی چوخ ـ چوخ دریندیر.ائله‌کی،دئمک اولاراییندی دونیا تورک لری نین اونودولموش و دگیشیلیمیش سؤزلری نین دوزو و دوغروسو ساوا و همدان و اراک و قزوین و اسدآباد و تفرش وفریدن تورک فرهنگ لرینده تاپماق اولار.بیز دونیا تورکولوژی تدقیقاتچیلارـ ینی بو اؤلکه‌لرده قوناقلیقا چاغیریریق.اورتا ایران تورک اؤلکه‌لری نین مدنیت یییه‌لری : تلیم‌خان،ترکمان ماحمود،رضاعلی ،فقیر،ذلیـل، آثم،قدسی،صانعی،شیدا ،منتظر،عشقی،قلیخان زرگر،عندلیب ،عاصی،میرزا محمدخوشنویس،ملا احمد،کوثر،طالب ،میرزا یحیی،داوری،افشار،یادگاری، مداح،محمدحسن چیذری،نجفی،شیخ حسن محترمی،غیبعلی،بیات جعفر،رزاقی و مذنب کیمی گؤرکملی شاعری شاعرلری آری(هامی) تورک لری بو اؤلکه لرین چیچک لی و گوللو باغلارینداً دولانماقا ایسته‌ییرلر.

بویازی بیر دعوتنامه‌دیرکی،سیزی ساوانین مزلقان بخشی نیـــن آقداش‌کندینده مذنب تخلصلو شاعرین دیوانخاناسینا دعوت ائدیر.

بوگونه‌جن اوچ مذنب تخلصلو تورک شاعر تانیلیبدیر،بیری قوزئی آذربایجاندا بیری زنجاندا،بیری ده ساوه‌نین آقداش آدلی کندینده.

آقداش ساوانین مزلقان بخشی نین آخرینجی کندی و همدانین درگزین بخشی نین قارلیق آدلی کندی نین قونشوسودور،مزلقانین درگزین بخشینه یئیه‌ن منطقه‌سینه "بیات" دئیه‌رلرکی،بو کلمه اراک و ساوا وشهریار

تورک لری آراسیندا بیر آدلیم کلمه‌دیر و تورک لرین بیر بؤیوک بوداقلاریندان گؤتورولموش و یئرلره وئریلمیش بیرآددیر، نئجه کی، "بیات جعفر" آدلی شاعر تلیمخان عصرینده‌اونونلا سؤزله‌شیب ودیلله ـ شیب دیر و قیرمیزینلی فقیر ده بیات اؤلکه‌سینده‌ندیر. آقداش دا بیات کندلریندن سایلیر. مذنب بیات اؤلکه‌سینه راجع، یاتانلی شیخ عبد الصالح رئاسیندا بئله بویورور:

جملهٔ "اهل بیات" ین اوره‌گین ائتدی کباب
مختصر مذنبی چوخ ائیلدی نالان گئتدی

مذنب آقداشلی اولماغین ناصرالدینشاها راجع دئیه‌ن قصیده‌ده بئله بللی ائدیر:

ناصردین محمدشهی تعریف ائله‌سن * عالم‌فاضل کامل نئجه‌دانا گؤرونور
مذنباشه‌نه‌بیلیرسن اونووصف ائیله‌میسن
دئدیگین شمس‌کیمی واضح اضحی گؤرونور
چشمهٔ صافده ماهی اولو، دریاده نهنگ
نئجه "آقداش" ده بیر شاعر غراگؤرونور

ساوا بیاتلاری نین داها بیر آیری اؤلکه‌لری ده او شهرین زرند آدلی بیر بخشی دیر کی، مزلقان و زرند بیاتلاری آرالاریندا فاصله اولان حالدا محاربه‌ایللرینده‌و فوج یولا سالان زامانلاردا بو ایکی بیات اؤلکه‌سی بیرفوج قوشون وئره‌رمیشلر. نئجه کی، ساوا، قم و تفرش ده اولان تورک خلج لرده بیرفوج یوللارمیشلار و بو علت‌لره گؤره‌ده مزلقان بیات‌لاری عرض و داد و آز و چوخلارین زرند بیاتلاری ایله‌آرایاقویوب و دارلیقلاردا زرندین زاویه‌آدلی کندینده اگله‌شن بیات‌فوجونون رئیسینه سیقینیرمیش‌لر و مزلقان بیات‌کندلی لری کؤچنده‌ده چوخ وقت‌زرند بیاتلاری نین یانینا گله‌رمیش‌لر بوندان کئچمیش مذنبین آتا ـ بابادان قالان زرندین پرنده‌ک کندینده‌کی ملکی علاقه‌سی ده‌اونون دویغوسونو زرنده چکه‌رمیش و بونلارا گؤره‌ده "زمستان" ردیفلی شعرده بویورور:

بو اول چیلله، یاقاران کاری زمستان
آلدین اله یاقماق، گئنه قاری زمستان
باشیندا دومان قهر ائله‌داغلارا گئده‌رسن
گه ـ گه دولانیرسان، بیزه ساری زمستان

یولدان ائله دین سالدین ائوه قاپینی اوردون
مسدود ائله دین سن در دیواری زمستان
عزم ائتمیشیدیم عازم اولام ملک " زرند" ه
انصافدی بو ایش دئی سنی تاری زمستان؟

مذنب حقینده ایلک دفعه اونون ال یازما دیوانیندا آدی گلن نوبرانلی "ذلیل" تخلصلو ملا غلامحسین آدلی شاعرکی، مذنبدن قاباق رحمته گئدیبدیر (نوبران مزلقان بخشی نین مرکزی دیر) بئله دئییبدیر:

ای مذنب خجسته لقا آفرین اولا * حوران جنته بدنین هم قرین اولا
عفو خدایه واردی امیدیم هزار شکر * مجموع معصیت، مرضین بلبرین اولا
وار دا ولوبدو ختم پیمبر حبیبدن * هرکیم بودا رفا نیده بیرگون غمین اولا
اعنی زمان ماتم اولاد فاطمه * اشک دوعین گول یوزونه ذره جین اولا
یا اینکه مثل اهل غمین اگلشه باخا * مانند آغلایان اوتورا دلحزین اولا
یا آغلادا اوماتمه بیر مستمع گوزون * فریادنا لسی اوره گینده کمین اولا
هرشاعری که شعرا وخویا شاه بی کسه * لکن کلام اوزگه دئمکدن امین اولا
یعنی دروغ، تهمته، بهتان دئییلمه یه * مضمون هل اتا یه مناسب زمین اولا
هربیتینه وئرلله جنان ایچره بیرجه بیت
هر بیت ایچینده لازمدیر حور عین اولا

یوخاریدا آدی کئچه ن قارلیق کندی نین یاریم آغا جلیغیندا حضرت امام موسی کاظم (ع) اولاد یندن بیرشاهزاده سلطان سیدمحمود آدلی امام زاده نین مزاری واقع اولوبدور کی، ائله بوکنده ده ممدآقا شینگیللی آدلیم یاغی یا ایگیدین ده قلعه سی وار ایمیش و بوقلعه وممدآقا شینگل ایشلری چنلی بئللی و کورا وغلونو خاطره لرده دیریلدیر.

مذنب شاهزاده سلطان محمودون مدحینده دئییر:

این بارگاه کیست که در عرش اکبر است
یا عرش کبریاست که دائم منور است
این روضه بهشت ویا آشیان خلد * خاکش چوخاک جنت اعلا معطر است
نام شریف مرتبه آن بزرگوار * محمود نقد حضرت موسی بن جعفر است
باشد همین محال بما وادی السلام * هم توشه قیامت وهم زاد محشر است
این وادی غریب شده مدفن جناب * "مذنب" درآستانه او عبد کمتر است

بوا مزاده نین متولی لری کئچمیش لردن بری قارلیقلی رحمتلی جعفرسلطان و اونون اوغلو کربلا حسینعلی، اونون اوغلو کربلائی قربانعلی

اونون اوغلو نظرعلی و نظرعلی نین قارداشی اوغلوسو علامعلی‌ولوبلار مذنبی و اونون دیوانینی بیزه‌تانیتدیران قارلیقلی حاج‌محمد حسین جعفری دیر کی،اودا جعفرسلطان ذریه‌سیندن سایلیر.بیزبوبابت دن آقای حاج محمدحسین جعفری دن چوخلو تشکرواریمیز.

اما شاعریمیزین آدی خدابخش دیرو او،علی کرم اوغلودوروعلی کرم ده شاه محمداوغلوایمیش.خدابخش "مذنب"ین اوغلو کربلای حسین عاشوری و اونون اوغلانلاری دا محمدحسین عاشوری ومحمداسماعیل عاشوری‌دیر کی،آقای محمداسماعیل عاشوری اؤز بؤیوک آتاسی نین دیوانی نی آقای جعفری وسیله‌سی ایله بیزیم اختیاریمیزدا قویوبلار کی بوجهتدن آقای محمداسماعیل عاشوری دن ده چوخلو تشکر واریمیزواونلارا منتدارلیق - یمیزی بیلدیریریک.خدابخشین اوغلو کربلائی حسین عاشوری ده شاعر ایمیش کی،اونون شعرلریندن بیرقطعه الده‌وارکی اوندان بیر پارچا آشاغیدا گلیر:

دل دیوانه چوخ ملول اولما — فکرقیل دوش بیراؤزگه سوودایه
اولیندن جهانی مافیها — اولونوب امتحان ایچین پایه
شغل دونیانی حدّت ایلمه چوخ — ایله تعجیل امر عقبایه
نئچه - نئچه منم‌دئیه‌ن کیشی‌لر — اولدو یکسان خاک غبرایه
گل بلا بیشه‌سینده موضع قیل — گئت مناجاته طور سینایه
شربت مرگ ایچه‌ر گدا ایله‌شاه — دوشه‌جک باشیمیز بو غوغایه
گون به‌گون معصیت زیاد اولور — حئیرتم داخی فکر فردایه

آقای حاج محمداسماعیل عاشوری مذنبین نواده‌سی ده شاعردیر کی، اونون شعرلریندن بیرقطعه‌سوریه‌یه مسافرت ائتدیگینه‌راجع دیوانوندان نئچه بیت نقل اولونور:

چونکی سعادت اولدو گئنه‌یارنوکره * قلبیم دولوبدوبیرده‌گدم باب حیدره
گویا نصیب ایمیش آپارام من نئچه قوناق
برخوردوم اولدو شهرین ایچینده‌رفیق لره

مرحوم خدابخش قاجاریه‌سلسله‌سی نین اورتالاریندا و ناصرالدینشاه عصرینده یاشارمیش ائله‌کی ناصرالدینشاه‌دان آدآپاریب وبیگدلی قلعه سی آدلی کندلی میرزاحسینعلی بیربیلیجی واحترامللی شخصیتین باره - سینده دئیبدیر:

.....بیگدلی قلعه‌یه گئت — گئنه‌گلمیش باشیواگورنئجه‌سئودادی بوگون

بیرسلام ائیله اوزاقدان دئی سن القلب لدیک
عالم‌فاضل کامل بیزه مـــوولادی بو گـــون
اول مبارک آدی چون"میرزا حسینعلی "دیـــر
بوولایتده بیزه مرشدی موولادی بو گـــون
روز شنبه سنه‌ده الف ثلث مأه یـــــک
اون بیرینجی او(د)ل واضح اضحی دی بوگون

مذنب باتانلی (یاتان دا بیات کندلرینندن سایبلیر) شیخ عبـــد الصالحین وفات تاریخی نی بئله گئتیریبدیر:

یازارام چون سنه سینی ،الف ،ثلاثون خمسه
سلخ ماه ربیع اولده زبر جـان گئتـــدی

یوخاریدا گله‌ن دلیل لره گؤره مذنبین وفات تاریخی ناصرالدینشاه سلطنتی نین آخر ایللرینه یئتیشیر و دئیه‌نلره گؤره آلتمیـــش اوچ ایل ده عمر ائیله‌یبدیر.

ایندی مذنبدن بیر"وئرمنم" ردیفلی شعری اوخویاق:

دینیم ساتیب ،جهانه ـ بو زندانه وئرمنم
عفو ائتمه‌یینجه ،جانیمی جانانه وئرمنـــم
چندانکه وارحیات امیدیم اودور گئنـــه
اومیدیمی،فنایه بو ویرانـــــه وئرمنـــم
اؤز منزلیمی ذکر ایله گلشن ائدیم گره‌ک
بو محفلیمی مجلس شاهانـــــه وئرمنـــم
چرکین قبا ،دالیمدا ،دولانانام جهاندا مـن
کبرائیله یئیب‌عنانیمی شیطانـــه وئرمنـــم
باشیمدا بیر کلاه نمد، زیب و زینتـــــیم
واللهی من اوتاج زر افشـــانـــه وئرمنـــم
نان جو اولسا الده اونون شکرون ایله‌رم
صدری برنج و روغن هم نانـــه وئرمنـــم
ایستللله بیل حسابینی در روز رستخیـــز
اول حشرده بو نعمتی، نیـــرانه وئرمنـــم
فرش‌حصیرین اوسته گئچیر بیل بو روزگار
کهنه گلیمی فرش ملوکـــــانه وئرمنـــم
ای دل جهان ذلتینی اقتگینن قبـــــول
جان عزیزی آتش‌سوزانـــــــه وئرمنـــم

بیلسم اگر باشیمدا اؤلندن صورا نه وار؟
شادان اولوب خیالیمی خندانه وئرمنم
فلیس فحکر قیلاً والیبکونی حساب
گؤز یاشیمین بهاسینی نیسانه وئرمنم
خالق رضا اولوب اگر عفو ائتسه " مذنبی"
من قبر ائوین جهاندا گلستانه وئرمنم

مذنبین شعرلری بیر ال یازما دیواندا که نظره گلیر اؤز ال یازماسی اولسون قالیر و دؤرد میندن آرتیق بیته شاملدیر وآقای محمد اسماعیل عاشوری اونون نوه‌سی یانیندا ساخلانیر.

مرحوم کربلائی خدابخش بیرقونا قلی واجتماعی کیشی ایمیش بونا گؤره‌ده سؤز لری نین بیرقسمتی بو مضمونلارا راجع دیر.اوجمله دن اونون سماور شعرینden بیر بیت آشاغیدا گتیریریک :

هر وقت سحر، بولبول خوشخوانندی سماور
بیر لحظه اوخو، قلب پریشاندی سماور....

مذنب بیر تاری تانییان و دونیانین وفاسیزلیغینا اعتقادی و آخرته باغلی اولان تاجر و تاجرزاده ایمیش و روزگارا راجع شعرینده اونون بو صفاتی گؤرسه‌نیر :

حقیقت بوگون چوخ کسالتده یم * اؤزوم اؤز اؤزومدن خجالتده یم
معلق ووراز جسمده روح تنگ * ائده‌ر زور وجسمیله هرلحظه جنگ
یا ویقدیر یقین جسم وجان لنگ اولا * اوچا مرغ جان نقش تن سنگ اولا
اولوب قلب زاریم بوایشده کباب * اولده معطل ،خرابم خراب
دالیمجه گزه‌ن وقتده صیاده باخ * الیمده دوتان توشهٔ زاده باخ
بو بیر ایشده حئیران وآواره‌ام * حبیبیم یانیندا اوزو قاره‌ام
بو طور اولمازای بینوا بنده‌لیق * چکه‌ن دوست یانیندا شرمنده‌لیق
جمیع امورونداز واردیر خطا * خطا ،هئی خطا وخطا ، هئی خطا
خفاده ایشین کذب و تلبیس دیر * رفیقین شیاطین و ابلیس دیر
خدا امرینه وئرمره‌ن هوش و گوش * اراجیف عملده ائده‌رسن خروش
یئغیب جمع ائده‌رسن حلال و حرام * یقیندیر بو دونیاده وارسن مدام
گؤزون آچ درست ائتگینن بیرنظر * متاعین دوتان قالمیری تئزگئدر
گلیب بس قایییت بئیله اندیشه دن * ندامت آغاجین چیخار ریشه دن
انابه قاپیسین خبر آل دایان * گل ای بی خبر ،تئز خبرتاپ دایان

یوخوندورخبرکؤچدو بو کاروان * صدای جرس ائیلیری الامان
قولاق وئر گلیر ناله‌ء الرحیل * هیاهو وفریاد،هم قال ـ قیل
اگر عمرائده‌ن سن هزاران هزار * گره‌کدیر دوتان قبر ائوینده‌قرار
هانی بیرنفردهرده اؤلمه‌سین * اؤلوم جامینه‌ال ووروب ایچمه‌سین
ائده‌رلرا ونواسب چوبه سوار * ائده‌رجسمدن جان بیرگون فرار
اودم اوز دوتار یارواقوامینه * جمیع اقاریب و اعمامینه
دئیه‌ر :گئتدیم ای مهربان همسریم * دئیه‌ر :گئتگینن تاپمیشام من اریم
دئیه‌ر :چوخ‌یولوندا جفا چکمیشم * دئیه‌ر :اؤلمه‌میش فکریمی‌ائتمیشم
دئیه‌ر :اولما عورت‌بئله بی خیال * دئیه‌ر :وئرمیشن چوخ منه‌ملک ومال
واریم‌هئچ منیم‌قسمتیم با محن؟ * دئیه‌ر :لابدام یوللایام بیر کفن
دئیه‌ر :آه‌وفریادوصد آه و داد * جهاندا منه اولمادی بیرمراد
چکه‌ر آه‌افسوس‌عرشدن گئچه‌ر * امیدین اوزوب‌ال جهاندان چکه‌ر
باخار،اوندااوغلانلارین یادائده‌ر * یانیق قلبینی اولزمان شادائده‌ر
دئیه‌ر :ای منیم دیزلریم قوتی * گلین ائیله‌یین سیزمنه غیرتی
گلین سیزمنی ائیله‌یین سرفراز * آلین روزه‌و خمس و حج و نماز
دئیه‌راوغلو :ای باب برگشته‌بخت * منه‌ایش اولوب چوخ‌بوگون تنگ‌وسخت
گره‌ک یوللایام‌یارویولداشلاریم * داغیدیللا مالیمی قارداشلاریم
اگر چیخسم ائودن بحال خراب * اذیت دگر چوخ منه بی حساب
گؤز آچیب‌جهاندا منی گؤرمه‌دین * بؤلنده‌منیم‌قسمتیم وئرمه‌دین
دئیه‌ر :ای بالا من کی‌خرج‌ائتمه‌دیم * زیاراته‌وحجه من گئتمه‌دیم
دئیه‌ر :ای بالا چکمیشم چوخ جفا * قالیبدیر سنینچون اولوبدور مبا
دئیه‌ر :گؤرنئجه ایندی خرج‌ائیله‌رم * هامی یارو یولداشاخرج ائیله‌رم
عمارات‌سالللام‌به نقش و نگار * قباوعبا اسب چوخ راهوار
دئیه‌ر :چکمیشم ای بالا زحمتین * دئیه‌ر :شوره‌جک یوللارام‌خلعتین
اودم اوز دوتارمال واموالینه * فروش ومس ونقد اشیائینه
باخار ملکه‌و اسبه‌و اسبتره * غلامه ،کنیزه ، همی لشگره
دئیه‌ر :ای عمارات‌نقاش‌کار * سیزه‌چکمیشم زحمت‌بی شمار
گلین سیز منه بیردعا ائیله‌یین * منیم قرضیمی سیزادا ائیله‌یین
دئیه‌رلر :ایا احمق کم حریف * مگراؤلمه‌میش،اولموشان سن خریف
نه‌دن اوز الین ایله‌سن ائتمه‌دین * براه‌خداوند خرج ائتمه‌دین
نئچه‌قرض‌خواه ائیله‌دین ناامید * داخی بیزده یوخدورسنینچون امید

نه غصبی بیله ردین نه مال حرام * نه خمس وزکات و نه سهم امام
قویارلار لحدده وئره رلر قرار * تؤکرلر ترابین اولورتنگ و تار
اوساعت دؤنوب اقرباسی گئده ر * باخار قبرائوینده ها میسین گؤره ر
دوشر خسته وخرد وبی حال اولور * گئده رنطقدن اولزمان لال اولور
یئته رلر نکیرین با اضطراب * ائده رلر اودمده سسئوال و جواب
او دمده دوشر لرزه اعضاسینه * اوزون دؤنده ریر محشرآقاسینه
یئته ر شاه دین اولزمان باشتاب * نکیرینه ائیله ر او دمده خطاب
قالیب مات "مذنب" اولوب بیقرار * نولور آخری بس سرانجام کار

آقداشلی مذنب منطقه نین تاریخی شخصیتلرینندن چوخ یئرلرده مختلف مناسبتلرمناسبتله گؤره آد آپاریبدیر، او جمله دن "یاتان "لی شیخ عبدالصالح رثاسیندا بئله دئییبدیر:

* درمصیبت مرحوم المغفورجناب آقای شیخ عبدالصالح یاتانی *

آه ـ فریادفلک، جمله ٔ خوبان گئتدی * لذت دارفنادن دویوب الان گئتدی
نوش ائدیب جام اجل اولدوخداسی راضی
آخرت سمتینه باغ گؤر نه شتابان گئتدی
نئچه گون آتاسینا ذوق ایله مهمان اولدو
میزبان قالدی فغان ایچره ومهمان گئتدی
دوستلارین قلبینی یاندیردیردی یئتنده خبری
ائشیدنده ها می باآه ایله افغان گئتدی
علم تأدیبده طلاب ایچینده مشهور
بوبیات ایچره گلیب علمی زپنهان گئتدی
نئچه ایل مدرسه ده درس اوخویوب چکدی جفا
اوخویوب درک ائله ییب آیه ٔ قرآن گئتدی
فقرا فخرین ائدیب فخرائدردی اؤزونه
حق رضاسینه دؤنوب حقینه قربان گئتدی
عابد زاهد و فاضلتر با فهم حیا
معرفت بحری آراء ایلدی جولان گئتدی
علم بحرین دولانیب علمینه ایله ردی عمل
کل مخلوق قالیب علمینه حئیران گئتدی
نطفه ٔ پاک اولور قابل فیض اللهی
تاپدی غواص ایتیریب شطّه ٔ مرجان گئتدی

بنده‌ٔ صالح ایمیش اسمده عبدالصالح
نه‌عجب صالح ایمیش قابل احسان گئتدی
هرکسیله دانیشیب لحظه‌ای هم صحبت اولوب
اولاری ایلدی چوخ حالی پریشان گئتدی
چوخلارین دیندیریره‌ن حالینا گؤزیاشی تؤکر
دوست و دوشمن هامی گؤردیده‌سی‌گریان گئتدی
اؤزوشیرین،آدی شیرین، کلامی شیرین
سؤزونه قالدی هامی واله‌وحئیران گئتدی
چیخدی الدن،داخی دوشمز اله در نایاب
حیف وصد حیف الیمیزدن در غلطان گئتدی
حسرت اؤلمک لیگی،چوخ کیمسه‌لری قیلدی کباب
چوخلارین دیده‌سینی ایلدی گریان گئتدی
درس ،مکتوب ،کتابینی، گؤره‌ن آه چکه‌ر
قویدو کلا هامی اوضاعینی ویلان گئتدی
بیر بئله‌داغ،عزا صاحبینه مشکل اولوب
یاندیریب محنت‌غم ،آتش هجران گئتدی
یازارام چون سنه‌سین،الف ـ ثلاثون ـ خمسه
سلخ ماه ربیع اولده زبر جان گئتدی
جمله‌ٔ اهل بیاتین اوره‌گین ائتدی کباب
مختصر"مذنبی" چوخ ایلدی نالان گئتدی
"اولماسا" ردیفلی شعرده مذنبدن اوخونمالی دیر:
دوتمازقلم‌الیم‌اگرانگشتر اولماسا
خطه‌ٔ صحیفه کجدی اگر مسطر اولماسا
جان پرده‌سین شکاف ائله‌مز آهن کلفت
جوش ائیله‌مز بدن قانی گر نشتراولماسا
چار عنصره وجود بشر باغلی اولسا دا
گلمه‌ز ظهوره تا پدر و مادر اولماسا
گر بیر غریب پول ایتیریب جاددەن چیخا
تاپماز یولو اگر اونا بیر رهبر اولماسا
کشتی نئجه قرار دوتار بحر نیل ده ؟
تا ناخدا ایله اونا بیر لنگراولماسا

اولماز علی آدی دئیله‌ن شیر کردگار
تا ذوالفقار و دلدل ایله قنبر اولماسا
ناطق دگیل اوکس‌کی،اوخور حق کلامینی
زوج بتول تک‌ها می سین ازبر اولماسا
"مذنب"ال ائیله دامنینه ایلمه رها
عفو ایلمه‌ز اگر ایکی چشمین تر اولماسا

مذنب زاماننیندا ایراندا مذهبی فرهنگ حاکم‌ایمیش و بوناگؤره‌ده خدابخش شعرلرینده مذهبی مضمونلار چوخلو نظره‌گلیر :

دونیای دونه‌باخما ، مگراعتباری وار؟
رفتاری وار،اذیتی وار، کج مداری وار
اول یئتنده منزله احوالینی صورار
کؤچ ائیله‌ینده سازشی یوخ لنگ‌کاری وار
نادان‌لر متاع جهانی دوتار عزیز
باعث بودورکی گنجی نین اوستونده‌ماری‌وار
هرکس جهاندا حقه طرف‌قویماسین قدم
ابلیس ایلن یقین اونون بیر قراری وار
مغرور دور لباسینه و فرش و ملکونه
بیلمیر کی آخریندا اونون بیرمزاری وار
هرکس‌قبا دالیندا عبا چگنینه سالیر
هرشب مجالسینده شرابی ، قماری وار
زینت‌وئریر او محفل بزم تعیشه
ابلیس‌تک یقین اونون همقطاری وار
خلق خدانی اینجیده‌نی اینجیدیر خدا
خلق خدای ،خالقه امیدواری وار
عالم کی،ائتمه‌سین اؤزو اؤز علمینه عمل
حمالةالحطب دیر اونون خیلی باری وار
هر ایش دوتالا صبر ائده‌رم چونکی صابرم
آخر بو"مذنبین "ده او پروردگاری وار

مقاله‌میزین آخریندا ، مذنبدن بیر ۲۹ حروف‌کی،اؤز نوعوندا جالب دیر عرضه اولونور :

*** ۲۹ حروف ***

"الف "آللاهی بیل حاضر و ناظر * قلب ،ملالیندن ایلمه سین دور
باخیب اعمالیبا ایلمه غرور * خفاده ایش لرین تئزائده رظهور

"ب" بلند اولوبان ایلمه پرواز * غیظی‌یی اوتگونان حرصین ائیله‌آز
زمانه‌یه طرف اولگونان دمساز * آللاهی همیشه دوتگونان منظور

"ت "ترک ائدیب قابیت بدعملیندن * خلقی اینجیتمه چوخ یامان‌دیلیندن
توبه ائدیب قابیت یامان یولیندن * عفو ائده‌ر گناهین او حی غفور

"ث" ثبت اولور سنه ،گناه وثواب * عقبینده واردیر حساب و کتاب
نه‌دئییرسن اوردا سئواله جواب * او دم کی،چالینیرهم نفخه‌ٔ صور

"ج" جهد ائدیب دولان،دین وارکانه * اختیارین وئرمه‌گینن شیطانه
اومیدیی باغلا حی سبحانه * بیلگینن حسابین سنین و شهور

"ح"حدی یی بیلیب دوشمه دامه‌سن * مذمت ایلمه خلق عامه سن
خودپرست اولوبان تازه جامه‌سن * گئییبن دولانیب اولما چوخ‌مغرور

"خ" خوف جزانی چیخارمایاد دان * احتیاط ائتگینن بیریامان آددان
زحمت قبول ائدیب چیخ احتیاط‌دان * جزاده اولورسان حافظ مستور

"د" دولان تاپگینان بیرصاحب‌کمال * لذت دیرائشیدن حرف خوش مقال
بد صحبت یئتیریر دینینه زوال * اولی غمگیندیر آخری مسرور

"ذ" ذکر خدانی اوخو دیلینده * اوسنه مونس‌دیر سن اونا بنده
ابلیس‌رد قیل یاتیب کمینده * سالمایا باشیواسنین شر و شور

"ر" راغب اول علمه تاپگینان‌تحصیل * خمس وزکاتیوی ائتگینن سبیل
اوروجووو دوتوب نامازی یی قیل * دیزی یه‌قوتدیر گؤزلری یه نور

"ز" زمین گیر اولوب دوش بوهوسدن * قافله یوللانیب‌گؤر پیش و پس دن
قولاغینا یئتیر زنگ حرسدن * آخرکی،اولاحاق منزلین قبور

"س" سرینده واردیر نئچه‌مین بلا * جمع ائدیب‌یئغیرسن سیم‌ایله‌طلا
الی برعقبه هم بیت علا * طبل قیامتدیر بیل یوم نشور

"ش" شمرده ایله هر شام‌وصباح * نه‌قده‌ر ائتمیشن ثواب و گناه
اؤزون اقرار ائتسن عفوائده‌رالله * یاویق یوللاریوی ایلمه چوخ دور

"ص "صله دن گئچمه ،صله‌ء ارحام * بها سی جنتدیر سنینچون مدام
باشین اوسته اولور حشرده غمام * آخرت ائوینی ائتگینن معمور

"ض" ضرور دگیل حج زیارت * رحم وانصاف دیر اصل مروت
خدانین حکمونه ائیله اطاعت * حج زیارتین نور علی نور

"ط" طالبم پنج آل عبایه * زینت عابدان زین العبایه
باقروجعفروموسی الرضایه * تقی دن ایسته‌رم شراب طهور

"ظ" ظلم‌ایله اولان کشتی طوفان * نقی عسگری دردیمه درمان
محمد آخر یا صاحب زمان * معجزین ائتگینن بیزلره ظهور

"ع "عملین اولور سنینله همدوش * رفیقیندیر سنین ناخوش یا خوش
گؤزتله اولمایان بد عمله توش * تلخ اولور دهانین اول شب دیجور

"غ" غفلتده سن یاتما بی خبر * همسایه‌لر کؤچوب دؤردیاندان گئدر
بودونیا محلدیر بیزده رهگذر * گره‌ک سن ائده‌سن حئیران عبور

"ف "فال بد ووروما ائشیدیر ملک * اؤزگه طرحه‌دونر بو چرخ فلک
ییغیلدی خرمنین آسیلدی الک * وعده تمام اولدو ،عمراولدوقصور

"ق "قراریم کسیب چرخ زمانه * حبس ائیله‌ییب منی سالیب زندانه
سیرایله‌رم هردم بویان او یانه * دونیادا اؤزوم تک یوخدوربیشعور

"ک" کلب‌صفتم گئچمم نمکدن * اله‌نمیشم ،یوزمین ـ یوزمین‌الکدن
گلئی لیگیم یوخدور چرخ فلکدن * اؤزوم اؤز نفسیمه‌ائله‌میشم‌زور*

"ل" لباب ایچن باده‌ء غمدن * نه‌باک وار بئله ظلم المدن
عدو طعنه‌سیندن جور ستمدن * نادان مجلسینه ایلمه عبور

"م" مئی الستدن اولمانام‌سیراب * هئچ کس ایلن یوخوم سئوال وجواب
نور تجلایه گتیرمه‌دی تاب * اود دوتوبان یاندی جمله‌کوه‌طور

"ن "نه باکی اونون خوف جزایه * تولاسی واردیر آل عبایه
امیدین باغلاسین او مصطفایه * گره‌کمه‌ز قلبینه دولانسین خطور

"و" ولای مرتضانی قیل قبول * گؤردوگون معجزه ایلمه نکول
سیئاتین حسناته قیل عدول * ارکان بودور ،عمل بودورویل بودور

---

*) بو مضمونو تلیمخان دان گؤتوروبدور .

"هـ" هرایه چاغیـر حـی داوری * قسـیم جنات و حوض کوثـری
گئجه گونوز یو دیلیمین ازبـری * صاحب قرآن و انجیل و زبـور

"لام الف لا" دئسم گر اوللام کافـر * الا اللهـی دالیسیحه مکـرر
یا رادیب سماوشمس ایلـه قمـر * بیزی ایلمه سین رحمتیندن دور

"ی" یارب باغیشلا هر گنه کاری * مؤمن کیمسه لره رحـم ایله باری
خصوصا "مذنب" بی اعتـباری * سالما نظریندن ای حی غفـور

*

ما انشاء الله حافظ وناظر کلیه آن خواهیم بود. اعقاب و اولاد ما هـم انشاء الله مقوی این اصول واساس مقدس خواهند بود"

۲۹ شعبان قوی ئیل ۱۳۲۵ درقصرسلطنتی تهران[۳]

---

۱) حرف آخر تبریز یا آنچه ناگفتنی بوده (خلع سلطنت از محمدعلی شاه) بوده و با اعلام جمهوریت یا مطلب دیگری که از دهان اشراف تبریز هم بیرون می آمده است تا چه رسد به سطوح انقلابی دیگر... (به نقل از پاورقی همان صفحه کتاب یادشده).

۲) نصرت الله فتحی ـ سخنگویان سه گانه آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران ـ ص ۶ـ ۲۴۵. ۳) دکتر رضوانی ـ پیشین ـ ص ۱۴۵.

صمد سرداری نیا

﴿ مرکز غیبی تبریز و متمم قانون اساسی ﴾

نهضت مشروطیت ایران درسیرتاریخی خودمراحل چندی راگذرانده‌که ازآن میان به‌تصویب رساندن متمم‌قانون اساسی ازمهمترین مقطع‌های این جنبش به‌شمار است .دراین مرحله‌که ملت ایران دربرابر شاه ودربار- یان به‌پیروزی عظیمی دست یافت بازنقش مردم آذربایجان بس بزرگ و سرنوشت ساز بوده است .احمدقاسمی عقیده دارد : "درواقع تبریزبودکه متمم قانون اساسی راکه ازلحاظ تصریح حقوق خلق بسی گرانبهاتر ازخود قانون اساسی است گرفت [1]"

دکترمصطفی رحیمی تحلیل جالبی ازمراحل مختلف انقلاب مشروطیت دارد که می خوانیم :

"انقلاب مشروطیت دارای دو دورهٔ مجزاست :در دورهٔ اول عده‌ای از روشنفکران وروحانیان وافراد ناراضی دست به‌دست هم‌می دهندوبرضد حکومت قیام می کنند،اما هنوز انقلاب به‌میان مردم‌رخنه‌نکرده است ، تجلی این شورش ایرادسخنرانی های هیجان انگیز ،مهاجرت ،بست نشینی‌و مانندآن هاست .ناراضیان ازبیعدالتی به‌تنگ آمده‌اند ،بی آنکه‌بدانند برای استقرارعدالت چه‌بایدکرد .ازفسادفریادمی کنند ،بی آن که‌بدانند علاج قطعی دفع فسادچیست ،ودراین میان کارفساددستگاه به‌جایی می رسدکه‌صدراعظم‌برای وزیرامورخارجه‌پیام‌می دهدکه وزارت اورادیگری به صدهزارتومان می خرد .وزیریابایدخوداین مبلغ رابپردازدیاجای خودرا به‌خریدار واگذارد .وزیرامورخارجه‌بهای شغل خودرا می پردازد ،و برای این که‌رشوهٔ دیگری ندهد به‌فکرچاره می افتدونهانی به مشروطه‌طلبان نزدیک می شود .

ناراضیان این دوره‌بیشتربه‌فکر"عدالتخانه"اند تابه‌فکر گرفتن مشروطیت وپایان دادن به‌استبداد .درمرحلهٔ دوم ،شورش به‌داخل بیشتر طبقات مختلف مردم جزدهقان ها نفوذمی کند ،شرارهٔ انقلاب ازحضرت عبدالعظیم‌وقم‌به‌تبریزمی جهدومراغه‌واصفهان ورشت وشیرازوسایرشهرها را

---

۱) احمدقاسمی ـ ۶ سال انقلاب مشروطیت ایران ص ۳۷

۲) دکترمصطفی رحیمی ـ قانون اساسی ایران واصول دموکراسی ص ۵۹

فرا می گیرد .در این دوره مردم مشروطه می خواهند و در آرزوی حکومت قانون هستند .دیگر تاسیس عدالتخانه حتی دارالشوری،آنان را راضی نمی کند، می خواهند دولت استبدادی را سرنگون کنند ،می خواهند حکومت در دست نمایندگان آنان باشد .تجلی این تقاضا ،مبارزه های خونین ولشکرکشی و انقلاب به معنای واقعی است .

قانون اساسی نیز دارای دوقسمت کاملا متمایز است .یکی قانون اساسی ۵۱ ماده ای که درهمان اوان مشروطیت (۱۴ ذیقعده ۱۳۲۴قمری) به تصویب می رسد و دیگری متمم قانون اساسی که کاملا مترقیانه است و تصویب آن مدت ها بطول می انجامد [۲]"

قانون اساسی ۵۱ ماده ای که در دوره اول نهضت به دست چندتن غیر انقلابی وکهنه درباری تنظیم شده بود و بدون آن که توده های مردم بتوانند خواست های مشروع خودرا درآن منعکس کنند به تصویب مظفرالدین شاه قاجار رسیده و به مرحله اجرا گذاشته شده بود .برای روشن شدن مسئله و این که چرا این مواد قانونی نمی توانست هدف غائی نهضت یعنی استقرار آزادی را تامین کند لازم است که به چند منبع مراجعه و آن ها را مرور کنیم :

" کمیسیون مختلطی مرکب از چندتن درباری از قبیل مخبرالسلطنه ، محتشم السلطنه ،میرزا حسن خان مشیرالملک وبرخی از اعضای مجلس از جمله صنیع الدوله رئیس مجلس مامور شدکارا به سامان برسانند .یک قانون اساسی که می بایست به دست این گونه عناصر که هنوز تحت تاثیر سنت های کهن درباری قرار داشتند و با تمام وجود خود به دربار سلطنتی وابسته بودند تدوین شود هرگز نمی توانست یک قانون انقلابی وکامل باشد .به دست آن ها قانونی بی رنگ وبی رمق وبا محتوای بسیار سازشکارانه تدوین گردید که در مورد بسیاری مسائل عمده ساکت بود [۱]"

"قانون اساسی ایران به علت عجله ای که در تنظیمش به کار رفته بود شامل کلیه مواد لازم وضروری نبود ،به ویژه که بعضی بخش های آن به نظام ـ نامه اساسی نام داده بودند [۲]"

" ۵۱ فصلی که به نام قانون اساسی در زندگی مظفرالدین شاه تنظیم شد وافی به مقصود نبود ،این ۵۱ فصل درحقیقت نظامنامه ای بود برای اداره مجلس وحدود وظائف آن.در این قانون از وظائف مردم نسبت به دولت و وظائف دولت نسبت به مردم ،از حدود قدرت فرد و حدود قدرت دولت و به طور کلی

---

۱) رحیم نامور ـ برخی ملاحظات پیرامون تاریخ انقلاب مشروطیت ص ۱۰۴ و ۱۰۳ ـ ۲) دکتر عبدالحسین نوائی ـ فتح تهران ص ۲۱۹

اگر روابط ملت با دولت سخنی نرفته بود. هنوز مفاهیم عالی فلسفی از قبیل "قوای مملکت ناشی از ملت است، طریقهٔ استعمال آن قوا را قانون اساسی معین می کند، و... در آن قانون گنجانده نشده بود. بنابراین لازم بود اساسی به وجود آید که بنای آزادی بر آن اساس استوار گردد و روح حکومت را نشان دهد [1]"

"آزادیخواهان تهران سعی داشتند با سرعت سروته قضیه را به هم آورند و تا تنور گرم است نان آزادی را بپزند، بنابراین نه در تدوین نظامنامه انتخابات دقت کردند و نه در تدوین قانون اساسی، حتی در کار انتخابات هدف سرعت بود نه دقت... اما در تبریز چنین نبود، بیداری مردم اجازهٔ این بی دقتی ها را نمی داد [2]"

با وجود این که تدوین قانون اساسی بلندترین گامی بود که ایران پس از قرن ها سکوت و رخوت به سوی جلو برمی داشت ولی به علت ناقص و نارسا بودن بهیچوجه نمی توانست مورد قبول انقلابیون واقعی از جمله مردم تبریز باشد. بنابراین "در بهمن ماه ۱۲۸۵ که متن قانون اساسی در تبریز انتشار یافت، مردم آن را دلخواه نیافتند و برای تکمیل آن شوریدند و تدوین متمم قانون اساسی را از مجلس خواستار شدند [3]"

چنانچه ملاحظه شد قانون اساسی وظایف شاه، وزراء، مجلس و ملت را مشخص نکرده بود. بنابراین مجلس در هر موردی با شاه و درباریان کشمکش داشت و چون استبدادیان زیربار نمی رفتند لذا کارها پیشرفت نمی کرد و نزدیک بود که کار مشروطه به بن بست برسد. در این شرایط حساس دیگر بار مردم تبریز به رهبری مرکز غیبی به پا خاسته و خواستار تدوین و تصویب متمم قانون اساسی شدند. رحیم نامور می نویسد:

"چون بار دیگر کشمکش بین دولت و دربار از طرفی و مجلس از سوی دیگر درگیر شد، مرکز غیبی به رهبری علی مسیو برای اعتلای شورا نقلابی توده ـ های مردم اقدامات وسیعی به عمل آورد و با اطلاعی که از جریان برخورد دولت و مجلس به دست آورده بود، بدین نتیجه رسید که قانون اساسی برای برآوردن مقاصد انقلابی نارسا می باشد و از اینجا فکر تدوین متممی برای قانون اساسی به میان آمد و خیلی زود نضج گرفت. نتیجه آن شد که انجمن این موضوع را با مجلس شورا در تهران در میان نهاد و بدین نحو متمم قانون اساسی

---

۱ و ۲) دکتر محمد اسماعیل رضوانی ـ انقلاب مشروطیت ایران ص ۱۴۴ و ۱۳۸
۳) دکتر هوشنگ ابرامی ـ ستارخان سردار ملی ص ۲۱

تدوین گردیدوبعدازشورهای مکررازسوی مجلس تصویب وبرای امضای شاه فرستاده شد "

ولی تدوین وتصویب متمم‌قانون اساسی به‌آسانی صورت نگرفت ،چون عوامل زیادی مانع‌ازانجام آن بودند .دراین مرحله دشوارمردم‌تبریز به رهبری مرکز غیبی ناچاربودندکه‌این موانع رایکی پس‌ازدیگری ازسر راه خودبردارندتابه‌مقصودخودنائل شوند .نخستین مانع بزرگ وجودشخص میرزاعلی اصغرخان امین السلطان معروف به اتابک اعظم‌بود .این مرد سیاس وهفت خط که‌سالهای متمادی درمقام صدارت‌عظمای ناصرالدینشاه ومظفرالدین شاه‌زمام امورکشوررا دردست داشت وتمام‌توان وقدرت‌خود را به‌نفع دول استعماری به‌کاربرده وملت ایران رابه‌روزسیاه‌نشانده‌بود ، به‌طوری که‌تمام امتیازهائی که‌در دوره‌ٔ قاجاریه به‌بیگانگان استعمارگر داده‌شده‌بود .سوای امتیاز رویتر به‌دست اووبه‌امضای وی بود ،دراوج قیام مردم راهی اروپاشده‌ودرآنجا به‌سیروسیاحت مشغول بود .چون محمد علی شاه خودرادربرابر طوفان خیزش مردم وخواست انقلابیشان درمانده دید ازوی خواست که‌به‌کشوربازگشته وزمام اموررادیگربار دردست گیرد . بازگشت وی مورداعتراض انقلابیون وانجمن های محلی قرارگرفت ودربندر انزلی مانع ازورود وی شدند .ولی بنابه‌دستورمجلس واردکشورشده و در مقام رئیس الوزرائی قرارگرفته‌وشروع به‌دسیسه‌چینی کرد .

"وی نخست با مجلسیان گرم گرفت وبه‌کمک بهبهانی وسایردوستانش اکثریت مجلس راباخودیارساخت ،به‌شاه نیزچنین وانمودکردکه :من طوری رفتارمی کنم‌که مجلسیان بیکارمانده ،پی کارخودبروند .ولی درظاهرباید باآن ها همراهی کردکه‌سرنخوُندوبه‌دست اکثریت ازتندروان جلوگیری نمود تاوقتی که به‌مقصد برسیم "[۲]

انقلابیون آذربایجان ازنیات واقعی اوآگاه‌بوده‌واعمال وی رازیر نظرداشتندوهمان موقع روزنامه‌انجمن درشماره ۱۶ سال دوم خود نوشت "اگر رشته‌ٔ امورایران شش ماه دیگردردست اتابک بماندایران را به همسایه‌ها تحویل خواهدداد".

چون باوجودوی واین همه‌تردستی وفریبکاری هایش تصویب متمم قانون اساسی عملی نبودمرکزغیبی بانقشه‌ٔ ماهرانه‌ای در۲۱ رجب ۱۳۲۵

۱و۲) دکترمحمداسماعیل رضوانی – پیشین ص ۱۴۹

قمری با ترور انقلابی وی این سدرا شکست ودرنتیجه یکی از موانع عمده را ازسرراه برداشت .شادروان سیدعلی آذری می نویسد :

"اتابک اکثریت مجلس را مانندموم دردست داشت ودرفریب دادن آنها نیزمهارت داشت .اگرحزب اجتماعیون عامیون درترورواوتاخیر می کرد امکان داشت درراه آزادی چاله‌ها وبلکه چاههای عمیق وسهمگینی ایجاد شود ،با وجوداتابک ومحمدعلی میرزا ممکن نبودمتمم‌قانون اساسی‌بسهولت تدوین وازتصویب مجلسی که دردست اتابک بودبگذرد .

آذربایجانیها ازطفولیت محمدعلی میرزا را می شناختندوبه رفتار ناپسندودرندگی های اوکاملا آشنا بودندواوراطرفدارمشروطیت نمی دانستند .اتابک "مترنیخ" ایران چاکروغلام خانه‌زاددرباری که باروسهای تزاری سروسری داشت ودرباطن مطیع وفرمانبرتزاربود جدا تمایل داشت نیات محمدعلی میرزا راعملی ومقام خودرا محفوظ نگهدارد .دراین برای آزادیخواهان درنگ جایزنبود ،لذا عباس‌آقارا باچندنفربه طرف مجلس اعزام کردند " [1]

"حزب اجتماعیون عامیون که ازیاری ایرانیان قفقازبرخوردارربود ، قوام گرفت و"مرکز غیبی" درآموزش مجاهدان وگردآوری افتخارهای جنگی فعالیتی گسترده یافت .عباس‌آقا مجاهدتبریزی به‌تهران رفت و میرزاعلی اصغراتابک صدراعظم‌زمان راکه‌نهانی وآشکارا باآزادیخواهان دشمنی می ورزیدباگلوله ازپای درآورد " [2]

دومین مانع خودمجلس شورایملی بود .دکتررضوانی می نویسد :

"مانع بزرگ تدوین قانون ،خودمجلسیان بودند .بین نمایندگان مجلس اول به‌قدری اختلاف سلیقه بودوبه‌قدری افکارازهم فاصله‌داشت‌که حدودی برای آن نمی توان معین کرد .عجله‌ای که درکارانتخابات تهران به کار رفت وبی دقتی که اعمال شدمجلس را به‌صورت قبای هفتادرنگی درآورده‌بود چنان که‌اگر چندتن نماینده‌تبریز وتنی معدودازنمایندگان تهران نبودند ،درهمان آغاز کار متلاشی می گردید" [3]

روشن است‌که‌با وجوداین همه‌تشتت افکارتدوین وتصویب متمم‌قانون اساسی توسط مجلس‌کاردشواری بودولی مردم‌تبریزکه‌این وضع را می بینندبه مجلس فشارمی آورندتااین قانون را تصویب‌کند .درواقع این

---

۱) سیدعلی آذری ـ قیام کلنل محمدتقی خان پسیان ص ۵۶ ـ ۲) دکتر هوشنگ ابرامی ـ پیشین ـ ص ۲۱ ـ ۳) دکتررضوانی ـ پیشین ـ ص ۱۴۵

هوشیاری و آگاهی مردم تبریزورهبریت مرکز غیبی که مجلس را راه می‌برد درکتاب فتح تهران می خوانیم :

"تبریزیان که ازدوردراین اوضاع مراقبت داشتندونتایج این مساـ محه وتاخیررا حس کرده بودندبازارها را بستندوگفتندتا تصویب تام وتمام موادبه بازکردن بازارنمی پردازیم ۲۷۰ روز بازارآذربایجان بسته بود این وضع آشفته نمایندگان را وادارکردتا به‌خودبجنبندمثلا سید عبدالله بهبهانی رختخواب خودرا به مجلس آورد تا شب وروزدرآنجا بماندو به‌کار مشغول شود "[1]

شادروان طاهرزاده بهزادفصلی ازکتاب تاریخی خودرا به این موضوع اختصاص داده وتعدادی ازتلگرافهائی راکه مابین مردم تبریزو انجمن ایالتی آذربایجان با نمایندگان مجلس رد وبدل شده درآنجا نقل کرده است .برای جلوگیری ازاطاله کلام بخشی ازآن فصل به اضافه یکی از تلگرافها را دراینجا می آوریم :

خدمات آذربایجانی ها وتاکیدآنان درتحریر وتدوین وتصویب متمم قانون اساسی کمترازایستادگی وجنگ درمقابل نیروی دولت استبداد نبوده است .اگر تلگرافهای روزانه پرازاصراروابرام آذربایجانی ها نبودتهیه وتدوین قانون اساسی را طول داده وبالاخره‌هم‌به‌طورناقص به تصویب می رسانیدند .

چقدرمایه تاسف است که‌جریان روزانه اجتماعات تلگرافخانه تبریز نوشته نشده وصورت مخابرات رانتوانسته اندنگهداری کنندتا معلوم شود دلدادگان آزادی چه‌فداکاری ها وازخودگذشتگی ها برای وصول قانون اساسی ازخودبروزداده اند .ماهها زبده آذربایجانی ها ازکسب و کارو تجارت خوددست کشیده ودرحیاط تلگرافخانه احتماع نموده‌واز تهران قانون اساسی می خواستند .

این فکربرای‌هرشخص منصف تولیدمی شودکه اگرتلگرافات پرارج وگفتار های آتشین رهبران مشروطه تبریز ،عشق وعلاقه وفعالیت نمایندگان خود را درتهران به‌جوش نیاورده بودندوآنان هم‌ساکت وبدون جوش وخروش مثل سایرنمایندگان با محافظه‌کاری واحتیاط رفتارمی کردندحتما با آن عجله وشتاب وکارکردن شب وروزمشغول تهیه وتدوین قانون اساسی نمی شدند . واینک یکی از آن تلگرافها :

---

۱) دکتر نوائی – پیشین – ص ۲۱۹

حضور مبارک آقایان حجج الاسلام و وکلای آذربایجان دامت برکاتهم.
تلگراف مبارک برای عموم علمای اعلام وقاطبه ملت که بازار ودکاکین را بسته ودرتلگرافخانه مبارکه حاضرندقرائت وجواب عموم آقایان علما و ملت خواستن\ قانون است .مادامی که قانون نامه را به طرف آذربایجان حرکت ندهند (ارسال نکنند) بازار ودکاکین بازنخواهدشدوازتلگرافخانه مبارکه بیرون نخواهیم رفت (انجمن ملی تبریز) [1]"

پس ازتصویب مجلس لازم بودکه شاه نیزآن را امضاء کندولی روشن است که محمدعلی شاه مستبدبهیچوجه حاضرنبودتن به این کار بدهد ،چون میدانست که با اجراشدن این موادقانونی وی به پادشاهی بی اختیارتبدیل خواهد شدودیگرمثل سابق نخواهدتوانست با قدرت مطلقه حکومت کند .چون شاه از امضای آن خودداری کردمردم تبریزقدعلم کرده وازوی انجام این کار را خواستندوتا این مصوبه مجلس امضاء نشدازپای ننشستند .رحیم نامورمی نویسد

"دراین میان شدیدترین کشمکش بین مجلس ودربار درجریان وموضوع کشمکش همانا متمم قانون اساسی بودکه سرانجام با برخی جرح وتعدیلات به تصویب رسیده وبرای امضای شاه فرستاده شده بود .شاه قاجارنمی خواست زیربار این متمم برود .اختلاف درپیرامون سه مسئله دورمی زد :

۱ـ طرح پیشنهادی مجلس مبنی برآن بودکه اجزای سه گانه قدرت حکومتی،یعنی قوای مقننه ،قضائیه واجرائیه ازملت ناشی می شود. در حالی که محمدعلی میرزا با تمام قوا می کوشیدسلطنت را به مثابه منشاء این قوا درمتمم قانون اساسی بگنجاند.

۲ـ طبق نظرشاه سلطنت حقی بودخداداد که ازجانب الهی به پادشاه اعطاء می شد .درحالی که طرح موردبحث سلطنت را ودیعه ای می دانست که ملت به اراده خودبه شاه تفویض می کندومفهوم آن این بودکه ملت حق استرداد این عطیه را دارد.

۳ـ شاه بهیچوجه حاضرنبوداختیار تعیین وعزل وزیران را ازدست بدهدوزیربارمسئول بودن آن ها دربرابرمجلس برود.

درحالی که منشاء تمام اختلافات اخیروآنچه که انجمن تبریزرا به فکر لزوم تکمیل قانون اساسی به سودحاکمیت خلق ازطریق تدوین یک متمم انداخت ،همین بودکه هرگونه اختیار ازشاه برای عزل ونصب وزیران سلب شود.

---

۱) طاهرزاده بهزاد ـ قیام آذربایجان درانقلاب مشروطیت ایران ص ۵۱ـ ۵۰

دربحبوحهٔ این بحران شدیدبودکه انجمن ایالتی آذربایجان مدارکی حاکی ازوجودارتباط بین شاه وهیئت وزیران اوبا یاغیان گردنکش به دست آورد. انتشاروافشای این مدارک بحران بی سابقه‌ای درسراسرایران پدیدآورد، توده‌های وسیع مردم‌را بخشم‌وخروش هرچه بیشترواداشت و تشنج دامنهٔ بسیارگسترده‌ای پیداکرد. این تشنج ها به‌ویژه درتبریزکه درزمان ولیعهدی محمدعلی میرزا مزهٔ تلخ سیاهکاری های اوراچشیده بود، شدت بیشتری یافت. دسته‌دسته مردم به‌خیابان ها ریخته به‌تظاهرپرداختند. هرروزدهها داوطلب به‌سوی انجمن روان شده‌تقاضایی کردندنام آنها در ردیف مجاهدان ثبت‌شود. تمرین روزانهٔ این داوطلبان به‌شهرسیمای یک اردوگاه را می بخشید. ازهرگوشه‌ندائی برای آماگی وتجهیزبه‌گوش می رسید. به‌تدریج انتقادها وحمله‌ها ازحدود دولت وصدارت تجاوزکرد وشاه به‌مثابهٔ منشاء تمام‌مفاسدبرای نخستین بارمورد حمله‌قرارگرفت. درسایر ایالات‌خاصه درتهران تظاهرات ومتینگ های پیاپی برپاشد. انجمن تبریز درپیشاپیش دیگرانجمن ها با ارسال تلگراف‌های شدیداللحن، امضای متمم را توسط شاه خواستارشد [1]"

دکتر نوائی می نویسد:"اوضاع تبریزآرامش نپذیرفت، شوروهیجان ملی مردم راوادارکردتادرخیابان ها به‌حال اجتماع باببرق سرخ کرده ونطق هائی برضدحکومت محمدعلی شاه وتمایل به‌جمهوریت ایرادکردند [2]"

مرحوم نصرت‌الله فتحی نیزچگونگی تظاهرات مردم‌تبریزونقش مرکز غیبی دررهبری این آمادگی ها راچنین ترسیم می کند:

" باتمام این احوال طوفانی که درتبریز برخاسته‌به‌این سادگی فرونمی نشیندبلکه‌آن به‌آن خیزاب‌آن به‌اعماق اقیانوس خواسته‌های مردم‌فرومی رودودربرگشتن باصلابت‌تمام خودرا به‌صخره‌های ساحل می‌کوبد. ودلیل آن این است‌که‌شورشیان تبریزاززیربنای کارهای تهران وازنیات باطنی محمدعلیشاه وتعلیماتی که‌پشتیبانش دولت تزاری روسیه می دهد آگاه هستندوهم‌روزبه‌روز آگاه‌تر می شوند.

کسروی می نویسد:این آگاهی ها را مرکزغیبی یاهیئت مدیره انقلاب به‌وسیلهٔ تقی زاده ومستشارالدوله‌دریافت می دارندوآنان هرچیزپرخطر را به‌وسیلهٔ کتابچه‌های رمزکه‌بین خودوثقته‌الاسلام شهیددارندبه‌مرکز غیبی می رسانندودرنتیجه‌فشارمردم راتشدیدمی کنند، درواقع اخبار دست

---

۱) رحیم‌نامور- پیشین - ص ۱۱۹- ۱۱۸- ۲) دکترنوائی- پیشین ص ۲۱۹

اولی که از زیربنای کار به تبریز می رسد، در تهران نزدیکترین افراد به مقامات درباری نمی دانند تا چه رسد به انجمن های چهل گانهٔ تهران یا سایر شهرستان های ایران در اینجا برای نشان دادن اهمیت موضوع عبارتی چند از تلگراف اعیان و اشراف تبریز را با همه محافظه کاری که این طبقه دارد ذیلا می آورم :

"اگر تا روز سه شنبه ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۲۵، قانون اساسی از صحه همایونی و امضای وزرای مسئول گذشته تسلیم مجلس شورای ملی کردند فبها و الا ناچاریم مظلومیت و بی تقصیری خودمان را در حضور کوردیپلماتیک دول متحابه مقیمین تبریز به مقام ثبوت رسانیده، بگوئیم آنچه نباید گفت[1] و بکنیم آنچه نباید کرد"

یک روز به آخر مهلت مانده و هنوز تهران نتوانسته جواب مثبت به تبریز هیجان آلود بدهد، روز جمعه ۱۱ ربیع الثانی است، دستجات و افواج مجاهدین در خیابانها به تعداد هزار نفر، هزار نفر پخش شده، با لباسهای مخصوص متحدالشکل با پرچمهائی که روی آن ها جملهٔ "یا صاحب الزمان" نوشته اند می گردند و شعار می دهند و به ترتیب نظامیان گام برمی دارند و از ته دل فریاد می کشند "یا شاسین مجلس"، "یا شاسین مشروطه" و "یا شاسین آزادلیق"... نابود باد استبداد و فکر آن... از شهرهای دیگر آذربایجان نیز جواب "هل من ناصر ینصرنی" تبریز می رسد، منجمله از مراغه ده هزار نفر مسلح آمادگی خود را اعلام نموده اند که به تبریز آمده و در راه مقاصد ملی جانبازی کنند... مردم تلگرافخانه را ترک نمی کنند تا از نتیجهٔ قطعی گذشتن متمم قانون اساسی مطمئن گردند[2]"

"سرانجام قانون یاد شده در ۱۰۷ فصل تنظیم گردید و برای امضاء تقدیم شاه شد. اما شاه از امضای قانون سر باز زد و بار دیگر هیجان مردم آغاز شد و باز بازارها بسته شد و چندین هزار نفر به سوی مجلس رفتند. مردم تبریز که با نمایندگان خود پیمان بسته بودند در همه جا و در همه کار به یاوری آنان برخیزند در تلگرافخانه تبریز تحصن جستند. آزادیخواهان اصفهان شیراز، رشت، کرمان با مردم تهران و تبریز هم صدا شدند. علمای نجف در مقام نصیحت شاه برآمده و به وسیله تلگراف به او توصیه نمودند که در مقابل تقاضای مردم تمکین کند. شاه بینوا این بار نیز خود را شکست خورده یافت و به امضای متمم قانون اساسی تن در داده چنین نوشت :

" متمم نظامنامه اساسی ملاحظه شد، تماما صحیح است و شخص همایون

بقیه در صفحه ۸۹

معاصرا دیب لریمیزدن **آقای حسن قربانی** کئچن‌آی تبریزده وفات ائتدی. آقای قربانی خلق ادبیاتی و فولکورروموز اوزرینده تحقیقات آپارمیش و چوخلو فولکورطوپلامیشدیر. مرحوم قربانی‌نین طوپلادیغی فولکور پارچالاری داها نشر ائدیلمه‌میش و عائله سینده ساخلانما قدادیر. امید ائدیریك بو قیمتلی اثرلر ادیبلریمیزین طرفیندن تدقیق و نشرائدیلسین.

مرحوم قربانی‌نین یا خین دوستو **آقای حیدر اوغلو** مرحومون اؤلومو باره ـ سینده آشاغیداکی شعری سؤیله میشدیر:

عزیز دوستوموز قربانی حضرتلری نین اؤلوموندە

اپاریب، قویلادیلار طورپاغا «**قربانی**» میزی
یاز چاغی گوللر آچان وقتده ریحانیمیزی
ائله دؤوران دولانیب ، قانیله دولموش گؤزوموز
گؤزه بیلمز گؤزوموز بیرده او جانانیمیزی
اهل دل قلبینه باستین گتیریب درد و کدر
آغنا دیر گؤزدن اوزه هجراودو آلقانیمیزی
نئچه ایلدیر، بیزی، غم آتشی سالمیش حاصارا
هی سئچیب، الدن آلیر سئومه‌لی‌انسانیمیزی
سینه‌میز داغلی اولارکن «**علی**» نین دردیندن *
بو کدر ده‌ئتیشیب، چکدی اودا جانیمیزی
بئیله انسان اؤلومو قلبلری پاره له یر
بوشادیر هربیری گئدجك یئری دؤورانیمیزی
هر ادیب، ایستەمه‌لی انسانی الدن وئره‌لی
قالدیریر گؤیلره غملر قارا افغانیمیزی
نه‌یه تمثیل ائله‌یم من اونون هجران داغی‌نی
سانکی خنجردی ، یاریر قلب پریشانیمیزی
«حیدر اوغلو» نئچه ایللردی باتیر یاس گؤلونه
آغلاییر، آغلادیری دیدهٔ گریانیمیزی

تبریز ـ ۱۳۶۳/۱/۳۱

---

*کئچن ایل اردیبهشت آیيندا وقتسیزوفات ائدن گنج ادیب وشاعر رحمتلیك «**علی فروزنده**» یه اشاره دیر. وارلیق

توجه

۱ ـ از مشترکین محترم تقاضا دارد وجه آبونمان یکساله (یکهزار ریال) را در نزدیکترین شعبه هریك از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانك ملی ایران (شعبه داریوش خیابان بهار) واریز و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله برای آنها وقفه‌ای روی ندهد.

۲ـ شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمائید.

۳ـ جلد اول **تاریخ ادبیات آذربایجان** ازقرن۱۳ تا آخرقرن۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری ویا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله وارسال رسیدآن بدفترمجله یك جلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۴ـ آذربایجان ادبیات تاریخی نین ۲۰ـ نجی عصرفصلینی یازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون بوعصرده‌کی یوردوموز آذربایجانین شاعرو یازیچیلاری‌نین‌ترجمه‌ی‌حال‌و اثرلرینه‌احتیاجیمیزواردیر. بوتون‌شاعرویازیچی‌وآنادیلی‌ادبیاتیله مار اقلانان همشهریلر ـ یمیزدن بو باره‌ده بیزه یاردیمچی اولماقلارینی واؤز ترجمه‌ی حال و اثرلریندن‌نمونه‌لرله برابرتانیدیقلاری‌دیگرشاعر لریمیزین‌ده ترجمه‌ی‌حال واثرلریندن نمونه لرگؤندرمه‌لرینی خواهش ائدیریك «وارلیق».

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی وهنری

(به‌زبانهای فارسی وترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر : دکتر جواد هیئت

محل اداره : تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۰۷

تلفن ۶۴۵۱۱۷ / ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان ـ میدان بهارستان

قیمت ۱۵۰ ریال